

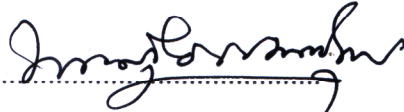
ศึกษาแนวทางการนำหลักทฤษฎีธรรมมิกัตถประโยชน์เพื่อแก้ปัญหาชีวิต  
ของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยปัจจุบัน

A STUDY OF DIṬṬHADHAMMIKATTHA FOR SOLVING  
THE PROBLEMS OF LIFE OF BUDDHIST  
IN THAI SOCIETY

พระครูโพธิธรรมมานุกูล (บรرتها ชุตจัน)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา  
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต  
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา  
บัณฑิตวิทยาลัย  
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย  
พุทธศักราช ๒๕๕๔

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับ  
วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต  
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา



( พระสุธีธรรมานูวัตร )

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์.....ประธานกรรมการ

( พระมหาสุทิตย์ อภาภโร )



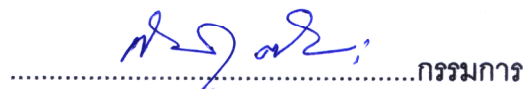
( พระเมธีสุตาภรณ์ )



( ดร.ยุทธนา พุนเกิดมะเร็ง )



( ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพงษ์ คงสัตย์ )



( ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สมบูรณ์ ตันยะ )

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์	พระเมธีสุตาภรณ์	ประธานกรรมการ
	ดร.ยุทธนา พุนเกิดมะเร็ง	กรรมการ
	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพงษ์ คงสัตย์	กรรมการ

ศึกษาแนวทางการนำหลักทฤษฎีธรรมมิกัตถประโยชน์เพื่อแก้ปัญหาชีวิต  
ของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยปัจจุบัน

พระครูโพธิธรรมานุกูล (บวรเทา ชุตจีน)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา  
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต  
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา  
บัณฑิตวิทยาลัย  
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย  
พุทธศักราช ๒๕๕๓

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**A STUDY OF DIṬṬHADHAMMIKATTHA FOR SOLVING  
THE PROBLEMS OF LIFE OF BUDDHIST  
IN THAI SOCIETY**

**Phrakhru Potithammanugoon ( Bantou Chudjen )**

**A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of  
The Requirement for the Degree of  
Master of Arts  
( Buddhist Studies )**

**Graduate School  
Mahachulalongkornrajavidyalaya University  
Bangkok, Thailand**

ชื่อวิทยานิพนธ์ : ศึกษาแนวทางการนำหลักทฤษฎีธรรมมิกัตถประโยชน์เพื่อแก้ปัญหาชีวิตของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยปัจจุบัน

ผู้วิจัย : พระครูโพธิธรรมานุกุล (บรรเทา ชูคจิน)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระเมธีสุตาภรณ์ ป.ธ.๕, พ.ม., M.A., Ph.D.

: ดร.ยุทธนา พูนเกิดมะเริง ป.ธ.๔, พธ.บ., M.A., Ph.D.

: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพงษ์ คงสัตย์ ป.ธ.๔, พธ.บ., M.A., ปร.ด.

วันสำเร็จการศึกษา : ๓๐ มิถุนายน ๒๕๕๔

### บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ข้อ คือ (๑) เพื่อศึกษาหลักทฤษฎีธรรมมิกัตถประโยชน์ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา (๒) เพื่อศึกษาปัญหาชีวิตของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยปัจจุบัน (๓) เพื่อศึกษาแนวทางการนำหลักทฤษฎีธรรมมิกัตถประโยชน์เพื่อแก้ปัญหาชีวิตของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยปัจจุบัน ผลการวิจัยพบว่า

ทฤษฎีธรรมมิกัตถประโยชน์ เป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนา คือ หลักประโยชน์ในปัจจุบัน ๔ อย่าง บ้างเรียกว่า หัวใจเศรษฐี อุ อา กะ สะ อาจเรียกสั้นๆว่า ทฤษฎีธรรมมิกัตถะ (เนื่องจากอรรถแปลว่า ประโยชน์อยู่แล้ว จึงไม่จำเป็นต้องมีประโยชน์ ซ้ำซ้อนกันสองคำก็ได้) หรืออาจเรียกเต็มๆว่า ทฤษฎีธรรมมิกัตถสังวัตตนิกรธรรม ๔ หมายถึง ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน หลักธรรมอันอำนวยประโยชน์สุขขั้นต้น เพื่อประโยชน์สุขสามัญที่มองเห็นกันในชาตินี้ ที่คนทั่วไปปรารถนามี ทรัพย์ ยศ เกียรติ ไม้ตรี เป็นต้น อันจะสำเร็จด้วยธรรม ๔ ประการ คือ (๑) อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น เช่นขยันหมั่นเพียร เลี้ยงชีพด้วยการหมั่นประกอบกิจการงาน เป็นผู้ขยันไม่เกียจคร้านในการงานนั้น ประกอบด้วยปัญญาเครื่องสอดส่อง อันเป็นอุบายในการงานนั้น ให้สามารถทำได้สำเร็จ (๒) อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษาโภคทรัพย์ (ที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยชอบธรรม) เขารักษาคุ้มครองโภคทรัพย์เหล่านั้นไว้ได้พร้อมมูล ไม่ให้ถูกลักหรือทำลายไปโดยภัยต่างๆ (๓) กัลยาณมิตรตา คบคนดี ไม่คบคบชั่ว อยู่อาศัยในบ้านหรือนิคมใด ย่อมดำรงตน เจริญ สันทนากับบุคคลในบ้านหรือนิคมนั้น ซึ่งเป็นผู้มีสมาจารบริสุทธิ์ ผู้ถึงพร้อม

ด้วยศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา และ (๔) สมชีวิตา อยู่อย่างพอเพียง รู้ทางเจริญทรัพย์และทางเสื่อมแห่งโลก ทรัพย์ แล้วเลี้ยงชีพพอเหมาะ ไม่ให้สุรุ่ยสุร่ายฟุ่มเฟือยนัก ไม่ให้ฝืดเคืองนัก ด้วยคิดว่า รายได้ของเราจะต้องเหนือรายจ่าย และรายจ่ายของเราจะต้องไม่เหนือรายได้

ชีวิตตามหลักคำสอนพระพุทธศาสนา มีองค์ประกอบที่สำคัญสองส่วน คือ ร่างกาย กับจิตใจหรือรูปกับนาม สองอย่างนี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นด้วยการปรุงของเหตุปัจจัยเหมือนกันกับ สิ่งทั้งปวงที่มีชีวิตอยู่และไม่มีชีวิต ล้วนจัดอยู่ในประเภทของสิ่งที่เรียกว่า สังขตธรรม ชีวิตคนเราก็ เป็นสิ่งหนึ่งที่มีอยู่ในธรรมชาติ ซึ่งเกิดขึ้นและเติบโตไปตามกฎธรรมชาติ คือ ความเกิด แก่ เจ็บ และ ตาย อยู่ในโลกเช่นเดียวกับสัตว์โลกชนิดอื่นๆ ฉะนั้น จุดมุ่งหมายหลักของศาสนาจึงมุ่งสืบค้น และ ทำความเข้าใจเกี่ยวกับชีวิตของคนเรา และแก้ปัญหาชีวิตโดยตรง ซึ่งถือเป็นเรื่องจำเป็นอย่างยิ่งที่ จะต้องพิจารณาถึงสภาวะหรือสิ่งที่ทำให้เกิดขึ้น ความจริงแล้วชีวิต คือ กระบวนการของการ เกิดขึ้นและดับ ไปของทุกข์ ดังพระสูตรว่า “ความจริงทุกข์เท่านั้นย่อมเกิด ทุกข์ย่อมตั้งอยู่และ เสื่อมสิ้นไป นอกจากทุกข์ไม่มีอะไรเกิด นอกจากทุกข์ไม่มีอะไรดับ” เป็นความสืบต่อกันแห่ง สังขารธรรมล้วน ๆ กระบวนการแห่งธรรมนี้เกิดขึ้นและดับลงตามเหตุปัจจัย

การนำหลักทฤษฎีธรรมมิกัตถประ โยชน์เพื่อแก้ไขปัญหาชีวิตของพุทธศาสนิกชนใน สังคมไทยปัจจุบัน มีทั้งหมด ๔ ข้อ คือ (๑) การนำหลักอภิญญาสัมปทามาแก้ปัญหาการขาดความ เพียร เมื่อจะหลีกเลี่ยงให้พ้นจากความชั่ววนาประการ สิ่งสำคัญก็คือการระมัด ระวังหรือสำรวมรักษา ภาย วาจา ใจ แม้กระทั่งชีวิตของเรา ไม่ให้หลงไปตามกระแสวัตถุต่างๆ (๒) การนำหลักอารักข สัมปทามาแก้ปัญหาชีวิตการไม่รู้จักรักษาทรัพย์ อารักขสัมปทา คือการใช้เงินตามหลักธรรมะคน รู้จักทำมาหาเลี้ยงชีพ คนที่จะเรียกได้ว่า รู้จักหา รู้จักใช้ทรัพย์ หรือหาเงินเป็น ใช้เงินเป็น เป็นคนทำ มาหากินที่ดี ตั้งตัวสร้างหลักฐานได้ (๓) การนำหลักกัลยาณมิตรตามมาแก้ปัญหาชีวิตการคบคนพาล ต้องมีกัลยาณมิตรที่ดี คือ มีผู้แนะนำสั่งสอน ที่ปรึกษาเพื่อนที่คบหาและบุคคลผู้แวดล้อมที่ดี, ความรู้จักเลือกเสวนาบุคคลหรือเข้าร่วมหมุกกับท่านผู้ทรงคุณทรงปัญญาที่มีความสามารถซึ่งจะช่วย แวดล้อม สนับสนุนชักจูง ชี้ช่องทาง เป็นแบบอย่างตลอดจนเป็นเครื่องอุดหนุนเกื้อกูลแก่กัน ให้ ดำเนินก้าวหน้าไปด้วยดีในการศึกษาอบรม การครองชีวิต การประกอบกิจการและธรรมปฏิบัติ, สิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดี และ (๔) การนำหลักสมชีวิตามาแก้ปัญหาชีวิตการใช้จ่ายทรัพย์เกินฐานะ คือ การประหยัดเป็นสิ่งจำเป็นอย่างมาก เราจะมีชีวิตราบรื่นปกติสุขได้ก็ต่อจ้ต้องรู้จักใช้เงินทองอย่าง ประหยัด ใช้แต่ในสิ่งที่จำเป็นแก่การครองชีพของเราพยายามใช้จ่ายให้พอเหมาะกับรายได้ของเรา เพราะว่าผู้ใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่ายใช้จ่ายเกินฐานะของตัวเองนั้นย่อมได้รับความเดือดร้อนทำให้ครอบครัว ได้รับความลำบาก เพราะฉะนั้นจะต้องรู้จักประหยัดทรัพย์พยายามใช้จ่ายแต่ในสิ่งที่จำเป็นเท่านั้น จึงมีความสุขได้ตามสมควรแก่สภาพของตัวเองและครอบครัว

**Thesis Title** : A Study of Dīṭṭhadhammikāttha for Solving the Problems of Life of Buddhist in Thai Society

**Researcher** : Phrakhru Potithammanugoon (Bantou Chudjen)

**Degree** : Master of Arts (Buddhist Studies)

**Thesis Supervisory Committee**

: Phra Medhisutabhorn Pali IX, M.A., Ph.D.

: Dr. Yutthana Poonkirtmarirng Pali IV, Ph.D.

: Asst. Prof. Dr. Surapong Kongsat Pali IV, M.A. , Ph.D.

**Date of Graduation** : June 30, 2011

**ABSTRACT**

This thesis had three purposes following as (1) to study of DĪṬṬHADHAMMIKATTHA in Buddhism (2) to study the problem of life of Buddhists in Thai Society and (3) to study ways of using DĪṬṬHADHAMMIKATTHA to solve the problems of Buddhist in Thai society.

The results showed that DĪṬṬHADHAMMIKATTHA is a principle in Buddhism that current interest what is called Dīṭṭhadhammikāttha (because the benefits are already , do not need to be useful and duplicate any two words), or it might be called full Dīṭṭhadhammikāttasāṅgawattamīkadhama 4 that represents fair the benefit of present of a basic health to benefit, to benefit the common view in this country that people wish well honored and friendship etc., which will rank a fairly successful four reasons : (1) Uthanasapatha is the rule base with the persistent and retirement engagement of work and to be industrious, not lazy in that task include computer monitor to be success (2) Arrakkhasapatha is loving with money to maintain wealth ( The acquired with perseverance by the righteous), they keep protecting wealth that they are not completely stolen or destroyed by disasters (3) Kalayanamittata is limiting of dating someone , not good dating generation living in the house or any person shall hold negotiation with people in the home or estate which is a pure behavior and the precepts of faith and wisdom and (4) Samachevita is

species that are sufficiently Knowledge of degeneration of wealth and living , not extravagantly wasteful and think with our revenue over expenditure shall be above our income.

Human life according to Buddhist teachings that there are two key elements that body and mind that this is what happens with cooking the same as the causes of all things living and dead , classified as called Sangkhatadham , life is one that we have in nature that occurred with natural law that are Birth , old , pain and death in the world as well as other animals, so the main purpose of religion was intended search and understanding of human life and solve the problems of life directly, so it is essential to consider the environment or anything that happened. In fact, life is a process of emergence and goes to the suffering that “ the only real suffering occur , Located and suffering would decline to the end , In addition to suffering does not work , nothing off “ that related of Sangkhatadham that process occurs into the causes.

The brought of DITṬHADHAMMIKATTHA to solve the problem of Buddhist life in Thai society had 4 points as (1) Uthanasapatha solve the lack of diligence or laziness modified when will escape the evil from various that the key is not lost to the stream objects (2) Arrakkhasapatha solve problems to protect life and property dose not love who are called to find about the property Or money is spent to a good man for living and wealth (3) Kalayanamittata solve life union that good man. There is a good teaching guide, advisors and friends who met a good environment, selection of dialogue or participation among persons who you are his intellectual ability that will help environment and (4) Samachevita solve life for spending as the saving is much needed, normal life without the money and they need to know to be economical what is necessary so happy on conventionally worthy of himself and family.



## กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้ สำเร็จลงได้ด้วยดีเพราะความเมตตาอนุเคราะห์ของอาจารย์หลายท่าน ซึ่งผู้วิจัยขอขอบพระคุณท่านเหล่านั้นเป็นอย่างสูงคือ (๑) พระเมธีสุตาภรณ์, ดร. ประธานที่ปรึกษา วิทยานิพนธ์ (๒) ดร. ยุทธนา พูนเกิดมะเร็ง กรรมการที่ปรึกษา และ (๓) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุรพงษ์ คงสัตย์ กรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ที่ได้ให้คำแนะนำและตรวจแก้วิทยานิพนธ์นี้ ขอขอบพระคุณคณาจารย์ในมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ศูนย์บัณฑิตศึกษานครราชสีมา ทุกท่านที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้แก่ผู้วิจัย

ขอกราบขอบพระคุณ พระราชวิมลโมลี อธิการบดีวิทยาเขตนครราชสีมา และ พระอาจารย์เจ้าคุณพระสุธีวรญาณ รองอธิการบดีวิทยาเขตนครราชสีมา รูปปัจจุบัน ที่ได้เปิด การเรียนการสอนในระดับปริญญาโท สาขาวิชาพระพุทธศาสนาขึ้นที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา อันเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาของพระนิสิตเป็นอย่างยิ่ง ขอขอบคุณ เพื่อน ๆ กัลยาณมิตรนิสิตปริญญาโท ศูนย์บัณฑิตศึกษานครราชสีมา รุ่นที่ ๑ ทุกรูปและ ทุกๆ รุ่น ที่เป็นกัลยาณมิตรที่ดีเสมอมา และขอเจริญพรขอบคุณ เจ้าหน้าที่ศูนย์บัณฑิตศึกษานครราชสีมาทุกท่าน ที่อำนวยความสะดวกต่างๆ เรื่องเป็นอย่างดี และรวมถึงญาติโยมชาว มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา ทุกท่านด้วย ที่ดีและมีน้ำใจด้วยดี เสมอมา

ผู้วิจัยจึงขอมอบคุณงามความดีที่เกิดจากการทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลง จึงขอน้อม บูชาคุณพระรัตนตรัยและบูชาคุณของบิดามารดา ครูอาจารย์ โดยขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย และ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายในสากลโลก จงดลบันดาลให้ทุกๆ ท่านที่ได้ช่วยเหลือในทุก ๆ ด้านได้มี สุขภาพแข็งแรงปราศจากโรคร้ายต่าง ๆ และจงมีแต่ความสุขความเจริญยิ่งขึ้น ไปด้วยกันทุกท่าน ทุกคน เทอญ

พระครูโพธิธรรมานุกุล (บรรเทา ชูฉจิน)

๓๑ มีนาคม ๒๕๕๔

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฉ
<b>บทที่ ๑ บทนำ</b>	<b>๑</b>
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๔
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย	๔
๑.๕ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕
๑.๗ วิธีการดำเนินการวิจัย	๑๐
๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๑๐
<b>บทที่ ๒ หลักทฤษฎีธรรมมิกัตถประโยชน์ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา</b>	<b>๑๑</b>
๒.๑ ความหมายของหลักทฤษฎีธรรมมิกัตถประโยชน์	๑๑
๒.๒ ความสำคัญของหลักทฤษฎีธรรมมิกัตถประโยชน์	๑๔
๒.๓ ประเภทของหลักทฤษฎีธรรมมิกัตถประโยชน์	๑๖
๒.๓.๑ อุภูฐานสัมปทา (ถึงพร้อมด้วยความหมั่น)	๑๗
๒.๓.๒ อารักขสัมปทา (ถึงพร้อมด้วยการรักษา)	๑๘
๒.๓.๓ กัลยาณมิตตตา (คบคนดีเป็นมิตร)	๑๙
๒.๓.๔ สมชีวิตา (มีความเป็นอยู่อย่างเหมาะสม)	๒๑
๒.๔ สรูป	๒๓

<b>บทที่ ๓ ปัญหาชีวิตของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยปัจจุบัน</b>	<b>๒๕</b>
๓.๑ ชีวิตมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนา	๒๕
๓.๑.๑ ความหมายของคำว่าชีวิตมนุษย์	๒๖
๓.๑.๒ ความสำคัญของชีวิตมนุษย์	๓๒
๓.๑.๓ องค์ประกอบของชีวิตมนุษย์	๓๗
๓.๒ พุทธศาสนิกชนตามหลักพระพุทธศาสนา	๓๕
๓.๒.๑ ความหมายของคำว่าพุทธศาสนิกชน	๓๕
๓.๒.๒ ความสำคัญของพุทธศาสนิกชน	๔๑
๓.๒.๓ ประเภทของพุทธศาสนิกชน	๔๒
๓.๒.๔ การปฏิบัติตนในสถานะพุทธศาสนิกชน	๔๓
๓.๒.๕ พุทธศาสนิกชนในสถานะปัจเจกชน	๔๕
๓.๓ ปัญหาชีวิตของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยปัจจุบัน	๔๖
๓.๓.๑ สภาพปัญหาของชีวิต	๕๐
๓.๓.๒ ปัญหาชีวิตของพุทธศาสนิกชนในสังคมปัจจุบัน	๖๐
๓.๓.๒.๑ ปัญหาการขาดความเพียร	๖๐
๓.๓.๒.๒ ปัญหาการไม่รู้จักรักษาทรัพย์	๖๑
๓.๓.๒.๓ ปัญหาการคบคนพาล	๖๑
๓.๓.๒.๔ ปัญหาการใช้จ่ายทรัพย์เกินฐานะ	๖๒
๓.๓.๓ ปัญหาชีวิตของพุทธศาสนิกชนในสังคมปัจจุบันในทัศนะพระสงฆ์	๖๒
๓.๔ สรุป	๖๓
<b>บทที่ ๔ การนำหลักทฤษฎีธรรมมิกัตถประโยชน์เพื่อแก้ปัญหาชีวิต</b>	<b>๖๕</b>
<b>ของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยปัจจุบัน</b>	
๔.๑ การนำหลักอุฏฐานสัมปทามาแก้ปัญหการขาดความเพียร	๖๕
๔.๑.๑ วิธีการแก้ปัญหการขาดความเพียรทั่วไป	๖๖
๔.๑.๒ วิธีการแก้ปัญหการขาดความเพียรทางจิตวิทยา	๖๕
๔.๒ การนำหลักอารักขสัมปทามาแก้ปัญหาชีวิตการไม่รู้จักรักษาทรัพย์	๗๒
๔.๓ การนำหลักกัลยาณมิตตมาแก้ปัญหการชีวิตการคบคนพาล	๗๔
๔.๔ การนำหลักสมชีวิตามาแก้ปัญหการชีวิตการใช้จ่ายทรัพย์เกินฐานะ	๗๗

๔.๕ การปฏิบัติตนของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยปัจจุบัน	๘๓
๔.๕.๑ การปฏิบัติตนของพุทธศาสนิกชนในสถานการณ์ครองตน	๘๓
๔.๕.๒ การปฏิบัติตนของพุทธศาสนิกชนในสถานการณ์ครองคน	๘๖
๔.๕.๓ การปฏิบัติตนของพุทธศาสนิกชนในสถานการณ์ครองเรือน	๙๓
๔.๖ สรุป	๙๕
<b>บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ</b>	๙๗
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๙๗
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๑๐๓
<b>บรรณานุกรม</b>	๑๐๕
<b>ประวัติผู้วิจัย</b>	๑๑๒

### คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ใช้อ้างอิงจากคัมภีร์พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยได้กล่าวถึงแหล่งที่มา / เล่ม / ชื่อ / หน้า ตามลำดับ เช่น วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐. หมายถึง วินัยปิฎก มหาวรรค ภาษาไทย เล่ม ๔ ชื่อ ๓๒ หน้า ๔๐

#### พระวินัยปิฎก

วิ.มหา. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)

#### พระสุตตันตปิฎก

ที.สี. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎีกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.มู. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปัสสณาสกั	(ภาษาไทย)
ม.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปัสสณาสกั	(ภาษาไทย)
สั.ส. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
สั.นิ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	นิตานวรรค	(ภาษาไทย)
สั.ข. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	ขันธวรรค	(ภาษาไทย)
สั. ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
อง. ทุกุก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง. จตุกก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง. ปญจก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปญจกนิบาต	(ภาษาไทย)

อ.จ. ฅก.ก.	(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	อังคุดตริกกาย	ฉักกนิบาศ	(ภาษาไทย)
จ.อิตี.	(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	จุททกนิกาย	อิติวุตตะกะ	(ภาษาไทย)
จ.จ.	(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	จุททกนิกาย	จุททกปาฐะ	(ภาษาไทย)
จ.ธ.	(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	จุททกนิกาย	ธรรมบพ	(ภาษาไทย)
จ.ศ.	(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	จุททกนิกาย	สุดตนิบาศ	(ภาษาไทย)
จ.ม.	(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	จุททกนิกาย	มหานิทเทศ	(ภาษาไทย)
จ.จ.	(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	จุททกนิกาย	จุพนิทเทศ	(ภาษาไทย)

## บทที่ ๑

### บทนำ

#### ๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันสังคมไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ซึ่งเป็นยุคของข้อมูลข่าวสารด้วยเทคโนโลยี และวิทยาการสมัยใหม่ ที่เน้นคุณภาพชีวิตของมนุษย์ในสังคม ในด้านวัตถุและค่านิยม และการเปลี่ยนแปลงนี้เองที่ทำให้เกิดปัญหาชีวิตขึ้นมาตาม มาเช่น ปัญหาสุขภาพ ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาความยากจน ปัญหาความเกียจคร้าน ปัญหาความเครียดอันเกิดจากการทำงาน ปัญหาการว่างงาน ปัญหาการสร้างฐานะทางครอบครัวให้สมบูรณ์ไม่ได้ และปัญหาการเสื่อมทรามทาง ด้านศีลธรรม ด้านวัฒนธรรม ปัญหาที่กล่าวมานี้ เป็นปัญหาที่ส่งผลทำให้เกิดปัญหาด้านจิตใจตามมา และก็จะส่งผลกระทบต่อเกิดเป็นปัญหาด้านสังคมต่อไป ซึ่งจะพบว่าประชาชนในชาติกำลังเผชิญอยู่ในขณะนี้ เพราะว่าความเจริญทางด้านจิตใจพัฒนาไม่ทันความเจริญ ทางด้านวัตถุจากการเปลี่ยนแปลงนี้ จึงนำไปสู่สภาพปัญหาที่มีผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตเป็นอย่างยิ่ง และรุนแรงยิ่งขึ้น ปัญหาที่น่าเป็นห่วงมากที่สุด คือ ปัญหาด้านจิตใจเป็นปัญหาพื้นฐานของปัญหาอื่นๆ เพราะจิตใจเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุด ที่ทำให้คนเราคิดกระทำการกรรมต่างๆ ทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้ให้ข้อคิดเตือนใจเกี่ยวกับปัญหา ชีวิตว่า เป็นเพราะกรรมหรือการกระทำของตนเอง ข้อนี้พระพุทธองค์ทรงได้ตรัสยืนยันไว้ใน จูฬกัมมวิภังคสูตรว่า “กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้แล้วและประณีตได้”<sup>๑</sup>

การกระทำของตนเองไม่ว่าจะเป็นทางกาย วาจา และใจ ก็ล้วนมีอิทธิพล ที่ทำให้ชีวิตมีปัญหาทั้งสิ้น และเมื่อแต่ละคนประสบปัญหาจะมากหรือน้อยเพียงใดนั้นก็ขึ้นอยู่กับกระทำของตนเอง หรือความต้องการที่เกิดจากตัณหาเป็นตัวกระตุ้นทำให้คนที่มีความต้องการมากก็มีปัญหา มาก คนที่มีความต้องการน้อยก็มีปัญหาชีวิตน้อยลงไปตามส่วนแต่ถ้าบุคคลที่ยังไม่ได้แก้ไขปัญหาชีวิตด้วยวิธีที่ถูกต่อนั้นจะทนทุกข์ทรมานตลอดไป จนเป็นสาเหตุของการฆ่าตัวตายก็มี เพื่อจะหลีกเลี่ยงปัญหา เพราะคิดว่าไม่มีใครที่จะช่วยปลดปล่อยให้พ้นจากความทุกข์ทรมานได้ แต่หลักพุทธธรรมที่เป็นหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาได้ชี้แนะแนวทางแก้ไขปัญหาชีวิตที่เด่นชัดได้ผลจริง เช่น

<sup>๑</sup> อ.อ.อรรถ (ไทย) ๒๓/๕๘๑/๒๕๑.

หลักทฤษฎีนี้มีกัตตะประโยชน์<sup>๒</sup> หมายถึง หลักธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน หรือ หลักธรรมอันอำนวยประโยชน์สุขขั้นต้น อันได้แก่ (๑) อุกุศลสัมปทา คือ ถึงพร้อมด้วยความหมั่น ความขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงาน ประกอบอาชีพอันสุจริตมีความชำนาญรู้จักใช้ ปัญญาสอดส่องตรวจตราหาอุปายสามารถจัดดำเนินการให้ได้ผลดี (๒) อารักขสัมปทา คือ ถึงพร้อม ด้วยการรักษา รู้จักคุ้มครองเก็บรักษาโภคทรัพย์และผลงานอันตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยชอบธรรม ด้วยกำลังงาน ของตน ไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสีย (๓) กัลยาณมิตรตา คือ คบคน ดีเป็นมิตร รู้จักกำหนดบุคคลในถิ่นที่อาศัย เลือกเสวนาสำเนียงศึกษาเยี่ยงอย่างท่านผู้ทรงคุณมี ศรัทธา สีล จาคะ ปัญญา (๔) สมชีวิตา คือ มีความเป็นอยู่เหมาะสม คือ รู้จักกำหนดรายได้และ รายจ่ายเลี้ยงชีวิตแต่พอดี มิให้ฝืดเคืองฟุ่มเฟือย หารายได้เหนือรายจ่าย มีประหยัดเก็บไว้ หลักธรรม หมวดนี้ เรียกกันสั้น ๆ ว่า ทฤษฎีมีกัตตะ หรือเรียกติดปากอย่างไทย ๆ ว่า ทฤษฎีมีกัตตะประโยชน์ (อัตตะ แปลว่า ประโยชน์ จึงมีประโยชน์ซ้ำซ้อนกันสองคำ)<sup>๓</sup>

ปัญหาชีวิตของสังคมไทยเป็นอุปสรรคในการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนเพราะขาด หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ (๑) การขาดความพากเพียรใน การทำงานหรือการศึกษา (๒) การไม่รู้จักประหยัดทรัพย์ มีการใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือย เกินความจำเป็น (๓) มีการคบคนพาล เป็นเพื่อน ชอบแนะนำไปในทางที่ผิด หรือ ที่ไม่ควร อาทิเช่น แนะนำให้ไปเล่นการพนัน ให้ไปลัก ขโมย ให้กินยาบ้า ให้เสพยา ขวนไปจุดคร่าอนาจารเป็นต้น เหล่านี้ถือว่าเป็นอุปสรรคในการดำเนิน ชีวิต และ (๔) มีการใช้จ่ายทรัพย์เกินฐานะ ใช้ชีวิตให้ไปตามกระแสนิยมของความต้องการ(ตัณหา) และไม่รู้จักเพียงพอ ไม่พอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่เกิดความอยากได้อีกมีอยากเป็น(โลภ) เกินฐานะของ ตนจึงทำให้เกิดปัญหาในการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนไทย<sup>๔</sup> แต่อย่างไรก็ตาม ปัญหาเหล่านี้ก็ สามารถแก้ไขได้ด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา หรือ ใช้สติปัญญาในการคบคิดพิจารณา เหมือนกับที่มีกระแสพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ที่ พระองค์ทรงมีพระราชดำรัสเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนในหนังสือคำพ่อสอน ซึ่งจัดพิมพ์โดยมูลนิธิ ไทโยต้าประเทศไทยและมูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์ พ.ศ. ๒๕๔๓ ความว่า

<sup>๒</sup> อ.อุกฤษฏ์ (ไทย) ๒๓/๑๔๔/๒๘๕.

<sup>๓</sup> พระธรรมปิฎก(ปอ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๑๓๘.

<sup>๔</sup> นงลักษณ์ เทพสวัสดิ์, วิเคราะห์ปัญหาสำคัญในสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๖๘.



“...ปัญหาทุกอย่าง ไม่ว่าจะเล็กหรือใหญ่ มีทางแก้ไขได้ ถ้ารู้จักคิด ได้ดี ปฏิบัติได้ถูก การคิดได้ดีนั้น มิใช่การคิด ได้ด้วยคิด หรือด้วยสมองกล เพราะถึงโลกเราในปัจจุบันจะวิวัฒนาการไปมากเพียงใดก็ตาม ก็ยังไม่มีเครื่องมืออันวิเศษชนิดใดสามารถขบคิดแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้อย่างสมบูรณ์ การขบคิดวินิจฉัยปัญหาจึงต้องใช้สติปัญญาคือคิดด้วยสติรู้ตัวอยู่เสมอ เพื่อหยุดยั้งและป้องกันความประมาทพลาดผิด และอคติต่างๆ มิให้เกิดขึ้น ช่วยให้การใช้ปัญญาพิจารณาปัญหาต่างๆ เป็นไปอย่างเที่ยงตรง ทำให้เห็นเหตุเห็นผลและที่เกี่ยวข้องกันเป็นกระบวนการได้กระจ่างชัดทุกขั้นตอนและวินิจฉัยได้ถูกต้องว่าปัญหาที่แท้อยู่ตรงไหนจะปฏิบัติแก้ไขโดยวิธีใด ส่วนการปฏิบัติได้ถูกนั้น ก็คือปฏิบัติแก้ไขได้ถูกต้องตามหลักการหลักวิชาการ หลักเหตุผล และหลักธรรมการคิดได้ดีปฏิบัติได้ถูกนี้เป็นเรื่องที่เป็นเหตุเป็นผลประกอบกันและส่งเสริมสนับสนุนกันเป็นปัจจัยที่สำคัญในการแก้ไขปัญหาระหว่างในการดำรงชีวิตและในการปฏิบัติกิจการงาน..”<sup>๔</sup>

ดังนั้น ผู้วิจัยเห็นว่าการศึกษาลัทธิพุทธมิกัตถประ โยชน์เพื่อแก้ปัญหาชีวิตของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยปัจจุบันเป็นคุณประโยชน์ที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของบุคคลในสังคมไทยไม่ว่าจะเป็นอดีตที่ผ่านมาและในปัจจุบันก็ตาม หากสังคมมีความเข้าใจในความหมายของลัทธิพุทธมิกัตถประ โยชน์และสามารถนำไปปรับใช้เพื่อแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันก็จะทำให้ชีวิตและสังคมไทยมีความสงบสุข จึงเห็นควรที่จะมีการศึกษาเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาวิเคราะห์และศึกษาแนวทางการนำลัทธิพุทธมิกัตถประ โยชน์เพื่อแก้ปัญหาชีวิตของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยปัจจุบัน เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวันที่ดีงามและถูกต้องของบุคคลในสังคมไทยต่อไป

## ๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาลัทธิพุทธมิกัตถประ โยชน์ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาปัญหาการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยปัจจุบัน
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาแนวทางการนำลัทธิพุทธมิกัตถประ โยชน์เพื่อแก้ปัญหการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยปัจจุบัน

---

<sup>๔</sup>พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, คำพ่อสอน : ประมวลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทยและมูลนิธิสตรี-สฤณีวงศ์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๕๕.

### ๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ ต้องการทราบว่าหลักทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร ?

๑.๓.๒ ต้องการทราบว่าปัญหาการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยปัจจุบันเป็นอย่างไร ?

๑.๓.๓ ต้องการทราบว่าแนวทางการนำหลักทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์เพื่อแก้ปัญหาการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยปัจจุบันเป็นอย่างไร ?

### ๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัย คือ ศึกษาค้นคว้าถึงหลักทฤษฎีธรรมมีกัตถะที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา ปัญหาชีวิตของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยปัจจุบัน และศึกษาแนวทางการนำหลักทฤษฎีธรรมมีกัตถะเพื่อแก้ปัญหาชีวิตของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยปัจจุบัน การวิจัยครั้งนี้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลขอบเขตด้านเอกสาร(๑) ข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิคือ พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (๒) ข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิคือ วรรณคดี ตำราและหนังสือสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนถึงแนวคิดของนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา และเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้

### ๑.๕ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ให้คำจำกัดความของคำศัพท์ดังนี้

๑.๕.๑ หลักธรรมทฤษฎีธรรมมีกัตถะ หมายถึง หลักธรรมะที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน อันประกอบไปด้วย ๔ อย่าง คือ (๑) อุภูฐานสัมปทา คือ ถึงพร้อมด้วยความหมั่น (๒) อารักขสัมปทา คือ ถึงพร้อมด้วยการรักษา (๓) กัลยาณมิตตตา คือ คบคนดีเป็นมิตร และ (๔) สมชีวิตา คือ มีความเป็นอยู่เหมาะสม

๑.๕.๒ ปัญหาชีวิตของพุทธศาสนิกชน หมายถึง อุปสรรคหรือลักษณะการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนในทางไม่ดี

๑.๕.๓ การแก้ปัญหาชีวิตของพุทธศาสนิกชน หมายถึงการนำหลักทฤษฎีธรรมมิกัดละไปใช้แก้ปัญหาในการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชน คือ (๑) ปัญหาการขาดความเพียร (๒) ปัญหาการไม่รู้จักประหยัดทรัพย์ (๓) ปัญหาการคบคนพาล และ (๔) ปัญหาการใช้จ่ายทรัพย์เกินฐานะ

๑.๕.๔ พุทธศาสนิกชนในสังคมไทยปัจจุบัน หมายถึง ประชาชนที่อาศัยอยู่และมีสัญชาติไทยและเป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนาเป็นที่พึ่งที่เกาะพมิพระพุทธรูป พระธรรม และ พระสงฆ์

## ๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องผู้วิจัยได้ศึกษาดังนี้

๑.๖.๑ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ในหนังสือพุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ ถึงวิธีแก้ปัญหาแบบพุทธว่า พระพุทธศาสนาให้แก้ปัญหาทุกอย่างแม้แต่ปัญหาเศรษฐกิจและสังคม โดยหลักการ แก้ปัญหาแบบพุทธ มีลักษณะสำคัญ คือ เป็นการแก้ปัญหาที่เหตุปัจจัยอย่างหนึ่ง เป็นการแก้ปัญหของมนุษย์โดยฝีมือของมนุษย์อย่างหนึ่ง ที่ว่าแก้โดยเหตุปัจจัยก็ว่าเป็นกลาง ๆ ไม่จำกัดเฉพาะข้างนอกหรือข้างใน ที่ว่าแก้ปัญหของมนุษย์โดยมนุษย์เอง ก็จะเห็นได้จากที่พระพุทธองค์ทรงชี้ให้มนุษย์มองปัญหาของตนที่ตัวของมนุษย์เอง คำสอนพระพุทธศาสนาสอนให้แก้ปัญหาทั้งด้านนอกด้านใน ทั้งสังคมและจิตใจของบุคคล คือ มีคำสอนชั้นศีลเป็นด้านนอก ชั้นจิตและปัญญาเป็นด้านใน<sup>๖</sup>

๑.๖.๒ สุชีพ ปุญญานุภาพได้กล่าวไว้ในหนังสือคุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา ว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สอนให้แก้ความเสื่อมทางศีลธรรมโดยไม่มองข้ามปัญหาเศรษฐกิจ สอนให้แก้ความชั่วด้วยความดี และสอนให้แก้ที่ตัวเองก่อน เพราะปัญหาที่สำคัญยิ่งในชีวิตมนุษย์ คือ ปัญหาเศรษฐกิจที่ว่าทำอย่างไรจะมีที่อยู่ มีอาหารรับประทาน หรือการใช้จับจ่ายใช้สอยบำบัดความต้องการต่างๆ เพราะจุดประสงค์ของเศรษฐกิจนั้น ได้แก่การพยายามบำบัด หรือสนองความต้องการของมนุษย์ พระพุทธศาสนาได้เสนอหลักทางศีลธรรมที่เนื่องด้วยหลักเศรษฐกิจนี้เป็น ๒ ทางคือ ชั้นต่ำ หลักสนอง กับชั้นสูงหลักบำบัด หลักสนอง หมายถึงการสอนให้ตั้งเนื้อตั้งตัวให้ได้ในทางเศรษฐกิจพยายามยกฐานะของตนให้สูงขึ้นด้วยความขยันหมั่นเพียรและวิธีการอื่นๆ ส่วนหลักบำบัดนั้น หมายถึงการสอนให้รู้จักบรรเทาความต้องการชนิดรุนแรง ที่กลายเป็นความทะยานอยากอันก่อความทุกข์ให้คือถ้าจะมัวแต่หาทางสนองความอยากอย่างเดียว อย่างไร ๆ ก็ไม่รู้

<sup>๖</sup>พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) , พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๘๑๗.

พอ เพราะฉะนั้น จึงต้องมีหลักบَابัด หรือ บรรเทาความทะยานอยากให้น้อยลงโดยลำดับอันเป็นทางแก้ทุกข์<sup>๖</sup>

๑.๖.๓ **วสิน อินทสระ** ได้กล่าวไว้ในหนังสือหลักคำสอนสำคัญในพระพุทธศาสนาว่า พระพุทธศาสนานั้นอยู่ในสายปรัชญาจิตนิยมเมื่อพิจารณาในแง่ของจิตเห็นว่าถ้าจิตใจของคนดีแล้วทุกอย่างจะดีตาม จิตเป็นผู้นำโลก สังคมมนุษย์จะเป็นอย่างไรสุดแล้วแต่จิตใจของคนดีในสังคมนั้น พระพุทธศาสนาจึงเน้นเรื่องจิต การอบรมจิต ฝึกฝนจิตทำจิตให้ดี เรื่องเศรษฐกิจจะดีขึ้นเอง เพราะมนุษย์ที่ใจดีแล้ว ความโลภ ความโกรธ ความหลงจะลดน้อยลงจนถึงกับไม่มีเลย ความเดือดร้อนหรือปัญหาชีวิตในสังคมมนุษย์อันมีอยู่ไม่ขาดสายนั้นเพราะ โลภ โกรธ หลงในจิตใจมนุษย์นั่นเอง หาใช้วัตถุไม่เพียงพอไม่ สังกตได้จากบุคคล แม้จะมีวัตถุของกินของใช้เหลือเฟือแล้วก็ยังมี ความเดือดร้อนและปัญหาชีวิตสารพัดอย่าง<sup>๗</sup>

๑.๖.๔ **รศ.ชัยวัฒน์ อัทธพัฒน์ และ วิชาน สุชีวกุปต์** ได้กล่าวไว้ในหนังสือหลักการดำรงชีวิตในสังคมว่าปัญหาชีวิตและแนวทางแก้ไขตามหลักศาสนาว่าชีวิตทุกรูปนามที่ปรากฏขึ้นมาไม่ว่าจะฐานะอะไร ล้วนมีปัญหาทั้งสิ้นสิ่งที่แตกต่างกันคือความยากง่ายมากน้อยของปัญหาเท่านั้น เมื่อมนุษย์ดำรงชีวิตในสังคมแล้ว สิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ก็คือวิถีโลกหรือที่ทางพระเรียกว่า โลกธรรม อันได้แก่ การได้มาเสียไป ได้เลื่อนตำแหน่งบางครั้งถูกถอดยศ ลดตำแหน่ง นินทา สรรเสริญ สุข ๆ ทุกข์ ๆ สลับกันไปอย่างนี้มนุษย์จึงควรศึกษาโลกทัศน์ตามความเป็นจริง และปฏิบัติตามแนวของปรัชญาและหลักของศาสนาก็จะทำให้เกิดความสมหวังความรู้เท่าทันสิ่งต่าง ๆ รวมทั้งการเกิดกำลังใจในอันที่จะต่อสู้กับอุปสรรคต่าง ๆ ในชีวิตได้<sup>๘</sup>

๑.๖.๕ **พระมหาปริชาพล ตียนันท์** ได้กล่าวไว้ในงานวิจัย เรื่องการศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ในการใช้หลักพุทธธรรมให้คำปรึกษาเพื่อแก้ปัญหาชีวิตแก่ศาสนิกชนในสังคมปัจจุบัน :ศึกษาเฉพาะกรณีพระสงฆ์ที่อยู่ในกรุงเทพมหานครว่าพระพุทธศาสนาได้อุบัติขึ้นมาก็ด้วยความมุ่งหมายที่ปลดปล่อยบรรเทาและแก้ไขปัญหาชีวิตที่มนุษย์กำลังประสบอยู่เฉพาะหน้า นั่นคือความทุกข์อันเป็นสภาวะที่บีบคั้นอันไม่พึงประสงค์ ไม่น่าพึงพอใจสำหรับมนุษย์ทุกคน

<sup>๖</sup>สุชีพ ปุญญานุภาพ, **คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์หามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๑๖๕-๑๖๗.

<sup>๗</sup>วสิน อินทสระ, **หลักคำสอนสำคัญในพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์หามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า คำนำ.

<sup>๘</sup>ชัยวัฒน์ อัทธพัฒน์ และ วิชาน สุชีวกุปต์, **หลักการดำรงชีวิตในสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๘), หน้า ๑๒๓.

พระพุทธองค์ในฐานะพระศาสดาได้ทรงประกาศสัจธรรมของชีวิต และได้ทรงชี้แนะแนวทางในการแก้ปัญหา หรือวิธีดับทุกข์ให้บรรลุถึงความสุขด้วยหลักมัชฌิมาปฏิปทาอันเป็นทางสายกลางที่หลีกเลี่ยงจากส่วนที่ สุดโต่งทั้งสายกลางที่พอเหมาะพอดีต่อการประพฤติปฏิบัติ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้การอุบัติขึ้นของพระพุทธศาสนาเป็นจุดดวงอาทิตย์อุทัยขึ้นมาพร้อมกับแสงสว่างอันเจิดจ้า ทำลายเสียซึ่งความมืดบอดทางปัญญาให้มหาชนในโลกได้รับแสงสว่าง เป็นเครื่องนำทางชีวิตเป็นเข็มทิศชี้แนะทางเข้าสู่ความสุข ความบริสุทธิ์อันไพบุลย์ สมศักดิ์ศรีแห่งความพากเพียรพยายามด้วยริ้วแรงของมนุษย์ทุกหมู่เหล่า<sup>๑๑</sup>

๑.๖.๖ พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ) ได้กล่าวไว้ในหนังสือบทธรรมสมาธิภาวนาหลักสูตรขั้นต้นว่า ปัญหาชีวิตที่เกิดจากความเครียดว่าเป็นปัญหาสุขภาพและชีวิตที่กำลังเกิดขึ้นมากใน โลกปัจจุบัน โดยเฉพาะในเมืองใหญ่ ๆ เพราะเหตุที่ความเจริญทางด้านจิตใจตามไม่ทันความเจริญทางด้านวัตถุ ซึ่งกำลังมีเพิ่มมากขึ้นในปัจจุบันและท่านก็แนะนำวิธีปฏิบัติให้เกิดความปล่อยวางว่า เมื่อเกิดอะไรขึ้นให้รวมลงในพระไตรลักษณ์ให้หมด คือ ถ้าอะไรเกิดขึ้นในชีวิตเรา ไม่ว่าจะดีหรือไม่ดี ก็ให้รวมลงไปว่า สิ่งเหล่านั้นมันไม่เที่ยง มันเป็นทุกข์ และมันเป็นอนัตตา ไม่มีอะไรเป็นของเราที่แท้จริงเลย จึงไม่ควรเข้าไปยึดมั่นถือมั่น แม้แต่ปัญหาความยุ่งยากในชีวิตอะไรก็ตามที่ยังแก้ไม่ตก ให้เห็นว่าสิ่งใดเกิดขึ้น สิ่งนั้นต้องดับ นี่คือกฎธรรมชาติอย่างหนึ่งของสิ่งทั้งหลายไม่ต้องไปบังคับหรือยึดมั่นมากจนเกินไป เพราะถือมั่นมากทุกข์มาก และทำให้เครียดมากด้วย<sup>๑๒</sup>

๑.๖.๗ ปัญญานันทภิกขุ ได้กล่าวไว้ในหนังสือหน้าที่ของคนว่า แนวทางสำหรับการแก้ปัญหาทางสังคมไว้ ๓ ประการ ดังนี้ (๑) พ่อแม่เป็นครูคนแรกของลูก พ่อแม่จึงเป็นตัวอย่างที่ดีในการแนะนำสั่งสอนลูก การพูดอย่างเดียวไม่พอ ต้องมีการกระทำให้เป็นตัวอย่างที่ดีควบคู่กันไป ด้วย ลูกทุกคนในครอบครัวมักถ่ายแบบอย่างจากพ่อแม่ไว้เสมอ ถ้าลูกรักพ่อติดพ่อก็จะถ่ายทอดกิริยาอาการทุกอย่างของพ่อไว้ ถ้าลูกรักแม่ติดแม่ก็ถ่ายทอดกิริยาอาการทุกอย่างของแม่ไว้เสมอ การถ่ายทอดบ่อย ๆ คือ การสร้างนิสัยขึ้นในใจของเขาเสมอ (Internalization) และเป็นอย่างที่ว่าพ่อแม่เป็นอยู่ ดังนั้น พ่อแม่จึงต้องระมัดระวังให้มากเป็นพิเศษ ในเมื่อตนอยู่ในหน้ากล้องถ่ายคือลูก ๆ อย่าได้พูด กระทำในสิ่งใดในทางเสียหายให้ลูกเห็นเป็นอันขาด ให้ลูกได้เห็น ได้ยิน และได้ฟัง

<sup>๑๑</sup>พระมหาปริชาพล ดิยานันท์, การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ในการใช้หลักพุทธธรรมให้คำปรึกษาเพื่อแก้ปัญหาชีวิตแก่ศาสนิกชนในสังคมปัจจุบัน : ศึกษาเฉพาะกรณีพระสงฆ์ที่อยู่ในกรุงเทพมหานคร, (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาศาสนาเปรียบเทียบ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๕), หน้า บทนำ.

<sup>๑๒</sup>พระธรรมวิสุทธิกวี(พิจิตร ฐิตวณฺโณ), บทธรรมสมาธิภาวนาหลักสูตรขั้นต้น, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๑๕๕.

เฉพาะสิ่งดี ๆ งาม ๆ และโดยทั่วไปลูก ๆ เป็นเสมือนกระจกเงาส่องให้รู้จักพ่อแม่ พ่อแม่เป็นอย่างไรมีพฤติกรรมอย่างไรส่วนหนึ่งสามารถสังเกตได้จากกระจกเงาคือพฤติกรรมของลูกนั่นเอง (๒) เด็กเป็นผู้บริสุทธิ์ เปรียบเสมือนตำลึงและอ่อนเหมือนกับดินเหนียวอ่อน ผู้ใหญ่จะปั้นให้เป็นอะไรก็ได้ จะวาดหรือระบายสีอะไรลงไปก็ได้ ดังนั้น จึงจำเป็นต้องระมัดระวังในการปั้นและประทับภาพต่าง ๆ ลงไปในจิตใจของเด็ก และ (๓) การอบรมเด็กควรดำเนินไปในทางส่งเสริมให้เด็กมีความคิดสร้างสรรค์ให้มีความเจริญเติบโตทางสมอง และให้เสรีภาพทางความคิดภายในขอบเขตที่เหมาะสม ไม่ควรปล่อยให้เด็กทำอะไรตามใจชอบโดยไม่มีหลักและขอบเขตจำกัด ปกติจิตใจมีสภาพว่างตลอดเวลา หากไม่มีการบังคับไว้บ้างอาจจะทำให้เด็กเสียคนได้ จึงจำเป็นต้องมีระเบียบไว้กล่อมเกล้าใจของเขาให้เคยชินกับการถูกกักไว้ในกรอบเสียบ้าง มิฉะนั้น จะลำบากใจเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ จึงจะต้องปฏิบัติตามระเบียบวินัย และขนบธรรมเนียมประเพณี ในทางสังคมวิทยา ถือว่าบุคคลทุกคนจะต้องผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคม ตั้งแต่แรกเกิดในระยะแรกของชีวิตจะได้รับการอบรมเรียนรู้เพื่อความอยู่รอด เรียนรู้กฎข้อบังคับของสังคมในเรื่องใหญ่ ๆ ก่อน เช่น การกินอยู่ หลับนอน ต่อไปเมื่อเกิดการเจริญเติบโตขึ้นก็จะค่อย ๆ ขยายวงสังคมจากภายในครอบครัว ไปยังเพื่อนบ้านเด็กก็จะเรียนรู้วิธีการปรับตัวและปฏิบัติตนเพื่ออยู่กับสังคมซึ่งสลับซับซ้อนมากขึ้น และถ้าได้รับการขัดเกลาจากสังคมอย่างดี ก็จะดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกับสังคมได้ดี แต่ถ้าอบรมมาไม่ดี ก็อาจมีพฤติกรรมที่ขัดต่อขนบธรรมเนียมประเพณีของสังคมได้<sup>๑๒</sup>

๑.๖.๘ วินัย อ. ศิวะกุล ได้กล่าวไว้ในหนังสือเศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์ว่าการอยู่ดี กินดี ของบุคคลทุกคนในสังคมย่อมเป็นพื้นฐานความมั่นคงของสังคม การที่มีสมาชิกสังคมส่วนใหญ่ ได้รับความเดือดร้อนในเรื่องการอยู่ดีกินดี ย่อมจะนำความอ่อนแอมาสู่สังคม คำสอนของพระพุทธเจ้าได้เป็นหลักในการแก้ไขปัญหาของสังคม นั่นคือ ปัญหาเศรษฐกิจของสังคม หากสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ การแก้ไขปัญหาด้านอื่น ตลอดจนปัญหาศีลธรรมย่อมง่ายขึ้น พระพุทธองค์ตรัสไว้มีใจความว่า หากประชาชนยังหิวอยู่พระองค์จะไม่แสดงธรรมนี้ก็เป็นที่ยืนยันว่า ปัญหาพื้นฐานทางเศรษฐกิจของสังคมมีความสำคัญยิ่ง การพัฒนาชีวิตจิตใจให้สูงขึ้นของสังคมย่อมตั้งอยู่บนพื้นฐานความมั่นคงทางเศรษฐกิจด้วยเหตุดังกล่าวการที่จะให้ประชาชนรอดพ้น

<sup>๑๒</sup> ปัญญานันท์ทิกขุ, *หน้าที่ของคน*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๒๕), หน้า ๑๐๐-๑๐๔.

จากความทุกข์อันเนื่องมาจากปัญหาเศรษฐกิจ หลักพุทธศาสตร์หลายเรื่องให้ความสำคัญเรื่อง “ทาน” นี้เป็นอันดับแรก<sup>๑๓</sup>

๑.๖.๕ **สุภัตตรา สุภาพ** ได้กล่าวไว้ในหนังสือสังคมและวัฒนธรรมว่า ปัญหาความขัดแย้งในสังคมมี ๒ ลักษณะ ดังนี้ (๑) การขัดแย้งกันโดยส่วนตัวเป็นการขัดแย้งเพราะบุคลิกภาพต่าง ๆ เช่น ระหว่างพ่อแม่กับลูกหรือสามีกับภรรยา มีค่านิยมและทัศนคติที่ต่างกัน ซึ่งสามารถแยกออกได้เป็น ด้านอารมณ์ แบบของความประพฤติ บทบาทค่านิยม ความรัก และสาเหตุอื่น ๆ เช่น การมีทัศนคติในเรื่องเพศที่แตกต่างกัน กลัวการมีบุตรและ การไม่ยอมมีความสัมพันธ์ทางเพศ (๒) การขัดแย้งกันในด้านสังคม ครอบครัวทุกคนต้องอยู่ในสังคม ดังนั้น สิ่งแวดล้อมทางสังคมจึงมีผลกระทบต่อครอบครัว การขัดแย้งทางสังคมนั้นแยกออกได้เป็น ๕ ประการ คือ (๑) การขัดแย้งทางวัฒนธรรม ครอบครัวที่มีพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกันมาก โอกาสที่จะขัดแย้งกันก็มีได้ง่าย ส่วนใหญ่ก็จะเป็นเรื่องของศาสนา ภาษา ฐานะทางเศรษฐกิจ และแบบแผนของความประพฤติ (๒) การขัดแย้งในเรื่องอาชีพ อาชีพมีส่วนสำคัญต่อชีวิตสมรสมาก เช่น สามีมีอาชีพที่จะต้องจากบ้าน จากภรรยาเสมอ ๆ ทำให้ภรรยาเกิดความหว่านเหว (๓) การทำงานของฝ่ายหญิงในสังคมสมัยใหม่หญิงมีบทบาทในเรื่องการทำงานมากขึ้น ผลดีก็คือช่วยเพิ่มพูนรายได้ ผลเสียก็คือเด็กขาดความอบอุ่น ขาดการอบรม ทำให้บ้านขาดคนดูแล หรืออาจทำให้อารมณ์เสียได้ง่าย เพราะเมื่อกลับจากทำงานต่างก็เหนื่อยด้วยกันทั้งคู่อาจมีการโต้แย้งกันได้ง่าย (๔) การว่างงาน ทำให้ขาดรายได้ หรือหากสามีว่างงาน อาจรู้สึกเสียศักดิ์ศรีของตนยอมทำให้เกิดการแตกแยกในครอบครัวได้ง่าย (๕) ปัญหาอื่น ๆ เช่น ความแตกต่างระหว่างวัยมีมาก การมีญาติพี่น้องมาอาศัยอยู่ด้วย สภาพของตัวบ้านและสภาพแวดล้อมไม่น่าอยู่<sup>๑๔</sup>

**สรุป** ปัญหาชีวิตในสังคมปัจจุบันนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากการพัฒนาทางด้านวัตถุ ซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างรวดเร็ว และปัญหาที่ผู้คนในสังคมเผชิญอยู่ ก็คือความไม่แน่นอนของชีวิต เพราะชีวิตของผู้คนได้สูญเสียความเป็นตัวของตัวเอง ในท่ามกลางของความเปลี่ยนแปลง เช่น ปัญหาความยากในสิ่งต่างๆ เกินกว่าฐานะตนเอง ตามรูปแบบการดำเนินชีวิตแบบ

<sup>๑๓</sup>วินัย อ.ศิระกุล, เศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์, โดยคณะอนุกรรมการศึกษา และกำหนดหลักวิชาการเศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์, สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๖), หน้า ๑๖๕.

<sup>๑๔</sup>สุภัตตรา สุภาพ, สังคมและวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๘), หน้า ๖๒-๖๖.

ใหม่และปรับตนเองไม่ทันกับความเปลี่ยนแปลงนั้นทำให้เกิดปัญหาชีวิตต่างๆ ตามมา หรือแม้แต่ พุทธศาสนิกชนที่ดำเนินชีวิตตามหลักพุทธศาสนาก็ต้องมีการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตให้ทันต่อการ เปลี่ยนแปลงจนทำให้เกิดปัญหา อันได้แก่ปัญหาการขาดความเพียร ปัญหาการไม่รู้จักประหยัด ทรัพย์ ปัญหาการคบคนพาล และปัญหาการใช้จ่ายทรัพย์เกินฐานะ เป็นต้น

### ๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาค้นคว้าข้อมูล ทางเอกสาร ซึ่งมีลำดับขั้นตอนดังนี้

๑.๗.๑ ศึกษาข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิคือ พระไตรปิฎก

๑.๗.๒ ศึกษาข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ คือ วรรณคดี ตำราและหนังสือสำคัญทาง พระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนทั้งศึกษาผลงานวิจัย และเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้

๑.๗.๓ วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาจัดลำดับและอธิบายความตามหลักการ และเหตุผล เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัย

๑.๗.๔ นำเสนอผลการวิจัยโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

### ๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

๑.๘.๑ ทำให้ทราบหลักทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา

๑.๘.๒ ทำให้ทราบปัญหาการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยปัจจุบัน

๑.๘.๓ ทำให้ทราบแนวทางการนำหลักทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์เพื่อแก้ปัญหาการ ดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยปัจจุบัน



## บทที่ ๒

### หลักทฤษฎีธรรมมิกัตตประโยชน์ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา

ในบทนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเกี่ยวกับหลักทฤษฎีธรรมมิกัตตประโยชน์ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาซึ่งกำหนดกรอบของการศึกษา ๓ ประการ คือ (๑) ความหมายของหลักทฤษฎีธรรมมิกัตตประโยชน์ (๒) ความสำคัญของหลักทฤษฎีธรรมมิกัตตประโยชน์ และ (๓) ประเภทของหลักทฤษฎีธรรมมิกัตตประโยชน์ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

#### ๒.๑ ความหมายของหลักทฤษฎีธรรมมิกัตตประโยชน์

##### ๒.๑.๑ ความหมายของหลักทฤษฎีธรรมมิกัตตประโยชน์ในพระไตรปิฎก

ทฤษฎีธรรมมิกัตตประโยชน์ หมายถึง ธรรมที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ในปัจจุบัน<sup>๑</sup> ประโยชน์อันพึงได้รับจากการประกอบกิจการหรือมีอาชีพที่สุจริต ถูกต้องทั้งทางกฎหมายและศีลธรรม ผลประโยชน์ที่ได้จากการประกอบกิจการนั้น เป็นผลที่ได้ทันตาเห็นไม่ต้องรอถึงภายภาคหน้า ผลประโยชน์ที่ได้รับจากการประกอบกิจการ อาจจะเป็นเงิน สิ่งของ ชื่อเสียง เกียรติยศ การยกย่องสรรเสริญ หรือกล่าวอย่างง่าย ๆ ว่าเป็นผลประโยชน์อาจเป็นวัตถุหรือผลตอบแทนทางด้านจิตใจก็ได้ อาจเป็นสิ่งที่บุคคลทั่ว ๆ ไปปรารถนา การที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งจะได้มาซึ่งประโยชน์นั้น จะต้องแสวงหาอย่างมีหลักการและมีแผนการ ซึ่งหลักการและแผนการนี้ เรียกว่า ธรรมที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ในปัจจุบัน อันมีอยู่ ๔ ประการ คือ

๑. ความขยันหมั่นเพียร
๒. การรู้จักรักษาทรัพย์และประหยัด
๓. คบคนดีเป็นมิตร
๔. เลี่ยงซื้อตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หามาได้

---

<sup>๑</sup> อ.อรรถก. (ไทย) ๒๓/๑๔๔/๒๘๕.

### ๒.๑.๒ ความหมายของหลักทฤษฎีธรรมมีกัตตประโยชน์ในอรรถกถา

ทฤษฎีธรรมมีกัตตประโยชน์ เป็นหลักธรรมในพุทธศาสนาหมายถึง ประโยชน์ในปัจจุบัน ๔ อย่าง<sup>๒</sup> อาจเรียกสั้นๆว่า ทฤษฎีธรรมมีกัตตะเนื่องจากอรรถะ แปลว่า ประโยชน์อยู่แล้ว จึงไม่จำเป็นต้องมีประโยชน์ ซ้ำซ้อนกันสองคำก็ได้หรืออาจเรียกเต็มๆว่า ทฤษฎีธรรมมีกัตตสังวัตตินิกธรรม หมายถึง ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน หลักธรรมอันอำนวยประโยชน์สุขขั้นต้น เพื่อประโยชน์สุขสามัญที่มองเห็นกันในชาตินี้ ที่คนทั่วไปปรารถนา มี ทรัพย์ ยศ เกียรติ ไฉย เป็นต้น อันจะสำเร็จด้วยธรรม ๔ ประการ คือ

๑. อุภูฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น เช่นขยันหมั่นเพียร เลี้ยงชีพด้วยการหมั่น ประกอบการงาน เป็นผู้ขยันไม่เกียจคร้านในการงานนั้น ประกอบด้วยปัญญาเครื่องสอดส่อง อันเป็นอุบายในการงานนั้น ให้สามารถทำได้สำเร็จ

๒. อารักขสัมปทาถึงพร้อมด้วยการรักษาโภคทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยชอบธรรม เขารักษาคุ้มครองโภคทรัพย์เหล่านั้นไว้ได้พร้อมมูล ไม่ให้ถูกลัก หรือทำลายไปโดยภัยต่างๆ

๓. กัลยาณมิตตตา คบคนดี ไม่คบคนชั่ว อยู่อาศัยในบ้านหรือนิคมใด ย่อมดำรงตน เจริญ สันทนากับบุคคลในบ้านหรือนิคมนั้น ซึ่งเป็นผู้มีสมาจารบริสุทธิ์ ผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ศิลจากะ ปัญญา

๔. สมชีวิตา อยู่อย่างพอเพียง รู้ทางเจริญทรัพย์และทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์ แล้วเลี้ยงชีพพอเหมาะ ไม่ให้สุรุ่ยสุร่ายฟุ่มเฟือยนัก ไม่ให้ฝืดเคืองนัก ด้วยคิดว่า รายได้ของเราจักต้องเหนือรายจ่าย และรายจ่ายของเราจักต้องไม่เหนือรายได้

### ๒.๑.๓ ความหมายของหลักทฤษฎีธรรมมีกัตตประโยชน์ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์

ความหมายของ ทฤษฎีธรรมมีกัตตสังวัตตินิกธรรม ๔ <sup>๓</sup> (ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน , หลักธรรมอันอำนวยประโยชน์สุขขั้นต้น -virtues conducive to benefits in the present; virtues leading to temporal welfare)

๑. อุภูฐานสัมปทา (ถึงพร้อมด้วยความหมั่น คือ ขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่ การงาน ประกอบ อาชีพอันสุจริต มีความชำนาญ รู้จักใช้ปัญญาสอดส่อง ตรวจตรา หาอุบายวิธี

<sup>๒</sup> ม. ม. ๑๓/ ๒๓๘

<sup>๓</sup> พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๑๓๘.

สามารถจัดดำเนินการให้ได้ผลดี -to be endowed with energy and industry; achievement of diligence)

๒. อารักขสัมปทา (ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือ รู้จักคุ้มครองเก็บรักษาโภคทรัพย์และผลงานอันตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยชอบธรรม ด้วยกำลังงานของตน ไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสีย -to be endowed with watchfulness; achievement of protection)

๓. กัลยาณมิตตตา (คบคนดีเป็นมิตร คือ รู้จักกำหนดบุคคลในถิ่นที่อาศัย เลือกเสวนาสำเนียงศึกษาเยี่ยงอย่างท่านผู้ทรงคุณมีศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา -good company; association with good people)

๔. สมชีวิตา (มีความเป็นอยู่เหมาะสม คือ รู้จักกำหนดรายได้และรายจ่ายเลี้ยงชีวิตแต่พอดี มิให้ฝืดเคืองหรือฟุ่มเฟือย หารายได้เหนือรายจ่าย มีประหยัดเก็บไว้ -balanced livelihood; living economically)<sup>๔</sup>

#### ๒.๑.๔ ความหมายของหลักทฤษฎีธรรมมิกัตถประโยชน์ในทัศนะของนักวิชาการ

ทฤษฎีธรรมมิกัตถะ แปลว่า ประโยชน์ที่เห็นได้ในปัจจุบัน หรือประโยชน์ในปัจจุบัน หมายความว่า ผู้ใดปฏิบัติตามหลักธรรมนี้แล้ว ผู้นั้นย่อมได้รับประโยชน์ในปัจจุบัน หลักธรรมที่ให้ประโยชน์ในปัจจุบันมี ๔ ประการคือ

๑. อุฏฐานสัมปทา แปลว่า ความถึงพร้อมด้วยการลุกขึ้นหรือความหมั่น หมายถึง เป็นผู้หมั่นขยันในกิจการที่ทำ ผู้หมั่นขยันจะต้องลุกขึ้นทำงาน ไม่ใช่เอาแต่นอน ไม่ยอมลุกขึ้นงานที่ทำนั้นขึ้นอยู่กับบุคคลแต่ละคน เช่น นักเรียนต้องเรียนหนังสือ แม่บ้านต้องทำงานบ้าน ผู้ประกอบอาชีพต้องทำงานในหน้าที่ของตนให้สำเร็จ และให้มีความก้าวหน้า การจะทำงานให้ประสบความสำเร็จได้ต้องมีความขยันหมั่นเพียร

๒. อารักขสัมปทา แปลว่า ความถึงพร้อมด้วยการรักษา หมายถึง การรักษาทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร การรักษาทรัพย์ไม่ได้หมายความว่าเก็บไว้โดยไม่ใช้สอย แต่เก็บไว้ให้มีใช้สอยตลอดไป

๓. กัลยาณมิตตตา แปลว่า ความเป็นผู้มีเพื่อนดี หรือความมีเพื่อนเป็นคนดี หมายความว่า คบเฉพาะมิตรแท้ ๔ จำพวก คือ (๑) มิตรมีอุปการะ (๒) มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ (๓) มิตรแนะนำประโยชน์ และ (๔) มิตรมีความรักใคร่

<sup>๔</sup> พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๓๘.

๔. สมชีวิตา แปลว่า การเลี้ยงชีวิตสม่ำเสมอหรือพอเหมาะพอดี หมายความว่า เลี้ยงชีวิตตามกำลังทรัพย์ที่หามาได้ ไม่ให้ฝืดเคืองเกินไป ไม่ให้ฟุ่มเฟือยเกินไป

สำหรับผู้มีความรู้มีรายได้น้อย ถึงจะขยันหมั่นเพียรรายได้ก็เพิ่มขึ้นไม่มากนัก ให้ใช้จ่ายเพียงพอดี ไม่ให้ฝืดเคืองเกินไป และไม่ควรถืออย่างผู้มีรายได้สูง เพราะความพอดีของผู้มีรายได้สูงเป็นความฟุ่มเฟือยของผู้มีรายได้น้อย สำหรับผู้มีรายได้สูง ควรใช้จ่ายเพียงพอดีสำหรับตน ไม่ให้ฟุ่มเฟือยเกินไป และไม่ใช้จ่ายอย่างคนมีรายได้น้อย ซึ่งถือเป็นความฝืดเคืองสำหรับตน

กล่าวโดยสรุป คือ การเลี้ยงชีวิตอย่างพอเหมาะพอดีตามฐานะของตนและปฏิบัติอย่างนี้โดยสม่ำเสมอ ธรรม ๔ ประการนี้เรียกว่า ทัฎฐธัมมิกัตถะ ธรรมที่อำนวยประโยชน์ให้ในปัจจุบันทันตาเห็น ประโยชน์นั้น ได้แก่ ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข คือ เป็นผู้มีฐานะมั่นคง มีชื่อเสียงเกียรติคุณ ได้รับการยกย่องโดยทั่วไป และมีความสุขตามสมควรแก่สภาพของตน

## ๒.๒ ความสำคัญของหลักทัฎฐธัมมิกัตถะประโยชน์

หลักความสำคัญของการปฏิบัติเพื่อให้สำเร็จประโยชน์ต่อตนเอง ได้รับประโยชน์ในปัจจุบันตามหลักทัฎฐธัมมิกัตถะประโยชน์นั้น พระธรรมปิฎกได้กล่าวไว้ในหนังสือธรรมนุญชีวิตว่า “คนที่จะเรียกได้ว่ารู้จัก รู้จักใช้ทรัพย์ หรือหาเงินเป็น ใช้เงินเป็น เป็นคนที่ทำมาหากินที่ดี ตั้งตัวสร้างหลักฐานได้ และใช้ทรัพย์สมบัติให้เป็นประโยชน์ เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่ทางเศรษฐกิจอย่างถูกต้อง เพราะปฏิบัติตามหลักธรรม ต่อไปนี้”<sup>๔</sup> และความสำคัญของทัฎฐธัมมิกัตถะประโยชน์นั้นมีหลักธรรม ๔ อย่างนี้มีประโยชน์มากมายหลายประการแก่ผู้ประพฤติปฏิบัติตาม รวมทั้งส่งผลดีไปถึงสังคมด้วย คือ

๑. ทำให้บุคคลสามารถสร้างหลักฐานได้อย่างมั่นคง
๒. ทำให้เป็นคนที่มีความเจริญ มีชื่อเสียง มีคนเชื่อถือฟังนับถือ
๓. เป็นทางเสริมสร้างสัมพันธไมตรี
๔. ทำให้มีโอกาสได้บำเพ็ญประโยชน์แก่ส่วนรวม
๕. เป็นแบบอย่างที่ดีให้บุคคลอื่นได้ปฏิบัติตามทั้งในด้านการงานและการดำรงชีวิต
๖. สร้างความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจให้แก่ชาติทางอ้อม และช่วยลดปัญหาสังคมได้

<sup>๔</sup>พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), ธรรมนุญชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๓๘.

ปัจจุบันเป็นยุคที่ผู้คนให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการเรื่องเงินๆ ทองๆ ของตนเองมากขึ้น สังเกตได้จากสื่อ ทั้งทีวี วิทยุ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร แมื่กกาซีนต่างๆ จะมีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับการออม การลงทุน การใช้จ่าย สอดแทรกอยู่ไม่น้อย รวมทั้งพอกเก็ตบุ๊กที่เป็นเรื่องทางการเงินส่วนบุคคล ก็มีให้เลือกซื้อหามากมาย

จำนวนผู้คนที่ตื่นตัวและสนใจเรื่องนี้อย่างจริงจัง ดูเหมือนจะเพิ่มมากขึ้นทุกวัน จะว่าไปแล้วการจัดการเรื่องเงินๆ ทองๆ ต้องมองเป็นเรื่องสำคัญอันดับต้นๆ ในชีวิตของเรา ที่จะต้องจัดการให้ลงตัวเพื่อสร้างสมดุลให้ชีวิตในทุกด้าน

ตามหลักธรรมคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ทรงสอนเกี่ยวกับเรื่องเงินๆ ทองๆ หรือเรื่องการบริหารจัดการทรัพย์สินหรือโภคทรัพย์ไว้อย่างครบวงจร เพื่อสร้างสมดุลแก่ชีวิตหลายเรื่อง อย่างเช่น หลักการสร้างประโยชน์หรือความสุขในปัจจุบันที่เรียกว่า ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ๔ ประกอบไปด้วย (๑) อุฏฐานสัมปทา หรือการหาทรัพย์ด้วยความขยันหมั่นเพียรในทางสุจริตชอบธรรม (๒) อารักขาสัมปทา หรือการรู้จักรักษาทรัพย์ที่หามาได้ (๓) กัลยาณมิตตตาหรือการรู้จักคบเพื่อนดีเพื่อไม่ให้ชีวิตถูกชักนำไปในทางที่เสื่อมและ (๔) สมชีวิตา หรือการรู้จักใช้จ่ายอย่างสมควรตามฐานะ

โดยหลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ๔ นี้ ถือเป็นหลักการพื้นฐานเพื่อการดับทุกข์ทางกายอันเป็นความทุกข์ที่เกิดขึ้นง่ายและมีอยู่มากมายในสังคมปัจจุบัน หากต้องการดับทุกข์ทางสังคม ทรงสอนหลักประโยชน์เบื้องต้นคือ ศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญา

ส่วนการดับทุกข์ทางจิต เพื่อประโยชน์สูงสุด ทรงสอนหลัก อริยมรรค ๘ ไว้ให้เป็นครรลองสู่ความพ้นทุกข์

บุคคลทั่วไปอย่างเราๆ ความสุขพื้นฐานทั่วไป ตามที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ก็มีในเรื่องความสุขของ คฤหัสถ์ ๔ ได้แก่

๑. สุขเกิดจากการมีทรัพย์
๒. สุขเกิดจากการจ่ายทรัพย์เพื่อบริโภคน้อยไม่มากไม่น้อยเกินไป
๓. สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้
๔. สุขเกิดจากการประกอบกิจการงานที่ปราศจากโทษ

พระพุทธองค์ยังทรงสอนให้เราจัดการจัดสรรทรัพย์ที่หามาได้เป็น ๔ ส่วน หรือหลัก โภควิภาค ๔ คือ ให้เราจัดแบ่งทรัพย์ที่หามาได้เป็น ๓ ส่วน ดังนี้

เอเกน โภเก ภูณฺเษยุย ทรัพย์ส่วนแรกหรือ ๒๕% สำหรับใช้จ่ายเลี้ยงตน และเลี้ยงคุณที่ควรบำรุง

ทรัพย์ส่วนต่อมา ทฺวิหิ กมฺมํ ปโยชเช ให้ใช้สองส่วน หรือ ๕๐% สำหรับการลงทุนประกอบกิจการงานอาชีพเพื่อให้ทรัพย์ที่มีได้เพิ่มพูนขึ้น

และทรัพย์สินส่วนสุดท้าย จตุตถฉก นิชาเปยุย หรือ ๒๕% ให้เก็บไว้ใช้ในคราวจำเป็น นอกจากนี้ ยังทรงสอนหลักการใช้จ่ายทรัพย์สินไว้ด้วยคือ โภคอาทิยะ ๕ หรือหลักการใช้ประโยชน์จากทรัพย์สิน เมื่อหาทรัพย์สินมาได้ด้วยความสุจริตชอบธรรมแล้ว ควรใช้จ่ายทรัพย์สินนั้นเพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างถูกต้อง ได้แก่

๑. เลี้ยงตนเอง บิดามารดา บุตร ภรรยาและคนในปกครองให้มีความสุข

๒. บำรุงมิตรสหายและผู้ร่วมงานให้มีความสุข

๓. ใช้สำหรับป้องกันภัยอันตราย

๔. ใช้ทำพลี ๕ อย่าง ได้แก่ สงเคราะห์ญาติ ต้อนรับแขก ทำบุญอุทิศแก่บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว บำรุงราชการ โดยการเสวยภาษีอากร และถวายเทวดาหรือสักการะแก่สิ่งสมควรบูชา และ

๕. ใช้อุปถัมภ์บำรุงสมณพราหมณ์ผู้ประพฤติชอบ

ทั้งนี้ หากเราน้อมนำหลักธรรมทั้ง ๔ เรื่องมาปฏิบัติ จะได้ประโยชน์ทั้งแก่ตนเอง ครอบครัว บุคคลใกล้ชิด และแก่สังคม ซึ่งหากพิจารณาอย่างลึกซึ้งแล้วจะพบว่าประโยชน์ที่เกิดขึ้นเป็นประโยชน์ที่สร้างความมั่นคงและยั่งยืน ให้แก่ชีวิตเราอย่างครบถ้วนในทุกมิติ

หลักธรรมทั้ง ๔ เรื่องนี้เป็นเรื่องของการจัดการโภคทรัพย์หรือทรัพย์สินภายนอก ที่เราต่างดิ้นรนแสวงหา ทั้งที่ความจริงทุกคนสามารถมีทรัพย์สินอันประเสริฐได้ เป็นทรัพย์ที่ไม่มีผู้ใดจะแย่งชิงไปได้ ไม่สูญหายไปด้วยภัยหรืออันตรายต่างๆ

ทรัพย์ประเภทนี้อยู่ภายในจิตใจของเราเอง ที่เรียกว่า อริยทรัพย์ หรือคุณธรรมประจำใจอันประเสริฐ ๗ ประการ ได้แก่ ศรัทธา สติ หิริ โอตตัปปะ พาหุสัจจะ จาคะ และปัญญา อริยทรัพย์นี้ นอกจากจะทำให้จิตใจไม่อ้างว้างและไม่ยากจนแล้ว ยังเป็นทุนทางใจในการสร้างทรัพย์ภายนอกที่สำคัญยิ่งอีกด้วย

ดังนั้น เมื่อต้องการจะสร้างและสะสมทรัพย์สินเงินทองต่างๆ ก็ต้องไม่ลืมที่จะสร้างทรัพย์ที่แท้จริงให้มีบริบูรณ์ขึ้นด้วย เพื่อความร่ำรวยอย่างแท้จริงของชีวิต

## ๒.๓ ประเภทของหลักทฤษฎีหมักตลประโยชน์

ทฤษฎีหมักตลประโยชน์ แปลว่า ธรรมที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ในปัจจุบัน หมายถึง ประโยชน์อันพึงได้รับจากการประกอบกิจการหรืออาชีพที่สุจริต ถูกต้องทั้งทางกฎหมายและศีลธรรม ผลประโยชน์ที่ได้จากการประกอบกิจการนั้น เป็นผลที่ได้ทันตาเห็นไม่ต้องรอถึงภายภาคหน้า

ผลประโยชน์ที่จะได้รับการประกอบกิจ อาจจะเป็นเงิน สิ่งของ ชื่อเสียง เกียรติยศ การยกย่องสรรเสริญ หรือกล่าวอย่างง่าย ๆ ว่าผลประโยชน์อาจเป็นวัตถุหรือผลตอบแทนทางด้านจิตใจก็ได้ อันเป็นสิ่งที่บุคคลทั่วๆ ไปปรารถนา การที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งจะสามารถได้มาซึ่งผลประโยชน์นั้น จะต้องแสวงหาอย่างมีหลักการและมีแผนการ ซึ่งหลักการและแผนการนี้เรียกว่า ธรรมที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์

ธรรมที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ในปัจจุบัน มีอยู่ ๔ ประการ คือ

๑. อุฏฐานสัมปทา (ความขยันหมั่นเพียร)
๒. อารักขสัมปทา (การรู้จักรักษาทรัพย์และประหยัด)
๓. กัลยาณมิตตา (คบคนดีเป็นมิตร)
๔. สมชีวิตา (เลี้ยงชีพตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หามาได้)

### ๒.๓.๑ อุฏฐานสัมปทา (ถึงพร้อมด้วยความหมั่น)

ความขยันหมั่นเพียร (อุฏฐานสัมปทา) การที่เราจะได้สิ่งของ เงินทอง และชื่อเสียง เกียรติยศมานั้น เราจะต้องขวนขวาย ขยันหมั่นเพียรต่อสู้กับความยากลำบาก ถึงจะประสบความสำเร็จ เช่น ข้าราชการจะได้เลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่ง อันนำมาซึ่งเกียรติยศแก่ตนเองและวงศ์ตระกูล ก็จะต้องขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มความสามารถ นักเรียนจะประสบความสำเร็จด้านการเล่าเรียน ก็ต้องขยันหมั่นเพียรในการศึกษา หรือการกระทำหาเลี้ยงชีพเพื่อสร้างฐานะให้กับตนเองและครอบครัวก็เช่นกัน เราก็ต้องอาศัยความมานะอดสาหะและความหมั่นเพียร จึงจะได้ทรัพย์มา ดังพระพุทธพจน์ว่า

คนหมั่นในการทำงาน ไม่ประมาท จัดการงานเหมาะสม  
เลี้ยงชีพพอเหมาะ รักษาทรัพย์ที่หามาได้ มีศรัทธา ถึง  
พร้อมด้วยศีล รู้ถ้อยคำ ปราศจากความตระหนี่ ชำระทาง  
สัมปรายิกัตถประโยชน์เป็นนิตย์ ธรรม ๘ ประการดังกล่าว  
นี้ ของผู้ครองเรือน ผู้มีศรัทธา อันพระพุทธเจ้าผู้มีพระนาม  
อันแท้จริง ตรัสว่านำสุขมาให้ในโลกทั้งสอง คือ ประโยชน์  
ในปัจจุบันนี้และความสุขในภายหน้า บุญ คือ จาคะนี้ ย่อม  
เจริญแก่ฤหัสถ์ ด้วยประการฉะนี้ ๖

<sup>๖</sup> อ.อุฏฐก. (ไทย) ๒๓/๑๕/๒๕๕ - ๒๕๗.

นอกจาก อุฏฐานสัมปทา การถึงพร้อมด้วยความหมั่น คือ ขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงานและการประกอบอาชีพอันสุจริต ฝึกฝนให้มีความชำนาญ และรู้จักใช้ปัญญา สอดส่อง ตรวจสอบ หาอุบายวิธี สามารถจัดดำเนินการให้ได้ผลดี การประกอบอาชีพการงานนั้น ต้องทำเพื่อเลี้ยงชีพตนเองและครอบครัวมีความขยันในการทำงานตามหน้าที่ หรือตามอาชีพของตน โดยไม่เกียจคร้าน ไม่นั่งคุยหรือทำกิจอื่นใดที่ไม่เกี่ยวข้องกับงานในหน้าที่ จนทำให้เสียเวลาไปโดยไร้ประโยชน์ แม้บางครั้งการทำงานนั้นอาจไม่ใช่การหาทรัพย์โดยตรง เช่น การเป็นนักศึกษา มีหน้าที่ต้องศึกษาเล่าเรียนก็ต้องตั้งใจศึกษาเล่าเรียนให้บังเกิดผลดี โดยถือว่าเป็นหน้าที่ในปัจจุบัน แม้ยังไม่ได้ทรัพย์แต่การศึกษาก็เป็นเหตุเบื้องต้นที่จะนำไปสู่อาชีพการงานที่ดีในอนาคต หากนักศึกษาเป็นนักกีฬาด้วย นอกจากขยันตั้งใจเรียนแล้ว นักศึกษาก็ต้องขยันหมั่นฝึกซ้อมกีฬาที่ตนถนัดด้วยอีกทางหนึ่ง เพราะกีฬากำลังพัฒนาเป็นกีฬาอาชีพ มีกีฬาหลายประเภทที่สามารถทำให้หาทรัพย์ได้โดยสุจริต ด้วยแรงกายแรงใจของตนเอง เช่น อาชีพนักมวย นักฟุตบอล กอล์ฟ กีฬา หรือจากการได้ไปแข่งขันในโอกาสต่างๆ เช่น โอลิมปิก เอเชียนเกมส์ หากมีความขยันหมั่นเพียร ฝึกซ้อมจะส่งผลให้ได้รับเหรียญทองและได้รางวัลเป็นทรัพย์สินเงินทองจำนวนมาก เป็นต้น จึงนับว่าความขยันหมั่นเพียรในการงาน หน้าที่ ที่รับผิดชอบ จะทำให้ได้รับประโยชน์ในปัจจุบัน คือ มีทรัพย์สินเงินทองสำหรับซื้อหาเครื่องอุปโภค บริโภค ไว้ดำรงชีพ

### ๒.๓.๒ อารักขสัมปทา (ถึงพร้อมด้วยการรักษา)

การรู้จักรักษาทรัพย์และประหยัด (อารักขสัมปทา) หมายความว่า เมื่อเราขยันหมั่นเพียรพยายามสร้างอนาคต ชื่อเสียง หรือหาทรัพย์มาได้ ถ้าไม่รู้จักรักษาไว้ก็จะเสื่อมหรือหมดไปอย่างรวดเร็ว การรักษาชื่อเสียงนั้น หมายถึง การหลีกเลี่ยงการกระทำความชั่วหรือการมัวเมากับอบายมุข เช่น ไม่ดื่มสุรา ไม่เสพยาเสพติด ไม่เล่นการพนันทุกประเภท เป็นต้น ส่วนการรักษาทรัพย์นั้น หมายถึง การรู้จักใช้จ่ายอย่างฉลาด ไม่ฟุ่มเฟือย รู้จักเก็บหอมรอมริบ ส่วนการประหยัดนั้น หมายถึง การรู้จักใช้จ่ายเงินทองให้เกิดประโยชน์สูงสุด ดังพระพุทธพจน์ว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อารักขสัมปทาเป็นไฉน กุลบุตรในโลกลี  
มีโภคะที่หามาได้ด้วยความหมั่นเพียร สังสมด้วยกำลังแขน มีเหงื่อไหล ไตรมตัว  
ชอบธรรม ได้มาโดยธรรม เขารักษาคุ้มครองโภคทรัพย์เหล่านั้นไว้ได้พร้อมมูลด้วย  
ทำไว้ในใจว่า ไฉนหนอ พระราชาไม่พึงบริโภคทรัพย์เหล่านั้นของเรา โจรไม่พึง  
ลัก ไฟไม่พึงไหม้ น้ำไม่พึงพัดไป ทายาทผู้ไม่เป็นที่รักไม่พึงลักไป



คุณกริกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่าอารักขสัมปทา ฯ<sup>๑</sup>

นอกจากนี้ การรักษาและประหยัดทรัพย์นั้นยังหมายถึงการรู้จักเก็บรักษาทรัพย์ไว้ในที่ปลอดภัย การใช้สอยทรัพย์และสิ่งของอย่างประหยัด ถนอมใช้ ซ่อมแซมเมื่อชำรุดเสียหาย ดูแลรักษาและเก็บไว้เมื่อใช้เสร็จแล้ว หรือรู้จักตัดแปลงของที่ชำรุดให้สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้อีก เป็นต้น

อารักขสัมปทา คือ การถึงพร้อมด้วยการรักษา คือรู้จักคุ้มครองเก็บรักษาโภคทรัพย์ และผลงานอันตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยชอบธรรม ด้วยกำลังงานของตน ไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสีย หลักธรรมข้อนี้ มีจุดมุ่งหมายให้เป็นคนมัชฌิมี รู้จักจ่ายทรัพย์ไปในทางที่เกิดประโยชน์ ไม่ใช่นำไปใช้เพื่อกำคุณ เพื่อรูป รส กลิ่น เสียง จนทำให้ทรัพย์นั้นหมดไปโดยไม่ทำให้ตนเองเจริญขึ้น ได้มั่งมีไม่ก็ช่วยยามก็กลับไปลำบากยากจนเพราะใช้ทรัพย์ไปในกำคุณและอบายมุข บ้างครั้งจนถึงกลับเป็นหนี้สิน เสียทรัพย์และเสียเกียรติ มีนักกีฬาหลายคนที่ได้ทรัพย์มากมายจากการแข่งขัน แต่ต้องพบกับความลำบากในบั้นปลายของชีวิต เหตุเพราะไม่มีธรรมในข้อนี้นั่นเอง

### ๒.๓.๓ กัลยาณมิตรตตา (คบคนดีเป็นมิตร)

การคบคนดีเป็นมิตร (กัลยาณมิตรตตา) คนเรานั้นจะอยู่ในสังคมแต่เพียงลำพังไม่ได้ จะต้องพึ่งพาอาศัยบุคคลอื่น บุคคลที่เราสามารถพึ่งพาอาศัยได้และมีความปรารถนาดีต่อเราหาได้ยาก ดังนั้น การเลือกคบคนจึงมีความสำคัญมาก เพราะถ้าเราคบคนชั่วเป็นมิตร อาจทำให้เราตกไปอยู่ในทางที่ชั่วหรือพบกับความหายนะได้ ดังพระพุทธพจน์ว่า

คุณกริกษุทั้งหลาย ก็กัลยาณมิตรตตาเป็นไฉน คุณกริกษุทั้งหลาย  
 กุลบุตรในโลกนี้ อยู่อาศัยในบ้านหรือนิคมใด ย่อมดำรงตนเจรจา  
 สัมพันธกับบุคคลในบ้านหรือนิคมนั้น ซึ่งเป็นกฤหบดีหรือบุตรกฤหบดี  
 เป็นคนหนุ่มหรือคนแก่ ผู้มีสมาจารบริสุทธิ์ ผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ศีล จาคะ  
 ปัญญา ศีกษาสัทธา สัมปทาตามผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ศีกษาศีลสัมปทา  
 ตามผู้ถึงพร้อมด้วยศีล ศีกษาจากสัมปทาตามผู้ถึงพร้อมด้วยจาคะ  
 ศีกษาปัญญาสัมปทาตามผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญา  
 คุณกริกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่ากัลยาณมิตรตตา ฯ<sup>๒</sup>

<sup>๑</sup> อัง.อรรถก. (ไทย) ๒๓/๑๕/๒๕๕ - ๒๕๗.

<sup>๒</sup> อัง.อรรถก. (ไทย) ๒๓/๑๕/๒๕๕ - ๒๕๗.

ลักษณะของมิตรที่ดีมีดังนี้

๑. มิตรอุปการะ ได้แก่ เพื่อนที่คอยช่วยเหลือเตือนสติมิให้ประมาท ช่วยป้องกันมิให้ทำชั่ว ช่วยป้องกันรักษาทรัพย์และชื่อเสียงของเพื่อน และสามารถพึ่งพาอาศัยได้ในยามทุกข์ยาก

๒. มิตรร่วมทุกข์ร่วมสุข ได้แก่ มิตรที่ไม่ละทิ้งเพื่อนในยามวิบัติ ช่วยปกปิดความลับของเพื่อน

๓. มิตรแนะนำประโยชน์ ได้แก่ คอยห้ามมิให้เพื่อนทำชั่ว แต่แนะนำหนทางแห่งความดี ความเจริญให้แก่เพื่อน

๔. มิตรมีความรักใคร่ คือ มิตรร่วมทุกข์ ร่วมสุข ทุกข์ก็ทุกข์ด้วย ไม่ทิ้งเพื่อน ได้เถียงคนที่ติเตียนเพื่อน รับรองคนที่สรรเสริญเพื่อน

การคบคนดีเป็นมิตร รู้จักเลือกบุคคลที่จะคบหาว่าจะนำชีวิตของเราไปในทิศทางใด โดยเลือกเสวนา ศึกษาแบบอย่างท่านผู้ทรงคุณ มีศรัทธา สติจาตะ ปัญญา การคบมิตรตามหลักมงคล ๓๘ ประการ ในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา มงคลแรกที่พระพุทธองค์ทรงสอนให้ปฏิบัติก็คือการไม่คบคนพาล และมงคลถัดมาก็คือต้องรู้จักคบบัณฑิต คำว่า คนพาล และ บัณฑิต เมื่อวิเคราะห์ให้แจ้งแล้วจะพบว่า มีทั้งคนพาลและบัณฑิตภายใน คนพาลและบัณฑิตภายนอก

คนพาลและบัณฑิตภายใน หมายถึงคนที่ปรากฏอยู่ในตัวเรา หากนักศึกษาสังเกตตัวเราให้ดีจะพบว่าบางครั้ง บางเวลาเราจะเกียจคร้านไม่อยากฝึกฝน ไม่อยากทำงาน ไม่อยากไปเรียน ไม่อยากทำความดี แต่อยากเที่ยวเล่น อยากนอนตื่นสาย อยากดื่มสุรา อยากเล่นไพ่ เล่นหวย เล่นการพนัน ฯลฯ นี่แสดงว่าคนพาลภายในตัวเรา ปรากฏขึ้นแล้ว แต่บางครั้งเราก็ขยัน อยากไปเรียน อยากทำความดี ไม่อยากหนีเรียน ไม่อยากเล่นการพนัน ไม่อยากร่วมวงสุรา ฯลฯ นี่แสดงว่าบัณฑิตภายในตัวเราได้ปรากฏขึ้นแล้ว ส่วนคนพาลและบัณฑิตภายนอกหมายถึง คนอื่น คนที่มาชักชวนเราไปทำเรื่องที่ไม่ดีไม่สมควรหรือเรื่องที่ดี ที่สมควรต่างๆ หากบัณฑิตภายในตัวเราเองเข้มแข็ง คนพาลภายนอกก็ไม่อาจจะชักชวนเราไปได้ ดังนั้นความเป็นกัลยาณมิตรต้องเริ่มที่เราสร้างบัณฑิตและมิตรขึ้นภายในตัวเองก่อน เมื่อบัณฑิตหรือมิตรภายในตัวปรากฏแล้ว ก็จะสามารถเลือกเสวนากับบัณฑิตหรือมิตรภายนอกได้ ดังคำกล่าวที่เราได้ยิน ได้ฟังอยู่เสมอว่า “คบคนพาลพาลพาไปหาผิด คบบัณฑิตบัณฑิตพาไปหาผล” และการสังเกตว่าผู้ที่ตนคบหาด้วยนั้นเป็นคนพาลหรือ เป็นบัณฑิตคือกัลยาณมิตร พึงสังเกตว่าชอบชักชวนไปในทางฉิบหาย เสียทรัพย์ เสียเวลา เสียสุขภาพและทำเรื่องที่ไม่ไ้ประโยชน์หรือไม่ เพราะหากเราไม่รู้จักรู้จักเลือกคบบัณฑิตคือกัลยาณมิตรแล้ว ย่อมเป็นเหตุที่ทำให้เราต้องเสียทรัพย์ที่หามาได้นั้นและไม่สามารถปฏิบัติธรรมในข้ออุฐานสัมปทาและอารักขสัมปทาได้

### ๒.๓.๔ สมชีวิตา (เลี้ยงชีพตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หามาได้)

การเลี้ยงชีพตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หามาได้ (สมชีวิตา) หมายความว่า ในการดำรงชีวิตนั้น ไม่ควรใช้จ่ายทรัพย์อย่างสุรุ่ยสุร่าย การใช้จ่ายทรัพย์จะต้องพิจารณาถึงความจำเป็น หากเราต้องการให้ชีวิตสุขสบายก็ควรจะเดินสายกลาง คือ ไม่มากจนฟุ่มเฟือย และไม่น้อยจนเป็นการตระหนี่ ดังพระพุทธพจน์ว่า

คุณกรภิกษุทั้งหลาย ก็สมชีวิตาเป็นไฉน คุณกรภิกษุทั้งหลาย กุลบุตรในโลกนี้ รู้ทางเจริญแห่งโภคะ และรู้ทางเสื่อมแห่งโภคะแล้วเลี้ยงชีพพอเหมาะ ไม่ให้ฟุ่มเฟือยนัก ไม่ให้ฝืดเคืองนักด้วยคิดว่า รายได้ของเราจักต้องเหนือรายจ่าย และรายจ่ายของเราจักต้องไม่เหนือรายได้ คุณกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนคนซึ่งตาชั่ง หรือลูกมือซึ่งตาชั่ง ยกตาชั่งขึ้นแล้วย่อมรู้ว่า ต้องลดออกเท่านี้ หรือต้องเพิ่มเข้าเท่านี้ ฉันทใด กุลบุตรก็ฉันทนั้นเหมือนกัน รู้ทางเจริญแห่งโภคะ และรู้ทางเสื่อมแห่งโภคะแล้ว เลี้ยงชีพพอเหมาะ ไม่ให้ฟุ่มเฟือยนัก ไม่ให้ฝืดเคืองนัก ด้วยคิดว่า รายได้ของเราจักต้องเหนือรายจ่าย และรายจ่ายของเราจักต้องไม่เหนือรายได้ คุณกรภิกษุทั้งหลาย ถ้ากุลบุตรผู้มีรายได้น้อย แต่เลี้ยงชีวิตอย่างโอโถง จะมีผู้ว่าเขาได้ว่า กุลบุตรผู้นี้ ใช้โภคะเหมือนคนเกี่ยวกินผลมะเดื่อ ฉะนั้น คุณกรภิกษุทั้งหลาย ก็ถ้ากุลบุตรผู้มีรายได้มาก แต่เลี้ยงชีพอย่างฝืดเคือง จะมีผู้ว่าเขาว่ากุลบุตรผู้นี้จักตายอย่างอนาถา แต่เพราะกุลบุตรผู้นี้รู้ทางเจริญแห่งโภคะ และรู้ทางเสื่อมแห่งโภคะแล้ว เลี้ยงชีพพอเหมาะ ไม่ให้ฟุ่มเฟือยนัก ไม่ให้ฝืดเคืองนัก ด้วยคิดว่า รายได้ของเราจักต้องเหนือรายจ่าย และรายจ่ายของเราจักต้องไม่เหนือรายได้ คุณกรภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่าสมชีวิตา ฯ<sup>๕</sup>

ธรรม ๔ นี้มีประโยชน์มากมายหลายประการแก่ผู้ประพฤติปฏิบัติตนตาม รวมทั้งส่งผลดีไปถึงสังคมด้วย คือ

๑. ทำให้บุคคลสามารถสร้างหลักฐานได้อย่างมั่นคง
๒. ทำให้เป็นคนที่มิเกียติ มีชื่อเสียง มีคนเชื่อฟังนับถือ
๓. เป็นทางเสริมสร้างสัมพันธไมตรี
๔. ทำให้มีโอกาสได้บำเพ็ญประโยชน์แก่ส่วนรวม
๕. เป็นแบบอย่างที่ดีให้บุคคลอื่นได้ปฏิบัติตามทั้งในด้านการงานและการดำรงชีวิต

<sup>๕</sup> อ.อ.อ.อ. (ไทย) ๒๓/๑๕/๒๕๕ - ๒๕๖.

๖. สร้างความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจให้แก่ชาติทางอ้อม และช่วยลดปัญหาสังคมได้

การเลี้ยงชีวิตแต่พอดี คือรู้จักกำหนดรายได้และรายจ่าย เป็นอยู่แบบพอดี สมรายได้ มิให้ฝืดเคืองหรือฟุ่มเฟือย ให้มีรายได้เหนือรายจ่าย มีประหยัดไว้สำหรับปันปลายของชีวิต จะได้ไม่ลำบาก พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่า “พึงเข้าใจ ระลึกไว้เสมอว่า การที่เพียรพยายามแสวงหา รักษา และ ครอบครองโภคทรัพย์ไว้ นั้น ก็เพื่อจะใช้ให้เป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนและคนอื่น ถ้าไม่ใช้ทรัพย์สมบัติให้เกิดคุณประโยชน์แล้ว การหาและการมีทรัพย์สมบัติก็ปราศจากคุณค่าความหมายใดๆมิได้ ดังนั้นเมื่อมีทรัพย์หรือหาทรัพย์มาได้แล้ว ต้องรู้จักสรรทรัพย์นั้น โดยถือหลักการแบ่งทรัพย์เป็น ๔ ส่วน ที่เรียกว่า โภควิภาค” คือ หนึ่งส่วนใช้จ่ายเลี้ยงตน เลี้ยงคนที่ควรบำรุงเลี้ยง ได้แก่ บิดา มารดา บุตร ภรรยา และคนในปกครอง มิตรสหาย ผู้ร่วมกิจการงาน ทำบุญ ตลอดจนบำรุงราชการด้วยการเสียภาษีอากร เป็นต้น สองส่วนใช้เป็นทุนประกอบการงาน สามส่วน เก็บไว้ใช้ในยามจำเป็น<sup>๑๑</sup>

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวอีกว่า “เมื่อได้ใช้โภคทรัพย์ทำประโยชน์อย่างนี้แล้ว ถึงโภคะจะหมดสิ้นไปก็สบายใจได้ว่า ได้ใช้โภคะนั้นให้เป็นประโยชน์ถูกต้องตามเหตุผลแล้ว ถึงโภคะเพิ่มขึ้น ก็สบายใจเช่นเดียวกัน เป็นอันไม่ต้องเดือดร้อนใจในทั้งสองกรณี”<sup>๑๒</sup>

การทำประโยชน์ปัจจุบัน หรือ การปฏิบัติตามหลักธรรม “ทิฏฐธัมมิกตละ” เป็นเรื่องเกี่ยวกับปากท้อง การกิน การอยู่ ปัจจัยการดำรงของคน ถ้าบ้านเมืองมีเศรษฐกิจดี คนมีความอยู่ดีกินดี ต่างคนต่างประกอบอาชีพที่สุจริตไม่เบียดเบียนกัน รัฐบาลก็ไม่ต้องวุ่นวายอยู่กับการปราบปรามเรื่องทุจริต สามารถพัฒนาประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้าไป และเศรษฐกิจของชาติจะดีขึ้น จำเป็นต้องมีการพัฒนา คือ การดำเนินกิจการเพื่อเพิ่มรายได้ของคนให้สูงขึ้นต่อเนื่องกันเป็นระยะยาวนาน ปัจจัยขั้นมูลฐานที่สำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจ คือ ประชากรซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีค่าสูงสุด และเป็นปัจจัยมูลฐาน เป็นต้นทุนเบื้องต้น ถ้าคนทุกคนที่เป็นประชากรของชาติ มีหลักธรรมตามที่กล่าวมา ก็ถือได้ว่าประเทศชาติมีประชากรที่มีคุณภาพ มีความสามารถในการประกอบอาชีพ และเป็นอาชีพที่สุจริต รัฐบาลก็สามารถพัฒนาส่งเสริมอาชีพทางด้านเทคโนโลยีเพื่อคุณภาพและปริมาณของผลผลิต มีการศึกษาวิจัยค้นคว้านวัตกรรมให้ประชากรเกิดความชำนาญในวิชาชีพ การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศที่ย่อมบรรลุตามเป้าหมายการพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวทางพระพุทธศาสนา จะต้องเริ่มด้วยการพัฒนาคน เป็นอันดับแรก

<sup>๑๑</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *ธรรมบุญชีวิต*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๓๕.

<sup>๑๒</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๐.

เมื่อพัฒนาคนให้มีคุณภาพแล้ว การพัฒนาวัตถุก็เป็นไปได้ง่าย เพราะคนเป็นผู้หา คนเป็นผู้ใช้ ปัจจัยในการดำรงชีวิต ถ้าคนรู้จักหา และรู้จักใช้ให้เป็น เศรษฐกิจย่อมจะดีขึ้น

การพิจารณาด้วยเหตุผลข้อเท็จจริงแล้วจะพบว่า การได้มาซึ่งปัจจัย ๔ เพื่อการดำรงชีวิตนั้น บุคคลต้องประกอบสัมมาชีพ ตามหลักอริยมรรค ซึ่งการประกอบอาชีพจะทำให้มีรายได้มาสำหรับซื้อหาเครื่องอุปโภค บริโภคต่างๆ สำหรับการดำรงชีวิต ประกอบอาชีพที่สุจริต หรือสัมมาชีพ ได้แก่อาชีพต่างๆ ที่ไม่ผิดต่อหลักศีลธรรม เช่น การค้าขายสิ่งเสพติด ผิดกฎหมาย ไม่คอร์รัปชันหลอกลวง เป็นต้น เมื่อประกอบอาชีพที่สุจริตมีรายได้แล้วก็ต้องรู้จักเก็บออมใช้จ่ายให้เหมาะสมกับรายได้อันจะไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนเพราะใช้จ่ายมากเกินไปจนเป็นหนี้สินหรือใช้จ่ายน้อยเกินไปจนอดคัดขัดสน การใช้จ่ายอย่างไรจะไม่ให้เดือดร้อนนั้น การคบเพื่อนเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้บุคคลหลงทางเพราะคบเพื่อนที่ไม่ดี เพื่อนแนะนำไปในทางฉิบหาย เช่น ชักชวนไปเล่นการพนัน ไปเสพสิ่งเสพติด หรือเที่ยวกลางคืน ก็จะทำให้สูญเสียทรัพย์ที่ได้มาด้วยความยากลำบากนั้นไปอย่างน่าเสียดาย

## ๒.๔ สรุป

หลักทฤษฎีธรรมมิกัตถประโยชน์ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา คือ ธรรมที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ในปัจจุบัน หมายถึง ประโยชน์อันพึงได้รับจากการประกอบกิจการหรืออาชีพที่สุจริต ถูกต้องทั้งทางกฎหมายและศีลธรรม ผลประโยชน์ที่ได้จากการประกอบกิจนั้น เป็นผลที่ได้ทันตาเห็น ไม่ต้องรอถึงภพภาคหน้า การปฏิบัติตามหลักธรรม “ทฤษฎีธรรมมิกัตถะ” เป็นเรื่องเกี่ยวกับปากท้อง การกิน การอยู่ ปัจจัยการดำรงของคน ถ้าบ้านเมืองมีเศรษฐกิจดี คนมีความอยู่ดี กินดี ต่างคนต่างประกอบอาชีพที่สุจริตไม่เบียดเบียนกัน รัฐบาลก็ไม่ต้องวุ่นวายอยู่กับการปราบปรามเรื่องทุจริต สามารถพัฒนาประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้าไป และเศรษฐกิจของชาติจะดีขึ้น จำเป็นต้องมีการพัฒนา คือ การดำเนินกิจการเพื่อเพิ่มรายได้ของคนให้สูงขึ้นต่อเนื่องกันเป็นระยะยาวนาน ปัจจัยขั้นมูลฐานที่สำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจ คือ ประชากรซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีค่าสูงสุด และเป็นปัจจัยมูลฐาน เป็นต้นทุนเบื้องต้น ถ้าคนทุกคนที่เป็นประชากรของชาติ มีหลักธรรมตามที่กล่าวมา ก็ถือได้ว่าประเทศชาติมีประชากรที่มีคุณภาพ มีความสามารถในการประกอบอาชีพ และเป็นอาชีพที่สุจริต รัฐบาลก็สามารถพัฒนาส่งเสริมอาชีพทางด้านเทคโนโลยีเพื่อคุณภาพและปริมาณของผลผลิต มีการศึกษาวิจัยค้นคว้านวัตกรรมให้ประชากรเกิดความชำนาญในวิชาชีพ การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศก็ย่อมบรรลุตามเป้าหมาย การพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวทางพระพุทธศาสนา จะต้องเริ่มด้วยการพัฒนาคน เป็นอันดับแรก

เมื่อพัฒนาคนให้มีคุณภาพแล้ว การพัฒนาวัตถุก็เป็นไปได้ง่าย เพราะคนเป็นผู้หาคนเป็นผู้ใช้ปัจจัยในการดำรงชีวิต ถ้าคนรู้จักหา และรู้จักใช้ให้เป็น เศรษฐกิจย่อมจะดีขึ้น

ดังนั้น ข้อปฏิบัติเพื่อประโยชน์ตนหรือประโยชน์ในปัจจุบัน ก็คือ การรู้จักเลือกคบมิตรนั่นเอง หากผู้ใดสามารถปฏิบัติตนได้ครบทั้ง ๔ ข้อ บุคคลนั้นจะสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างดี ไม่เดือดร้อน เป็นประโยชน์แก่ตนเองในปัจจุบัน ธรรมบทนี้จึงถือว่าเป็น “หัวใจเศรษฐกิจ” โดยมีคำย่อว่า “อุ อา กะ สะ ” ซึ่งย่อมาจากหลักทฤษฎีธรรมิกัตถประโยชน์ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา คือ ธรรมที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ในปัจจุบัน

## ปัญหาชีวิตของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยปัจจุบัน

ในบทนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเกี่ยวกับปัญหาชีวิตมนุษย์ของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยปัจจุบันซึ่งกำหนดกรอบของการศึกษา ๓ ประการ คือ (๑) ชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา (๒) พุทธศาสนิกชนตามหลักพระพุทธศาสนา และ (๓) ปัญหาชีวิตของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยปัจจุบัน มีรายละเอียดดังนี้

### ๓.๑ ชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา

ชีวิตตามหลักคำสอนพระพุทธศาสนา มีองค์ประกอบที่สำคัญสองส่วน คือ กายกับจิตใจหรือรูปกับนาม สองอย่างนี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นด้วยการปรุงของเหตุปัจจัยเหมือนกันกับสิ่งทั้งปวงที่มีชีวิตอยู่และไม่มีชีวิต ล้วนจัดอยู่ในประเภทของสิ่งที่เรียกว่า สังขตธรรม ชีวิตคนเราก็เป็นสิ่งที่หนึ่งที่มีอยู่ในธรรมชาติ ซึ่งเกิดขึ้นและเป็นไปตามกฎธรรมชาติ คือ ความเกิด แก่ เจ็บ และตาย อยู่ในโลกเช่นเดียวกับสัตว์โลกชนิดอื่นๆ ฉะนั้น จุดมุ่งหมายหลักของศาสนาจึงมุ่งสืบค้น และทำความเข้าใจเกี่ยวกับชีวิตของคนเรา และแก้ปัญหาชีวิตโดยตรง ซึ่งถือเป็นเรื่องจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพิจารณาถึงสภาวะหรือสิ่งที่ทำให้เกิดขึ้น ความจริงแล้วชีวิต คือ กระบวนการของการเกิดขึ้นและดับไปของทุกข์ ดังปรากฏความใน วจิราสูตร ว่า “ความจริงทุกข์เท่านั้นย่อมเกิด ทุกข์ย่อมตั้งอยู่และเสื่อมสิ้นไป นอกจากทุกข์ไม่มีอะไรเกิด นอกจากทุกข์ไม่มีอะไรดับ”<sup>๑</sup> เป็นความสืบต่อกันแห่งสังขารธรรมล้วน ๆ กระบวนการแห่งธรรมนี้เกิดขึ้นและดับลงตามเหตุปัจจัย ดังนั้นตราบใดที่ยังมีเหตุปัจจัย ตรานั้นกระบวนการแห่งธรรมหรือกระบวนการแห่งชีวิตมนุษย์ก็ยังคงดำเนินต่อไปเมื่อเหตุปัจจัยดับสิ้นลงเมื่อใด กระบวนการธรรมก็ดับลงเมื่อนั้น ขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยเป็นตัวกำหนด<sup>๒</sup> ในแง่นี้พระพุทธศาสนา มองชีวิตในฐานะเป็นเพียงการประสมกันของเหตุปัจจัย หรือองค์ประกอบต่างๆ และเมื่อองค์ประกอบเหล่านั้นถูกแยกออกจากกันไป ความเป็นหรือความมีชีวิตย่อมไม่มี

องค์ประกอบของชีวิตพระพุทธศาสนาวิเคราะห์ชีวิตโดยแบ่งส่วนประกอบที่สำคัญออกเป็น ๒ ส่วน คือ รูปกับนาม หรือ กายกับจิต ส่วนที่เป็นร่างกายเรียกว่ารูป และส่วนที่เป็น

<sup>๑</sup> ส.ส. (ไทย) ๑๕/๕๕๔/๑๕๐.

<sup>๒</sup> ส.ส. (ไทย) ๑๕/๕๕๔/๑๕๐ , ขุมหา. (ไทย) ๒๕/๘๖๕/๔๘๑.

จิตใจเรียกว่านาม องค์ประกอบทั้งสองส่วนนี้จะขาดส่วนใดส่วนหนึ่งไปไม่ได้ หากขาดส่วนใดส่วนหนึ่งไปควมมีชีวิตที่สมบูรณ์ก็จะสิ้นสุดลง ชีวิตตามความหมายในแง่นี้จึงหมายถึงการรวมกันเข้าของส่วนกายกับจิต โดยอาจ “อุปมาชีวิตกับท่อนไม้ เพื่อให้เกิดความเข้าใจชัดเจนขึ้น ชีวิตกับท่อนไม้อาจจะเหมือนกันในแง่ของกายภาพ หมายถึงทั้งสองต่างก็เป็นสสาร ต่างก็ตกอยู่ภายใต้กฎของธรรมดาด้วยกันคือ ไม่ยั่งยืน แปรเปลี่ยนทำลาย และไร้แก่นสาร”<sup>๗</sup>

พระพุทธศาสนาถือว่าชีวิตต่างจากท่อนไม้ เพราะท่อนไม้ไม่อาจเคลื่อนไหวได้ด้วยตัวของมันเองได้ต้องอาศัยแรงผลักดันของสิ่งอื่นภายนอก ส่วนชีวิตสามารถเคลื่อนไหวไปมาได้ มีความรู้สึก มีความคิด มีความต้องการ มีเหตุมีผล เพราะชีวิตมีจิตเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอีกส่วนหนึ่ง ชีวิตจึงประกอบด้วยส่วนสำคัญ ๒ ส่วนคือ ทางร่างกายและทางจิตใจ

### ๓.๑.๑ ความหมายของคำว่าชีวิตมนุษย์

ความหมายของชีวิตมนุษย์ในทางพระพุทธศาสนาในงานวิจัยนี้แบ่งเป็น ๒ ประการ คือ (๑) ความหมายของชีวิตในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (๒) ความหมายของชีวิตในเชิงวิชาการ ดังนี้

ความหมายในคัมภีร์พระพุทธศาสนามีดังนี้ ชีวิตมนุษย์ในพระสูตรตันตปิฎกได้ให้ความหมายว่า มนุษย์เป็นเพียงส่วนประกอบต่าง ๆ ที่มาประชุมกันเข้า ตัวตนแท้ ๆ ไม่มี<sup>๘</sup> ที่รวมกัน ๕ ส่วน คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เรียกว่า ชันธ ๕ และองค์ประกอบนี้มนุษย์ก็เข้าไปยึดถือว่าเป็นตัวตน เรียกว่า อุปาทานชันธ<sup>๙</sup>

และอีกนัยหนึ่งแสดงส่วนประกอบของมนุษย์ในชาตวิภังคสูตร<sup>๑๐</sup> ว่าเป็นเพียงธาตุ มีอยู่ ๖ ธาตุ ได้แก่ (๑)ปฐวีธาตุ คือ ธาตุดิน (๒)อาโปธาตุคือธาตุน้ำ (๓) เตโชธาตุ คือธาตุไฟ (๔) วาโยธาตุคือธาตุลม (๕) อากาศธาตุคือธาตุอากาศ และ (๖) วิญญาณธาตุคือธาตุวิญญาณ

ความหมายชีวิตมนุษย์ในพระอภิธรรมปิฎก ได้ให้ความหมายมนุษย์ที่หมายถึงบุคคล ซึ่งปรากฏอยู่ในคัมภีร์บุคคลบัญญัติ เป็นการแสดงปรมาัตถธรรม ด้วยการยกบุคคลขึ้นแสดง

<sup>๗</sup>หมามกุฏราชวิทยาลัย, **ธัมมปัทฏฐกถาแปล ภาค ๒ จิตตวรรคกรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๗,** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์หมามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๒), หน้า ๒๒๔.

<sup>๘</sup>พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ,** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๑๕.

<sup>๙</sup>ดูรายละเอียดใน ส.ช. (บาลี) ๑๗/๔๘/๖๖-๖๗, ส.ช. (ไทย) ๑๗/๔๘/๖๖-๖๗.

<sup>๑๐</sup>ส.ช. (บาลี) ๑๗/๓๓๐/๑๕๗, ส.ช. (ไทย) ๑๗/๓๓๐/๓๓๕-๓๔๐.



มากกว่าสิ่งอื่น<sup>๑๖</sup> คือ การบัญญัติเหล่าบุคคลว่าเป็นบุคคล คำว่าบุคคลในพระอภิธรรม หมายถึงบุคคลเป็นเรื่องสมมติ ไม่มีอยู่จริง เช่น นายดำ เป็นคำสมมติเรียกชั้น ๕ ที่รวมกันเข้า มีวิญญาณครอง เมื่อชั้นแตกสลายชื่อนายดำก็หายไป เช่นเดียวกับชื่อรถ ชื่อเรือ ชื่อสิ่งต่าง ๆ ล้วนแต่เป็นเรื่องสมมติ<sup>๑๗</sup>

บุคคลบัญญัติ แบ่งบุคคลออกเป็น ๑๐ จำพวก รวม ๓๕๕ บุคคล บัญญัติตั้งแต่บุคคลที่เป็นปุถุชนจนถึงอริยบุคคล โดยภาพรวมแล้วบุคคลสามารถแบ่งได้ ๒ พวกใหญ่ ๆ<sup>๑๘</sup> คือ (๑) นียตบุคคล บุคคลที่แน่นอน (๒) อนียตบุคคล บุคคลที่ไม่แน่นอน ดังนี้

๑. นียตบุคคล บุคคลที่แน่นอน<sup>๑๙</sup> แบ่งออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ คือ (๑) บุคคลที่ชั่วเต็มทีและความชั่วนี้จะให้ผลแน่นอน นั่นคือบุคคลที่ทำอนันตริยกรรม เช่น ฆ่ามารดาบิดา เป็นต้น ผลย่อมส่งผลให้ตกอบายภูมิแน่นอน (๒) บุคคลผู้เป็นพระอริยะ คือ บุคคลผู้บรรลุนิพพานแล้ว ถ้ายังไม่สำเร็จเป็นพระอรหันต์ก็มีหลักประกันว่าจะต้องบรรลุเป็นพระอรหันต์อย่างแน่นอนในอนาคต

๒. อนียตบุคคล บุคคลที่ไม่แน่นอน<sup>๒๐</sup> คือบุคคลที่หลุดจากนียตบุคคลทั้งหมดจัดเป็นอนียตบุคคล คือ บุคคลที่อาจเป็นทั้งคนดีหรือคนชั่วก็ได้ เพราะโดยทั่วไปแล้วคนเราจะทำบุญหรือบาปปะปนกัน ทำให้บุญและบาปแข่งขันกันให้ผล แล้วแต่ฝ่ายใดจะมีกำลังแรงมากกว่ากัน ถ้าในชาตินี้สร้างกุศลศีลไว้คุ้มครอง ศีลย่อมเป็นหลักประกันว่าตายแล้วจักไปสู่สุคติภูมิหรือที่เรียกว่าสว่างไป

ศาสตราจารย์แสง จันทรงาม ให้ความหมายของชีวิตมนุษย์ในทางพระพุทธศาสนาไว้ในหนังสือพุทธศาสนวิทยาว่า มนุษย์เป็นกระบวนการ (Process) ทางกายและจิต ซึ่งเกิดขึ้นและดำเนินไปตามเหตุปัจจัย トラบไคที่ยังมีเหตุมีปัจจัย กระบวนการชีวิตก็ดำเนินต่อไป เมื่อใดเหตุปัจจัยหมดสิ้นลง กระบวนการชีวิตก็ดับลง เปรียบเหมือนเปลวไฟที่ดับลงเพราะหมดเชื้อ<sup>๒๑</sup>

<sup>๑๖</sup>มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกแก่นธรรม ฉบับมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระอภิธรรมปิฎก, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๗.

<sup>๑๗</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๖๕.

<sup>๑๘</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๗๓.

<sup>๑๙</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๗๓.

<sup>๒๐</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๗๓.

<sup>๒๑</sup> ศาสตราจารย์แสง จันทรงาม, พุทธศาสนวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณาการ, ๒๕๓๕), หน้า ๑๗๒.

สรุปความหมายของชีวิตมนุษย์มี ๒ ลักษณะ คือ (๑) ความหมายทั่วไป หมายถึงชีวิตมนุษย์ที่เป็นบุคคลหรือคน มีร่างกายมีชื่อสมมติเรียกกันเพื่อความเข้าใจถูกต้องตรงกัน มนุษย์เป็นสัตว์ชนิดหนึ่งแต่เป็นสัตว์ประเสริฐกว่าสัตว์ทั่วไปเพราะมีใจสูง (๒) ความหมายในทางพระพุทธศาสนา ชีวิตมนุษย์เป็นเพียงส่วนประกอบต่าง ๆ ที่มาประชุมกันเข้า เรียกว่า ชั้น ๕ แล้วก็เข้าไปยึดถือว่าเป็นตัวตน เรียกว่า อุปาทานชั้น หรือเป็นเพียงธาตุ ๖ ไม่ใช่ตัวตน บุคคลพระพุทธศาสนาให้ความหมายชีวิตมนุษย์ในลักษณะของบุคคลหรือคนว่า เป็นความหมายในทางบัญญัติหรือสมมติ และเป็นผู้มีใจสูงด้วยธรรมะ เป็นสัตว์ประเสริฐที่ฝึกได้เพื่อความหมดกิเลส

พระพุทธศาสนาวิเคราะห์ชีวิตและให้ความหมายของชีวิตตามนัยนี้มีหลักฐานให้พิจารณาในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก ดังนี้

๑. ชีวิตอยู่ในกฎไตรลักษณ์ จากพื้นฐานของการนิยามชีวิตตามกระบวนการของธรรมชาติ ปรากฏเป็นความเคลื่อนไหวที่มีความเปลี่ยนแปลง จากการเกิดขึ้น (อุปาท) ตั้งอยู่ (ฐิติ) และแตกสลายไป (กังคะ) ซึ่งขณะที่ชีวิตดำรงอยู่ในกระแสความเปลี่ยนแปลง “สังขตธรรม” เช่นกันนี้ สถานะของชีวิตจึงปรากฏและเป็นไปตามกฎไตรลักษณ์ ดังพุทธพจน์ที่แสดงไว้ในรูปของกฎธรรมชาติ ในธัมมนิยามสูตร (อุปาทสูตร) ดังนี้

“ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะตถาคตอุบัติขึ้นก็ตาม ไม่อุบัติขึ้นก็ตาม ธาตุ (หลัก) นั้น คือความตั้งอยู่ตามธรรมดา....ก็คงตั้งอยู่อย่างนั้นเอง ตถาคตตรัสรู้ บรรลุชาตุนั้นว่า สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง...สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์...ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา”<sup>๑๓</sup>

พุทธพจน์นี้ จะเห็นถึงลักษณะสำคัญของธรรม ๒ ประการ คือ ประการแรก มีความเป็น “กฎ” หรือ “แบบแผน” ของสภาวะธรรมชาติ ที่ดำรงอยู่เช่นนี้ โดยปราศจากผู้สร้างหรือผู้ควบคุมเป็นหลักดำรงอยู่อย่างนั้น คือ ไตรลักษณ์ ประการที่สอง เป็นการอธิบายความจริง ที่เป็นเช่นนี้เพราะเหตุปัจจัยในกระบวนการแห่งปัจจัยสัมพันธ์ อันเป็นกระบวนการชีวิต กล่าวตามกฎปฏิจัสสมุปบาท ลักษณะดังกล่าวนี้ปรากฏโดยทั่วไปในพระสุตตันตปิฎก ที่พระพุทธองค์ทรงตรัสแสดงหลักธรรม ทั้งสองประการว่า “สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา (กฎไตรลักษณ์) เพราะอวิชาเป็นปัจจัยจึงมีสังขาร....เพราะชาติเป็นปัจจัยจึงมีชรา มรณะ (กฎปฏิจัสสมุปบาท)”<sup>๑๔</sup> จากพุทธพจน์นี้ มีสิ่งที่ต้องเปลี่ยนไปตามสภาวะปรากฏอยู่ ๒ อย่าง คือ สังขารทั้งปวง และธรรมทั้งปวง ดังนี้

<sup>๑๓</sup> อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๕๖๖/๓๒๒.

<sup>๑๔</sup> ขุ.มहा. (ไทย) ๒๕/๑๓๑/๘๗.

ก. สังขารทั้งปวง “สังขาร” หมายถึง สภาวะทุกอย่างทั้งทางวัตถุและทางจิตใจ ทั้งรูปธรรมและนามธรรม ทั้งที่เป็นโลกียะและโลกุตตระ ทั้งที่ดีที่ชั่วและที่เป็นกลาง ๆ ทั้งหมด เว้นแต่พระนิพพานซึ่งเป็นสภาวะที่ปลอดสังขาร หรือสภาวะที่ไม่มีปัจจัยปรุงแต่ง (วิสังขาร) สังขารจึงครอบคลุมสังขตธรรมทั้งปวง ตามกฎไตรลักษณ์ ข้อที่ ๑ และข้อที่ ๒ คือ มีความไม่เที่ยงและเป็นทุกข์

ข. ธรรมทั้งปวง “ธรรม” หมายถึง สภาวะหรือสภาพทุกอย่าง ไม่มีขีดขึ้นจำกัด “ธรรมที่กล่าวถึงในกฎไตรลักษณ์ จึงครอบคลุมสิ่งทั้งปวง ทั้งสังขตธรรมและอสังขตธรรม ทั้งสังขารและมีสังขาร คือ สภาวะทุกอย่างทั้งหมดรวมถึงนิพพานด้วย ที่เป็นอนัตตา คือ ไม่ใช่ตัวตน จะเห็นได้ว่าอนัตตาเท่านั้น เป็นลักษณะร่วมของสิ่งทั้งปวง ส่วนอนิจจตาและทุกข์ตานี้ มีเฉพาะในสังขตธรรมเท่านั้น เว้นพระนิพพาน”<sup>๑๕</sup>

จากขอบเขตของกฎไตรลักษณ์ ทำให้เห็นว่าภาวะชีวิต เมื่อมาจัดวางลงในขอบเขตดังกล่าว ชีวิตในแง่ที่เป็นสังขาร คือ ร่างกายจิตใจ จึงปรากฏภาวะไม่เที่ยง เกิดขึ้นแล้วเสื่อมไปเป็นความทุกข์บีบคั้นทนได้ยาก และมีใช้สัดว์ บุคคล ตัวตนเราเขา ในขณะที่มีชีวิตนั้นปรากฏตามนัยแห่งองค์ประกอบ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร (การคิดปรุงแต่ง) วิญญาณ ก็ปรากฏไตรภาวะเช่นกัน ดังพุทธพจน์ ที่แจ่มแจ้งชีวิต ตามนัยขององค์ประกอบ ดังนี้

“สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา....รูปไม่เที่ยงเพราะความว่าสิ้นไป เป็นทุกข์เพราะความว่าน่ากลัว เป็นอนัตตาเพราะความว่าหาแก่นสารมิได้ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ จักขุ โสตะ ฯลฯ ชราและมรณะ ไม่เที่ยงเพราะความว่าสิ้นไป เป็นทุกข์เพราะความว่าน่ากลัว เป็นอนัตตา เพราะความว่าหาแก่นสารมิได้”<sup>๑๖</sup>

กฎไตรลักษณ์ดังกล่าวนี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “สามัญญลักษณะ” ซึ่งเป็นลักษณะทั่วไปที่เสมอเหมือนกันของสิ่งทั้งปวง ดำรงอยู่ภายใต้กฎกำหนดสภาวะ ๓ ประการ คือ อนิจจตา ทุกขตา และอนัตตตา มีรายละเอียดดังนี้

๑. อนิจจตา คือ ความไม่เที่ยงแท้ถาวร ไม่คงตัวแน่นอน เป็นภาวะที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมสลายไป ดังพุทธพจน์ที่ทรงตรัสกับภิกษุทั้งหลาย ถึงภาวะของมนุษย์ที่เป็นไปตามองค์ประกอบแห่งขั้น ๕ ว่า

<sup>๑๕</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ ๒๕๓๘), หน้า ๗๐/๑-๒.

<sup>๑๖</sup> ชุ.ปฎิ. (ไทย) ๓๑/๗๕/๓๔.

“คุณกริกขุทั้งหลาย รูป.....เวทนา.....สัญญา...สังขาร...วิญญูณมิใช่ตัวตน ก็หากว่า รูป ฯลฯ วิญญูณนี้ จักเป็นตัวตนแล้วไซ้ร้ ก็คงไม่เป็นไปเพื่ออาพาธ และได้ตามความปรารถนาในรูป ฯลฯ ในวิญญูณว่า ขอรูปรูปร่าง ฯลฯ ขอวิญญูณของเรา จงเป็นอย่างนี้เถิด อย่าได้เป็นอย่างนั้นเลย ก็เพราะเหตุที่รูป ฯลฯ วิญญูณมิใช่ตัวตน ฉะนั้น วิญญูณจึงเป็นไปเพื่ออาพาธ และไม่ได้ตามความปรารถนา

“คุณกริกขุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน รูปเที่ยง หรือไม่เที่ยง กิขุเหล่านั้น กราบทูลว่า ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า”<sup>๑๓</sup>

พระพุทธเจ้าตรัสนี้ แจกแจงแสดงไปถึงภาวะความไม่เที่ยงถาวร บังคับบัญชาไม่ได้ของมนุษย์ตามองค์ประกอบคือ ชั้น ๕ ว่าเป็นอนิจจัง และความไม่เที่ยงนี้สามารถอธิบายลักษณะสำคัญได้ ๕ ประการ คือ (๑) มีแล้วกลับเป็นไม่มีอีกได้ (๒) มีความเกิดขึ้นและความเสื่อมไปในที่สุด (๓) ในขณะที่ดำรงอยู่มีความแปรปรวน (๔) คงอยู่ได้แค่ชั่วคราวเท่านั้น และ (๕) เพราะขัดแย้งกับความเป็นจริงของสิ่งที่เที่ยง

๒. ทุกขตา คือ ความเป็นทุกข์ ภาวะที่ถูกบีบบังคับด้วยการเกิดขึ้นแล้วเสื่อมสลายไป มีความไม่สมบูรณ์ในตัวเอง เพราะมีปัจจัยปรุงแต่งให้เปลี่ยนแปลงสภาพไปไม่สามารถคงอยู่ในสภาพเดิมได้ นอกจากนี้ความทุกข์ ชื่อว่าเป็น ภัย หรือน่ากลัว<sup>๑๔</sup> เพราะเหตุว่าสังขารทั้งปวง เมื่อเกิดขึ้นแล้ว จะต้องเสื่อมสลายจากความเกิดขึ้น จึงเป็นภัยที่น่ากลัว ทุกขลักษณะสามารถอธิบายลักษณะของความทุกข์ได้เพราะเหตุ ๔ ประการดังนี้ (๑) เพราะเป็นภาวะที่บีบบังคับ โดยอาการว่าสิ่งใด ๆ ที่ตั้งอยู่นั้น เมื่อเปลี่ยนแปลงไปย่อมทำให้เกิดความลำบากใจ (๒) เมื่อมีความเปลี่ยนแปลงไปเช่นนั้นย่อมทำให้ทนรับสภาพเช่นนั้นได้ยาก (๓) สิ่งนั้นเป็นมูลเหตุนำทุกข์มาให้และ (๔) เพราะเป็นสิ่งที่ค้านกับสิ่งที่น่าสุขที่แท้จริงมาให้

การอธิบายทุกขลักษณะ ดังกล่าวนี เป็นการอธิบายความทุกข์ตามองค์ประกอบภายในที่มีความขัดแย้ง คือ มีความไม่สมดุล ไม่สมบูรณ์ ต้องปรับเปลี่ยนแปรไปตามสภาพ เช่น ร่างกายมนุษย์ขณะเด็ก และต้องเปลี่ยนเป็นผู้ใหญ่ ความเปลี่ยนแปลงที่ทำให้ดำรงองค์ประกอบดั้งเดิมตั้งอยู่มิได้ แม้กระทั่งจิตใจก็ผันแปรไป ดังพุทธพจน์ว่า ตถาคตเรียก ร่างกายอันเป็นที่ประชุมแห่งมหากุศลทั้ง ๔ นี้ว่า จิตบ้าง มโนบ้าง วิญญูณบ้าง จิตเป็นต้นนั้น ดวงหนึ่งเกิดขึ้น ดวงหนึ่งดับไป ในกลางคืนและกลางวัน<sup>๑๕</sup> จึงจัดว่าเป็นความทุกข์เปลี่ยนแปลงไปอยู่ตลอดเวลา

<sup>๑๓</sup> ส.จ.น.ธ. (ไทย) ๑๓/๑๒๓-๑๒๔/๖๔.

<sup>๑๔</sup> บ.ป.ฎ. (ไทย) ๓๑/๓๕/๓๓.

<sup>๑๕</sup> ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๒๓๑/๑๐๔.

๓. อนัตตา คือ ความเป็นอนัตตา มิใช่ตัวตน ความไม่มีตัวตนที่แท้จริงของมันเอง หรือเป็นอนัตตา โดยนัยว่า หาสาระมิได้<sup>๒๐</sup> หมายความว่า แท้จริงแล้วเป็นสิ่งที่ไม่มีตัวตนดำรงคงตัวยืนโรงอยู่ตลอดเวลา เพราะสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ล้วนเป็นกระบวนการแห่งสังขารธรรมทั้งหลาย เป็นผลจากการรวมตัวขององค์ประกอบต่าง ๆ ที่ประชุมพร้อมกัน ซึ่งทั้งหมดล้วนเกิดขึ้นแล้วเสื่อมสลายไป ดังพุทธพจน์ในอนัตตลักขณสูตร ว่า

“ดูกรภิกษุทั้งหลาย รูปไม่เที่ยง สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นเป็นอนัตตา สิ่งใดเป็นอนัตตา สิ่งนั้นไม่ใช่ของเรา ไม่เป็นเรา ไม่ใช่ตัวตนของเรา”<sup>๒๑</sup>

จะเห็นว่า การอธิบายหลักอนัตตานี้ ทำให้เห็นลักษณะที่แท้จริงของสิ่งทั้งปวงว่า ไม่มีตัวตนที่แท้จริงของสิ่งนั้นยืนตัวเป็นแก่นสารอยู่ สภาพที่ปรากฏของสิ่งทั้งหลายเกิดจากองค์ประกอบต่าง ๆ มาประชุมรวมตัวกัน และองค์ประกอบเหล่านี้เกิดขึ้นแล้วเสื่อมสลายอยู่ตลอดเวลาและสัมพันธ์กันเป็นปัจจัยแก่กันและกันในรูปของกระบวนการ ซึ่งลักษณะเด่น ๆ ของอนัตตามี ๔ ประการ คือ (๑) เพราะเป็นของสูญโดยเป็นเพียงการประชุมเข้าขององค์ประกอบที่เป็นส่วนย่อย เพราะว่างเปล่าจากความเป็นสัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา หรือการสมมติเป็นต่าง ๆ (๒) เพราะไม่มีเจ้าของที่แท้จริง (๓) เพราะไม่ปฏิบัติตามความประสงค์ โดยไม่อยู่ในอำนาจใด ๆ ไม่เป็นไปตามความปรารถนา และไม่ขึ้นต่อการบังคับบัญชาของใคร ๆ และ (๔) เพราะเป็นความจริงที่ค้านกับความเป็นอัตตา

การอธิบายหลักไตรลักษณ์ ด้วยลักษณะสามประการ คือ อนิจจตา ทุกขตา และอนัตตตา มีความครอบคลุมธรรมทั้งปวง ดังนั้น ความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ จึงเป็นการแสดงผลของอนัตตาให้ปรากฏว่า ถ้าสิ่งที่มีตัวตนอยู่อย่างแท้จริงนั้น ต้องเป็นสิ่งคงที่ มีแก่นสารซึ่งเป็นเอกเทศ มิใช่เกิดจากการประชุมกันแห่งองค์ประกอบ และเราต้องเป็นเจ้าของอย่างแท้จริง อยู่ภายใต้อำนาจสามารถบังคับบัญชาได้ แต่ในความเป็นจริงมิใช่เกิดขึ้นเช่นนี้ ปรากฏการณ์ทั้งหมดล้วนขัดแย้งเป็นปฏิปักษ์ต่อความมีอัตตาของสิ่งนั้น อันเป็นหลักศาสนธรรมที่สำคัญในการจัดวางมนุษย์ และการกำหนดฐานะของมนุษย์ในธรรมชาติว่า สรรพสิ่งไม่อยู่ในฐานะเป็นอัตตาและมีสิ่งที่จะยึดว่าเป็นตัวตน

สรุปว่า สถานะความเป็นไปของชีวิตในธรรมชาติตามกฎไตรลักษณ์ ดำรงอยู่ในกระบวนการตามกระแสแห่งเหตุปัจจัย ไม่ว่าจะเป็ชีวิตตามองค์ประกอบธาตุพื้นฐาน หรือว่าสรรพสิ่งในธรรมชาติก็ตาม

<sup>๒๐</sup> บุ.ปฎิ. (ไทย) ๓๑/๗๕/๓๓.

<sup>๒๑</sup> ส.ข.น.ธ. (ไทย) ๑๗/๔๒/๒๑.

### ๓.๑.๒ องค์ประกอบสำคัญของชีวิตมนุษย์

ความสำคัญของชีวิตมนุษย์ทางพระพุทธศาสนาองชีวิตมนุษย์ ต้ององค์ประกอบด้วยสิ่งต่าง ๆ โดยแสดงส่วนประกอบของมนุษย์ไว้หลายแบบ อาทิแสดงส่วนประกอบแบบองค์ประกอบ ๒ ส่วน คือร่างกายอย่างหนึ่ง จิตใจอย่างหนึ่ง หรือแบ่งอย่างกว้าง ๆ ว่า<sup>๒๒</sup> นามและรูป หรือนามธรรมกับรูปธรรม แต่ตามแนวอภิธรรมนิยามแบ่งเป็น ๓ คือ จิต เจตสิก และรูปถือได้ว่ามีความสำคัญมากของชีวิต การแสดงส่วนประกอบต่างๆ ของชีวิตมนุษย์นั้น ย่อมทำได้หลายแบบสุดแต่วัตถุประสงค์จำเพาะของการแสดงแบบนั้น ๆ ในงานวิจัยนี้ จะแสดงแบบที่นิยมในพระสูตร<sup>๒๓</sup> คือ แบบขั้น ๕ เพราะมีความสำคัญมากในการดำรงชีวิต

๑. ขั้น ๕<sup>๒๔</sup> (Five Aggregates) เป็นองค์ประกอบของชีวิตมนุษย์ในทางพระพุทธศาสนา พุทธธรรมแยกแยะชีวิตพร้อมทั้งองค์ประกอบทั้งหมด ที่บัญญัติเรียกว่า “สัตว์” “บุคคล” ฯลฯ ออกเป็นส่วนประกอบต่าง ๆ ๕ ประเภท หรือ ๕ หมวด เรียกทางธรรมว่า เบญจขั้น หรือขั้น ๕ (Five Aggregates) ในบทนี้จะเสนอสาระสำคัญของขั้น ๕ เป็น ๒ ส่วน คือ (๑) ความหมายและองค์ประกอบของขั้น ๕ (๒) การทำงานร่วมกันของขั้น ๕

#### ก. ความหมายและองค์ประกอบของขั้น ๕

ขั้น ๕ หมายถึง กองแห่งรูปและนามธรรมห้าหมวดที่ประชุมกันเข้าเป็นหน่วยรวมซึ่งบัญญัติเรียกว่า สัตว์ บุคคล ตัวตน เรา-เขา เป็นต้น หรือส่วนประกอบห้าอย่างที่รวมกันเข้าเป็นชีวิต<sup>๒๕</sup> ส่วนประกอบ ๕ ส่วน คือ (๑) รูป (๒) เวทนา (๓) สัญญา (๔) สังขาร และ (๕) วิญญาณ

๑) รูป (Corporeality) รูป ได้แก่ส่วนประกอบฝ่ายรูปธรรมทั้งหมด ร่างกายและพฤติกรรมทั้งหมดของร่างกาย หรือ สสารและพลังงานฝ่ายวัตถุ พร้อมทั้งคุณสมบัติ และพฤติกรรมต่าง ๆ ของสสารพลังงานเหล่านั้น<sup>๒๖</sup>

รูป เป็นส่วนที่เป็นร่างกายเป็นวัตถุ เรียกว่า รูป หรือ รูปขั้น หมายถึง ส่วนที่เป็นรูป<sup>๒๗</sup> ตามแนวอภิธรรมแบ่งรูปเป็น ๒๘ อย่าง คือ<sup>๒๘</sup>

<sup>๒๒</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕.

<sup>๒๓</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕-๑๖ .

<sup>๒๔</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕.

<sup>๒๕</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรม ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๑๗.

<sup>๒๖</sup> พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๑๖.

<sup>๒๗</sup> พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), คู่มือมนุษย์ (ฉบับสมบูรณ์), หน้า ๑๒๘.

<sup>๒๘</sup> พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๓๐.

๑.๑ มหาภูตรูป ๔ (เรียกก่าย ๆ ว่า ธาตุ ๔) คือ ปฐวีธาตุ (สภาพที่แผ่ไปหรือกินเนื้อที่) อาโปธาตุ (สภาพที่ดึงดูดซาบซึม) เตโชธาตุ (สภาพที่แผ่ความร้อน) วาโยธาตุ (สภาพที่สั้นไหว)

๑.๒ อุปาทายรูป (รูปอาศัยหรือรูปที่สืบเนื่องมาจากมหาภูตรูป) ๒๔ คือ ประสาททั้ง ๕ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย (จักขุ โสตะ ฆานะ ชิวหา และกาย) อารมณ์ ๔ คือ รูป เสียง กลิ่น รส (รูปะ สัททะ คันธะ รตะ โภฏฐัพพะ ไม่นับเพราะตรงกันกับ ปฐวี เตโช และวาโย) ความเป็นหญิง (อิตถินทรีย์) ความเป็นชาย (บุริสินทรีย์) ที่ตั้งของจิต (หทัยวัตถุ) การแสดงให้รู้ความหมายด้วยกาย (กายวิญญูติ) การแสดงให้รู้ความหมายด้วยวาจา (วจีวิญญูติ) ชีวิตินทรีย์ ช่องว่าง (อากาศ) ความเบาของรูป (รูปสุส ลหุตตา) ความอ่อนหยุ่นของรูป (รูปสุส มุทุตา) ภาวะที่ควรแก่การงานของรูป (รูปสุส กมฺมณฺญุตตา) ความเจริญหรือขยายตัวของรูป (รูปสุส อุปัจจ) การสืบทอดของรูป (รูปสุส สนฺตติ) ความเสื่อมตัว (ชรตา) ความสลายตัว (อนิจฺจตา) และอาหาร (หมายถึงโอชา); พึงสังเกตว่า คำว่า “หทัยวัตถุ” ซึ่งแปลกันว่าหัวใจ และถือว่าเป็นที่ทำงานของจิตนั้น เป็นมตินในคัมภีร์รุ่นหลัง ไม่ปรากฏในพระไตรปิฎก

๒) เวทนา (Feeling หรือ Sensation) เวทนา ได้แก่ความรู้รู้สึกสุข ทุกข์ หรือเฉย ๆ ซึ่งเกิดจากผัสสะทางประสาททั้ง ๕ และทางใจ<sup>๒๕</sup> เวทนา แบ่งเป็น ๓ คือ<sup>๓๐</sup> สุข (ทางกายหรือทางใจก็ตาม) ทุกข์ (ทางกายหรือทางใจก็ตาม) อทุกขมสุข (ไม่ทุกข์ไม่สุข คือเฉย ๆ บางที่เรียกว่า อุเบกขา) อีกอย่างหนึ่งแบ่งเป็น ๕ คือ สุข (ทางกาย) ทุกข์ (ทางกาย) โสมนัส (ดีใจ) โทมณัส (เสียใจ) อุเบกขา (เฉย ๆ ) แบ่งตามทางที่เกิดเป็น ๖ คือ เวทนาเกิดจากสัมผัสทางจักขุ ทางโสตะ ทางฆานะ ทางชิวหา ทางกาย และทางมน

คำว่า “เวทนา” นั้น หมายถึงความรู้รู้สึกที่เป็นความสุขหรือเป็นความทุกข์ หรือรู้สึกที่ยังไม่อาจจะเรียกว่าสุขหรือทุกข์<sup>๓๑</sup>

๓) สัญญา (Perception) สัญญา ได้แก่ความกำหนดได้ หรือหมายรู้ คือ กำหนดรู้อาการเครื่องหมายลักษณะต่าง ๆ อันเป็นเหตุให้จำอารมณ์ (Object) นั้น ๆ ได้<sup>๓๒</sup>

<sup>๒๕</sup> พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๑๕.

<sup>๓๐</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๐.

<sup>๓๑</sup> พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), คู่มือมนุษย์ (ฉบับสมบูรณ์), หน้า ๑๒๕.

<sup>๓๒</sup> พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๑๕.

คำว่า “สัญญา” นี้ เป็นความรู้สึกดัวอยู่เหมือนอย่างว่าเรากำลังรู้สึกตื่นอยู่ คือไม่หลับ ไม่สลบ ไม่ตาย หรือเรียกว่า มีสมปฤติ มีสติสมฤติ<sup>๓๓</sup> สัญญา แบ่งเป็น ๖ ตามทางแห่งการรับรู้ คือ<sup>๓๔</sup> (๑) รูปสัญญา ความหมายรูปรูป เช่นว่า ดำ แดง เขียว ขาว เป็นต้น (๒) สัทสัญญา ความหมายรู้เสียง เช่นว่า ดัง เบา ทุ้ม แหลม เป็นต้น (๓) คันธสัญญา ความหมายรู้กลิ่น เช่นว่า หอมเหม็น เป็นต้น (๔) รสสัญญา ความหมายรู้รส เช่นว่า หวาน เปรี้ยว ขม เฝื่อน เป็นต้น (๕) โภกัญญาสัญญา ความหมายรู้สัมผัสทางกาย เช่นว่า อ่อน แข็ง หยิบ ละเอียดย ร้อน เย็น เป็นต้น และ (๖) ธัมมสัญญา ความหมายรู้อารมณ์ทางใจ เช่นว่า งาม น่าเกลียด เทียง ไม่เทียง เป็นต้น

๔) สังขาร (Mental Formations หรือ Volitional Activities) สังขาร ได้แก่องค์ประกอบหรือคุณสมบัติต่าง ๆ ของจิต ที่ปรุงแต่งจิตให้ดีหรือชั่ว หรือเป็นกลาง ๆ โดยมีเจตนาเป็นตัวนำ พุดง่าย ๆ ว่า ความนึกคิดชั่วต่าง ๆ เช่น สรรทธา สติ หิริ โอตตปปะ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ปัญญา โมหะ โทสะ โลภะ มานะ ทิฏฐิ อิสสา มัจฉริยะ เป็นต้น เรียกรวมอย่างง่าย ๆ ว่า เครื่องปรุงของจิต เครื่องปรุงของความคิด หรือเครื่องปรุงของกรรม<sup>๓๕</sup>

คำว่า “สังขาร” นี้ เป็นส่วนประกอบส่วนหนึ่งของพวกนามธรรมในที่นี้ ได้แก่ตัวความคิด เช่นคิดจะทำนั้น คิดจะพุดนี้ คิดอย่างนั้นอย่างนี้ซึ่งจัดแบ่งเป็นคิดดี คิดเลว คิดชั่วร้าย เหล่านี้จัดเป็นความคิดทั้งนั้น ความรู้สึกที่เป็นความคิดพลุ่งขึ้นมาจากการปรุงแต่งภายใน นี้เราเรียกว่าสังขาร<sup>๓๖</sup>

สังขารตามหลักอภิธรรม<sup>๓๗</sup> แบ่งเจตสิกเป็น ๕๒ อย่าง ถ้าเทียบกับการแบ่งแบบขั้น ๕ เจตสิกก็ได้แก่ เวทนา สัญญา และสังขารทั้งหมด คือในจำนวนเจตสิก ๕๒ อย่าง เป็นเวทนา ๑ เป็นสัญญา ๑ ที่เหลืออีก ๕๐ อย่าง เป็นสังขารทั้งสิ้น สังขารขั้น ๕ จึงเท่ากับเจตสิก ๕๐ อย่าง ซึ่งแยกย่อยได้ดังนี้<sup>๓๘</sup>

๑. อัญญาสมานาเจตสิก (เจตสิกที่เข้าได้ทั้งฝ่ายดีฝ่ายชั่ว) ๑๑ (นับครบมี ๑๓ เพราะเวทนาและสัญญาเป็นเจตสิกหมวดนี้แต่ไม่เป็นสังขาร จึงตัดออกไป) คือ(๑) สัพพจิตตสา

<sup>๓๓</sup> พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), คู่มือมนุษย์ (ฉบับสมบูรณ์), หน้า ๑๓๐.

<sup>๓๔</sup> พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๓๐.

<sup>๓๕</sup> พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๑๖.

<sup>๓๖</sup> พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), คู่มือมนุษย์ (ฉบับสมบูรณ์), หน้า ๑๓๑-๑๓๒.

<sup>๓๗</sup> พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๓๐-๓๑.

<sup>๓๘</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๐-๓๑.



ธารณเจตสิก (เจตสิกที่เกิดกับจิตทุกดวง) ๕ คือ ผัสสะ เจตนา เอกัคคตา (สมาธิ) ชีวิตินทรีย์ (๒) ปกิณณกเจตสิก (เกิดกับจิตได้ทั่ว ๆ ไป ทั้งฝ่ายดีฝ่ายชั่ว แต่ไม่ตายตัว) ๖ คือ วิตก วิจารณ์ อธิโมกข์ (ความปักใจ) วิริยะ ปีติ ฉันทะ

๒. อกุศลเจตสิก (เจตสิกที่เป็นอกุศล) ๑๔ คือ (๑) อกุศลสาธารณเจตสิก (เกิดกับจิตที่เป็นอกุศลทุกดวง) ๔ คือ โมหะ อหิริกะ อโนตตปปะ และอุทัจจะ (๒) ปกิณณกอกุศลเจตสิก (เกิดกับจิตที่เป็นอกุศลแต่ไม่ตายตัวทุกครั้ง) ๑๐ คือ โลภะ ทิฏฐิ มานะ โทสะ อิสต้ามัจฉริยะ กุกกุจจะ ถินะ มีทระ และวิจิกิจฉา (๓) โสภณเจตสิก (เจตสิกดีงาม คือ เกิดกับจิตที่เป็นกุศลและอัพยาทุกดวง) มี ๒๕ คือ

๑) โสภณสาธารณเจตสิก (เกิดกับจิตดีงามทุกดวง) ๑๕ คือ ศรัทธา สติ หิริ โอตตปปะ อโลภะ อโทสะ (= เมตตา) ตตรมัชฌัตตตา (บางทีเรียกอุเบกขา) กายปัสสัทธิ (ความสงบแห่งนามกายคือกองเจตสิก) จิตตปัสสัทธิ กายลหุตา จิตตลหุตา กายมุทุตา จิตตมุทุตา กายกัมมัณฺญตา กายปาคุณฺญตา (ความคล่องแคล่วแห่งนามกายคือกองเจตสิก) จิตตปาคุณฺญตา กายชุกตา (ความซื่อตรงแห่งนามกายคือกองเจตสิก) จิตตชุกตา

๒) ปกิณณกโสภณเจตสิก (เกิดกับจิตฝ่ายดีงาม แต่ไม่ตายตัวทุกครั้ง) ๖ คือ สัมมวาจา สัมมกัมมันตะ สัมมาอาชีวะ (รวมเรียก วิรติเจตสิก ๓) กรุณา มุทิตา (เรียกรวมกันว่า อัปป์มัญญาเจตสิก ๒) และปัญญา

ในพระสูตร (เช่น ส.ข. ๑๓/๑๑๖/๗๔) ตามปกติ ท่านแสดงความหมายของสังขารว่า ได้แก่ เจตนา ๖ หมวด คือ รูปสังขารเจตนา สัททสังขารเจตนา คันธสังขารเจตนา รสสังขารเจตนา โสภณสังขารเจตนา และธรรมสังขารเจตนา แปลว่าเจตน์จำนงหรือความคิดปรุงแต่งเกี่ยวกับ รูป เสียง กลิ่น รส โสภณสังขาร และธรรมารมณ์

๕) วิญญาณ (Consciousness) วิญญาณ ได้แก่ความรู้แจ้งอารมณ์ทางประสาททั้ง ๕ และทางใจ คือ การเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การรู้รส การรู้สัมผัสทางกาย และการรู้อารมณ์ทางใจ<sup>๓๕</sup>

คำว่า “วิญญาณ” นี้หมายถึงตัวจิตที่ทำหน้าที่รู้สึก ที่ตา ที่หู ที่จมูก ที่ลิ้น ที่กายทั่ว ๆ ไป และตลอดถึงที่มโนทวาร คือที่ใจเองด้วย ศัพท์ว่าวิญญาณนี้ แปลว่า รู้แจ้ง รู้จริง ในที่นี้หมายถึงรู้ตามธรรมชาติ รู้ชนิดที่เมื่อมีอะไรมากระทบทางตา ก็มารับอารมณ์ทางตา จนรู้สึกว่ามันเป็นรูปร่างนี้ รูปร่างนี้ เมื่ออะไรกระทบทางหู จะรู้สึกว่าเป็นเสียงนั้นเสียงนี้ขึ้นมา ถ้ากระทบ

<sup>๓๕</sup>พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๑๖.

ทางจุมูก ก็รู้สึกว่าเป็นกลิ่นขึ้นมามากนี้ เป็นต้น จิตที่ทำหน้าที่รู้อารมณ์ทางตา ทางหู ทางจุมูก ทางลิ้น ทางกาย ตลอดจนถึงทางใจ เรียกว่า วิญญาณ

วิญญาณ แบ่งตามทางที่เกิดเป็น ๖ คือ จักขุวิญญาณ โสตวิญญาณ ฆาน-วิญญาณ ชิวหาวิญญาณ กายวิญญาณ และมโนวิญญาณ (แปลตามแบบว่า ความรู้แจ้งอารมณ์ทางตา ทางหู ทางจุมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ) ตามแนวอภิธรรม เรียกว่า วิญญาณ-ชั้นทั้งหมดว่า “จิต” และ จำแนกจิตออกไปเป็น ๘๘ หรือ ๑๒๑ ดวง คือ

๑) จำแนกตามภูมิ หรือระดับของจิต เป็นกามาวจรจิต ๕๔ รูปาวจรจิต ๑๕ อรูปาวจรจิต ๑๒ โลกุตตรจิต ๘ (แยกพิสดารเป็น ๔๐)

๒) จำแนกโดยคุณสมบัติเป็น อกุศลจิต ๑๒ กุศลจิต ๒๑ (พิสดารเป็น ๓๗) วิบากจิต ๓๖ (พิสดารเป็น ๕๒) กิริยาจิต ๒๐

ในชั้นสูตร<sup>๔๐</sup> พระพุทธเจ้าทรงตรัสแสดงว่าด้วยเรื่องชั้นธรรมถึงอุปาทานชั้นด้วย คือ ทรงแสดงว่า ชั้น ๕ ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และ ปัจจุบัน ภายในหรือภายนอก หยาบหรือละเอียด เลวหรือประณีต ไกลหรือใกล้ และอุปาทาน ชั้น ๕ ได้แก่ ชั้น ๕ ที่ประกอบด้วยอาสวะและเกื้อกูลแก่อุปาทาน ดังในพระบาลีดังนี้

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงชั้น ๕ ประการ และอุปาทานชั้น ๕ ประการ เธอทั้งหลายจงฟัง ชั้น ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑) รูปร่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน ภายในหรือภายนอก หยาบหรือละเอียด เลวหรือประณีต ไกลหรือใกล้ก็ตาม นี้เรียกว่า รูปชั้น

๒) เวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง . . .

๓) สัญญาอย่างใดอย่างหนึ่ง . . .

๔) สังขารเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน ภายในหรือภายนอก หยาบหรือละเอียด เลวหรือประณีต ไกลหรือใกล้ก็ตาม นี้เรียกว่า สังขารชั้น

๕) วิญญาณอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน ภายในหรือภายนอก หยาบหรือละเอียด เลวหรือประณีต ไกลหรือใกล้ก็ตาม นี้เรียกว่า วิญญาณชั้น

ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้เรียกว่า ชั้น ๕ ประการ

อุปาทานชั้น ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ

<sup>๔๐</sup> ส.ข. (ไทย) ๑๗/[๑๔].

๑) รูปร่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน ภายในหรือภายนอก หยาบหรือละเอียด เลวหรือประณีต ไกลหรือใกล้ก็ตาม ประกอบด้วยอาสวะ เกื้อกูลแก่อุปาทาน นี้เรียกว่า รูปร่างอุปาทานขันธ (อุปาทานขันธคือรูป)

๒) เวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง ฯลฯ ไกลหรือใกล้ก็ตาม ประกอบด้วยอาสวะ เกื้อกูลแก่อุปาทาน นี้เรียกว่า เวทนามอุปาทานขันธ (อุปาทานขันธคือเวทนา)

๓) สัญญาอย่างใดอย่างหนึ่ง ฯลฯ ไกลหรือใกล้ก็ตาม ประกอบด้วยอาสวะ เกื้อกูลแก่อุปาทาน นี้เรียกว่า สัญญาอุปาทานขันธ (อุปาทานขันธคือสัญญา)

๔) สังขารเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ฯลฯ ประกอบด้วยอาสวะ เกื้อกูลแก่อุปาทาน นี้เรียกว่า สังขารูปาทานขันธ (อุปาทานขันธคือสังขาร)

๕) วิญญาณอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน ฯลฯ ไกลหรือใกล้ก็ตาม ประกอบด้วยอาสวะ เกื้อกูลแก่อุปาทานนี้เรียกว่า วิญญาณอุปาทานขันธ (อุปาทานขันธคือวิญญาณ) ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้เรียกว่า อุปาทานขันธ ๕ ประการ

นี่คือความสำคัญของขันธทั้งห้าข้อในทางหลักของพระพุทธศาสนา ที่ถือได้ว่าเป็นส่วนสำคัญของชีวิตในการมีชีวิตอยู่ของมนุษย์เรา เพราะต้องมืองค์ประกอบด้วยสิ่งต่าง ๆ โดยแสดงส่วนประกอบของมนุษย์คือขันธ ทั้ง ห้า และส่วนประกอบแบบองค์ประกอบ ๒ ส่วน คือร่างกายอย่างหนึ่ง จิตใจอย่างหนึ่ง ก็ถือได้ว่ามีความสำคัญมากในการมีชีวิต

### ๓.๑.๓ ประเภทของชีวิตมนุษย์ในทางพระพุทธศาสนา

การศึกษาความจริงของชีวิตมนุษย์ในทางพระพุทธศาสนา เป็นการศึกษาเรื่องราวอันเกี่ยวกับมนุษย์หรือตัวคน ศึกษาเรื่องความจริงของชีวิต ซึ่งเราสามารถแยกสัจจะคือความจริง สำหรับการดำเนินชีวิตของมนุษย์ออกเป็น ๒ อย่าง ได้แก่ ปรมาตตสัจจะ กับ สมมติสัจจะ<sup>๔๐</sup> ดังนั้นเมื่อพิจารณาความเป็นมนุษย์ในทางพระพุทธศาสนาจึงมีประเภทของชีวิตมนุษย์ในทางพระพุทธศาสนา ๒ ระดับ คือ

๑. ชีวิตมนุษย์แบบสมมติสัจจะ หมายความว่า พุทธศาสนายอมรับความจริงของมนุษย์ตามอนุโลมแบบโลกบัญญัติ คือ ยอมรับความเป็นจริงว่า มนุษย์เป็นตัวตน คน บุคคล เป็นความจริงโดยสมมติหรือความตามโวหาร โดยมติดร่วมกันหรือทำความตกลงไว้ระหว่างกัน เพื่อจะได้เป็นที่หมายรู้หรือใช้เรียกร่วมกันเพื่อให้สำเร็จประโยชน์ร่วมกันในชีวิตประจำวันหรือของสังคม

<sup>๔๐</sup>วรศักดิ์ วรธัมโม, พุทธจริยธรรมเพื่อมนุษยชาติ ฉบับสมบูรณ์, (กรุงเทพมหานคร :ธรรมสภา, ๒๕๔๐), หน้า ๕๑๗.

เท่านั้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงลักษณะมนุษย์แบบสมมติสัจจะนี้ไว้มากมายซึ่งปรากฏในพระสูตร ดังตัวอย่างนี้ว่า (๑) ในทวารุทกัมมิกสูตร<sup>๒</sup> พระพุทธเจ้าทรงตรัสลักษณะของบุคคลระดับสมมติสัจจะ คือ คหบดี<sup>๓</sup> ผู้ที่เป็นปุถุชนที่มีครอบครัวยังต้องใช้ชีวิตโดยปกติสามัญทั่วไปดังนี้ “คหบดี ท่านผู้ เป็นคฤหัสถ์ เป็นกามโกถิ อยู่ครองเรือน นอนเบียดเสียดบุตร ใช้สอยผงแก่นจันทน์จากแคว้นกาสิ ทัดทรง ดอกไม้ ของหอม และเครื่องลูบไล้ ยินดีทองและเงินอยู่ ฟังรู้ข้อนี้ไฉนกว่า “เหล่านี้คือพระ อรหันต์ เหล่านี้คือท่านผู้บรรลอรหัตตมรรค” (๒) ในขัตติยสูตร<sup>๔</sup> พระพุทธเจ้าทรงตรัสตอบชาณูส โสณิพราหมณ์ถึงความต้องการของบุคคลระดับสมมติสัจจะ ๖ ประเภท คือ กษัตริย์ พราหมณ์ คหบดี สตรี โจร สมณะดังนี้

กษัตริย์ทั้งหลายมีความประสงค์โภคทรัพย์ นิยม ปัญญา มั่นใจในกำลังทหาร ต้องการ ได้เป็นเจ้าของดิน มีความเป็นใหญ่เป็นที่สุด พราหมณ์ทั้งหลายมีความประสงค์โภคทรัพย์ นิยม ปัญญา มั่นใจในมนตร์ ต้องการบูชาขัณฐะ มีพรหมโลกเป็นที่สุด คหบดีทั้งหลายมีความประสงค์โภค ทรัพย์ นิยมปัญญา มั่นใจในศิลปะ ต้องการการงาน มีการทำงานที่ทำเสร็จแล้วเป็นที่สุดสตรีทั้งหลายมี ความประสงค์บุรุษ นิยมเครื่องประดับ มั่นใจในบุตร ไม่ต้องการ หญิงอื่นร่วมสามี มีความเป็นใหญ่ ในบ้านเป็นที่สุด โจรทั้งหลายมีความประสงค์การลักทรัพย์ผู้อื่น นิยมที่เร้นลับ มั่นใจ ในศีศตรา ต้องการที่มืด มีผู้อื่นไม่เห็นเป็นที่สุด สมณะทั้งหลายมีความประสงค์ขันติและโสรัจจะ นิยมปัญญา มั่นใจในศีล ต้องการความไม่มีกิเลสเครื่องกังวล มีนิพพานเป็นที่สุด

๒. ชีวิตมนุษย์แบบปรมาตตสัจจะ หมายถึงความจริงตามสภาวธรรม คือเป็นความจริง เพียงกิริยาเท่านั้น ไม่มีรูปพรรณสัณฐานใด ๆ เป็นเครื่องกำหนด เป็นเพียงกระบวนการธรรมที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป เป็นการรวมตัวกันเข้าของเหตุปัจจัยและเปลี่ยนไปเพราะเหตุปัจจัยที่เปลี่ยน ไป (ปฏิจางสมุปบาท) ไม่มีใครสร้างหรือปฐมเหตุที่เป็นต้นตอกำหนดแบบเชิงเดี่ยวหรือสุดโต่งด้านใด ด้านหนึ่งโดยเฉพาะ

ปรมาตตสัจจะ ความจริงโดยปรมาตต คือ จริงตามความหมายสูงสุด ตามความหมายแท้ อย่างยิ่ง หรือ ตามความหมายแท้ขั้นสุดท้ายที่ตรงตามสภาวะและเท่าที่พอจะกล่าวถึงได้ หรือพอจะ ยังพูดให้เข้าใจกันได้ (Ultimate truth) เพื่อสำหรับให้เกิดความรู้ความเข้าใจเท่าทันความเป็นจริงของ สิ่งทั้งหลาย คือ รู้จักสิ่งเหล่านั้นตามที่มันเป็น และเพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด คือ การหยั่งรู้สัจ ธรรม ที่จะทำให้ความยึดติดถือมั่นหลงผิดทั้งหลายสลายหมดไป ทำให้ว่างใจว่างเท่าที่ต่อสิ่ง

<sup>๒</sup> อ.ฉก. (บาลี) ๒๒/๕๕/๕๕๒, อ.ฉก. (ไทย) ๒๒/๕๕/๕๕๒.

<sup>๓</sup> คหบดี หมายถึง ผู้เป็นใหญ่ในเรือน, พ่อเจ้าเรือน, ผู้มั่งคั่ง, อ้างในพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๖.

<sup>๔</sup> อ.ฉก. (บาลี) ๒๒/๕๕/๕๕๒, อ.ฉก. (ไทย) ๒๒/๕๕/๕๕๒.

ทั้งหลายอย่างถูกต้อง หลุดพ้นจากกิเลสและความทุกข์ มีจิตใจเป็นอิสระ ปลอดโปร่ง ผ่องใส เบิกบาน มีความสุขที่แท้จริง<sup>๔๕</sup>

สรุปความจริงของชีวิตมนุษย์ในทางพระพุทธศาสนามี ๒ ระดับ ระดับสมมติสัจจะ กับระดับปรมัตถสัจจะ ทั้งสองระดับมีความสำคัญในการนำไปใช้แตกต่างกัน คือ ระดับสมมติใช้กับทางโลกเพื่อความหมายเรียกร่วมกัน ให้เป็นที่เข้าใจถูกต้องตรงกัน ส่วนระดับปรมัตถสัจจะใช้ในทางธรรมเพื่อให้เข้าถึงความเป็นจริงในทางพระพุทธศาสนา และเพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด คือ การหยั่งรู้สัจธรรม หลุดพ้นจากกิเลสและความทุกข์

## ๓.๒ พุทธศาสนิกชนตามหลักพระพุทธศาสนา

ประเทศไทยมีองค์การพุทธศาสนาต่างๆ ที่ให้การคำฐและเผยแผ่พุทธศาสนาในนามของมหาวิทยาลัย มูลนิธิ สำนักปฏิบัติ สมาคม ชมรม และอื่นๆอีกมากมาย ทำให้การศึกษาทั้งทางด้านปริยัติ และ ปฏิบัติมีอย่างแพร่หลาย และในกลุ่มเหล่านั้นก็มีผู้นำที่ได้ถูกขนานนามว่าเป็นพุทธศาสนิกชน เข้าใจพุทธศาสนาและปฏิบัติตามคำสอนอย่างจริงจัง และเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้พระพุทธศาสนาตั้งมั่นอยู่ในปัจจุบัน

### ๓.๒.๑ ความหมายของคำว่าพุทธศาสนิกชน

พุทธศาสนิกชน แปลว่า คนที่นับถือพระพุทธศาสนา<sup>๔๖</sup> พุทธศาสนิกชน หมายถึงคนที่ตกลงใจน้อมรับนับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำตัวประจำชีวิต ยินดีที่จะปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา เต็มใจที่จะปฏิบัติตามหลักธรรมคือ เว้นจากการทำความชั่ว ทำแต่ความดี และทำจิตใจให้หมดจดจากกิเลส ด้วยการบำเพ็ญบุญในพระพุทธศาสนา เช่น ให้ทาน รักษาศีล และเจริญภาวนาเพื่อขัดเกลา อบรม บ่มเพาะกาย วาจา ใจให้งดงามเรียบร้อย ให้สงบนิ่ง และให้พ้นจากความเศร้าหมองต่างๆ พุทธศาสนิกชน ที่พึงประสงค์คือผู้ปฏิบัติตนให้เป็นผู้รู้ ผู้ฉลาด ตื่นตัวอยู่เสมอ ไม่มมมมมม ไม่ประมาทมัวเมา ไม่หลงไปตามกระแสกิเลส พุทธศาสนิกชน ได้แก่ คฤหัสถ์ผู้ชายและผู้หญิง ที่แสดงตนเป็นคนนับถือพระพุทธศาสนา โดยประกาศถึงพระรัตนตรัย ซึ่งได้แก่ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะ เป็นที่พึ่ง เป็นผู้นั่งใกล้พระรัตนตรัย เป็นคน

<sup>๔๕</sup> พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตฺโต), *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ*, หน้า ๕๕.

<sup>๔๖</sup> พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ป.ธ. ๘ ราชบัณฑิต, *พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด*, (กรุงเทพมหานคร : วัดราชโอรสาราม, ๒๕๔๘), หน้า ๘๕.

ใกล้ชิดพระศาสนา มีฐานะหน้าที่ต่างๆ เช่น ผู้ปกครองบ้านเมือง ผู้ทรงคุณวุฒิทางความรู้ ผู้ประกอบอาชีพค้าขาย ผู้ประกอบอาชีพอิสระ

พุทธศาสนิกชน หรืออุบาสกและอุบาสิกา ตามหลักของพระพุทธศาสนา บุคคลดังกล่าวเหล่านั้นต้องประพฤติปฏิบัติตนให้อยู่ในศีลธรรม กฎหมาย รวมทั้งประเพณีนิยม ที่พึงปฏิบัติ เพื่อขับเคลื่อนพฤติกรรมอันพึงประสงค์ไปสู่เป้าหมายสูงสุดของการดำเนินชีวิตคือ เบญจศีล วิถีชีวิตของคฤหัสถ์ผู้ครองเรือนต้องมีหลักยึดถือและปฏิบัติเป็นเครื่องหมายในการดำเนินชีวิตและเบญจศีลหรือศีล๕เป็นข้อกำหนดความประพฤติอย่างต่ำสำหรับพุทธศาสนิกชน หรืออุบาสกอุบาสิกา ซึ่งถือว่าเป็นบัญญัติ ๕ ประการในการครองตนของคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน

เป้าหมายสูงสุดในการครองตนคฤหัสถ์ คือ การรักษาศีล ๕ เพื่อเป็นเกราะป้องกันในการรักษาตนไม่ให้เสียหาย เพราะทุกสิ่งทุกอย่างล้วนมีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง จะดีหรือชั่วขึ้นอยู่กับเหตุหรือกรรมเป็นเครื่องปรุงแต่ง การรักษาศีลก็เพื่อป้องกันตัวไม่ให้เสียหายต่อครอบครัวสังคม และประเทศชาติ เพื่อให้เป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสันติด้วยการรักษาศีล ๕<sup>๖๖</sup>

พันเอกปิ่น มุทุกันต์ ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับการปฏิบัติตามหลักศีล ๕ ซึ่งการปฏิบัติดังกล่าวนี้ จะได้ให้ผลต่อบุคคลผู้ประพฤติปฏิบัติตามดังนี้

๑. ป้องกันทางที่ตนจะเสียเพราะความโหดร้าย
๒. ป้องกันทางที่ตนจะเสียเพราะความมือไว
๓. ป้องกันทางที่ตนจะเสียเพราะความใจเร็ว
๔. ป้องกันทางที่ตนจะเสียเพราะพูดปด
๕. ป้องกันทางตนที่จะเสียเพราะความห่มคสติ<sup>๖๗</sup>

ชีวิตของคฤหัสถ์ที่ไม่สามารถครองตนได้ในการดำเนิน ไปสู่ความสำเร็จ ก็สืบเนื่องมาจากการตั้งตนอยู่ในความประมาท ละเมิดบทบัญญัติทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ศีล ๕ ซึ่งเป็นกุญแจเปิดประตูทางไปสู่อบาย แต่ชีวิตของคฤหัสถ์ผู้ครองตนทั้งชายและหญิงกลับถลำตนลึกเข้าไปสู่อบาย โดยเห็นกงจักรเป็นดอกบัว มัวเมาลุ่มหลงในวัย ปราศจากการประกอบกรรมดี ไม่มีความเมตตาและกรุณาต่อมนุษย์และสรรพสัตว์เพื่อนร่วมโลก หนทาง ๕ สายที่จะนำคฤหัสถ์ ไปสู่อบายคือ

<sup>๖๖</sup> พจนานุกรม, ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๕), หน้า ๘๔๖.

<sup>๖๗</sup> ปิ่น มุทุกันต์, แนวสอนธรรมะตามหลักสูตรนักเรียนธรรมตรี, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๔๒๐.

๑. คฤหัสถ์ผู้มีความโหดร้ายในสันดานของตน
๒. คฤหัสถ์ผู้มีความโลภ อยากได้ทรัพย์สินของคนอื่นในทางที่ผิดมาเป็นสมบัติของตน
๓. คฤหัสถ์ผู้มีความต้องการทางกาม และลุ่มหลงเกี่ยวกับเพศตรงข้าม หรือหมกมุ่นอยู่ในกามารมณ์

๔. คฤหัสถ์ผู้ไม่มีสัจจะ ความไม่ละอายต่อบาป

๕. คฤหัสถ์ผู้มีความประมาทและขาดสติสัมปชัญญะครองตน

ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ เป็นสิ่งบ่งบอกถึงความหายนะของคฤหัสถ์ผู้ครองตน ทั้งชายและหญิง ที่ยังประพฤติตัวเป็นโมฆบุคคผล จะครองตนให้มีค่าต่อสังคมได้อย่างไร การประพฤติดนของแต่ละบุคคผลก็ควรให้เกิดประโยชน์แก่สังคม และครอบครัวบ้างตามสมควรแก่ฐานะของตน คฤหัสถ์สามารถแยกประโยชน์ออกได้เป็น ๓ อย่างในการปฏิบัติ คือ

๑. **อัตตัตถะ** จุดหมายเพื่อตน หรือประโยชน์ตน คือประโยชน์ ๓ ข้างตน ซึ่งทำให้เกิดขึ้นแก่ตน หรือพัฒนาชีวิตของตนให้บรรลุถึงเป้าหมายที่ตนพึงปรารถนา แต่สิ่งที่ปรารถนานั้นจะต้องเป็นไปตามทำนองคลองธรรม หรือจารีตประเพณีนิยมซึ่งเคยประพฤติปฏิบัติกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

๒. **ปรัตถะ** จุดหมายเพื่อผู้อื่น หรือประโยชน์ผู้อื่น ซึ่งพึงช่วยเหลือผู้อื่นหรือเพื่อนมนุษย์ให้บรรลุถึงเป้าหมายของชีวิต ด้วยการชักนำสนับสนุนให้เขาพัฒนาชีวิตของเขาเองขึ้นไปจนเข้าถึงการช่วยตนเองและบุคคผลอื่นได้ตามลำดับ และให้รู้จักเหตุและผลสิ่งทีควรไม่ควรเป็นต้น

๓. **อุภยัตถะ** จุดหมายร่วมกัน หรือประโยชน์ทั้งสองฝ่าย คือประโยชน์สุขและความดีงามร่วมกันของชุมชนหรือสังคม รวมทั้งสภาวะและปัจจัยสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ในท้องถิ่นเป็นสิ่งที่พวกเราในฐานะบุคคผลและชุมชนพึงช่วยกันสร้างสรรค์บำรุงรักษา เพื่อเกื้อหนุนให้ทั้งตนและผู้อื่นก้าวไปสู่จุดหมายที่แท้จริงเดียวกัน คือ ประโยชน์สุขของครอบครัวและสังคมคฤหัสถ์หรือในฐานะอุบาสกและอุบาสิกาทั่วไป<sup>๔๕</sup>

### ๓.๒.๒ ความสำคัญของพุทธศาสนิกชน

พุทธศาสนิกชนมีพื้นฐานจิตใจที่อ่อนโยน มีความนอบน้อม โอบอ้อมอารี ควรปลูกฝังธรรมะตั้งแต่เด็ก เมื่อมีบ้าน วัด โรงเรียน มีสิ่งแวดล้อมที่ดีอยู่ในชุมชน จะสามารถหล่อหลอมนิสัยของเด็กได้ โดยเฉพาะผู้ที่กำลังจะมีครอบครัว ซึ่งจะเป็นบุพพอาจารย์ ในการสั่งสอนคุณธรรม

<sup>๔๕</sup>พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **ธรรมบุญชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๒๒-๒๓.

ศีลธรรม จริยธรรม แก่ลูกแก่หลานตั้งแต่เล็ก หมายความว่า ชาวพุทธทุกคนจะต้องช่วยกันเผยแผ่พระธรรมคำสอนให้แก่ลูกหลานและประชาชนทั่วไป เด็กคืออนาคตของชาติและเยาวชนเหล่านี้เองที่จะเป็นอนาคตของพุทธศาสนาชาวพุทธมีพระพุทธองค์เป็นพระบิดาเหมือนกัน นิกายในพระพุทธศาสนาต่างๆมากมาย แต่ไม่มีความสามัคคีเป็นปึกแผ่น มีการแบ่งสายแบ่งพรรคแบ่งพวก มีการบิดเบือนพระธรรมคำสอน ชาวพุทธควรจะหันหน้าเข้าหากัน ร่วมแรงร่วมใจกันค้ำชูพระพุทธศาสนา จงอย่ามองนิกายอื่นที่ความแตกต่าง จะต้องมองที่ความเหมือน ซึ่งหลักธรรมที่สำคัญก็คืออริยสัจ ๔ อุบาสกมาจากคนทุกวรรณะที่ศรัทธาเลื่อมใสพระรัตนตรัย สามารถบรรลุมรรคผลได้เหมือนบรรพชิต ตั้งใจดำเนินชีวิตให้สมบูรณ์ตามคำสอน มีบทบาทส่งเสริมพระพุทธศาสนา ได้แก่ อุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์สร้างเสนาสนะ ถาวรวัตถุ มีส่วนในการชำระอธิกรณ์และประกาศเผยแผ่คำสอน ดังในกรณีอธิกรณ์เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับทางโลก หรือที่เรียกกันว่าโลกวัชระ โทษที่ชาวโลกติเตียน จึงต้องอาศัยพุทธศาสนิกชน อุบาสกและอุบาสิกาเป็นผู้ทำหน้าที่ช่วยกันตัดสินวินิจฉัยโดยปราศจากอคติทั้ง ๔ การดำเนินชีวิตนั้นจะต้องมีคุณธรรมสำคัญ ๕ ประการอยู่ในใจเสมอ คือ มีศรัทธาเชื่อถือนั่นมั่นคงในเหตุผล มีศีล ๕ เป็นหลักความประพฤติพื้นฐานเพื่อก้าวไปสู่หลักปฏิบัติที่ยิ่งขึ้น ไม่เชื่อเรื่องที่ไร้สาระ ไม่มีประโยชน์ แต่เชื่อในหลักของกรรมและผลของกรรม ไม่แสวงหาทักษิณียบุคคลนอกศาสนา และสุดท้าย ให้การอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาอย่างสม่ำเสมอ พุทธศาสนิกชนผู้ประพฤติปฏิบัติชอบ จะได้ประโยชน์แก่ตน คือ ทำให้ประสบกับความสุขในการดำเนินชีวิตและบรรลุจุดหมาย คือ ปรมาตตประโยชน์หรือพระนิพพาน<sup>๕๐</sup>

### ๓.๒.๓ ประเภทของพุทธศาสนิกชน

ประเภทของพุทธศาสนิกชนจัดได้เป็น ๒ ประเภท ดังนี้

๑. คฤหัสถ์ หมายถึง ผู้มีเรือน, ผู้ครองเรือน, ผู้อยู่ในเรือน เรียกรวมทั้งชายและหญิง บางครั้งเรียกว่า คฤหัสถ์ชายหญิง หมายถึงชาวบ้านทั่วไปที่มีฐานะกบวช และพุทธศาสนิกชนก็แยกออกเป็นอุบาสกอุบาสิกา คำว่า อุบาสก หมายถึงชายผู้นั่งใกล้พระรัตนตรัย คนใกล้ชิด พระศาสนา, คฤหัสถ์ชายที่แสดงตนเป็นคนนับถือพระพุทธศาสนา โดยประกาศถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ ส่วนคำว่าอุบาสิกา หมายถึงหญิงผู้นั่งใกล้พระรัตนตรัย คนใกล้ชิดพระศาสนา, คฤหัสถ์

<sup>๕๐</sup>สุพัตรา สุภาพ, สังคมและวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๘), หน้า ๖๘.



หญิงที่แสดงตนเป็นคนนับถือพระพุทธศาสนา โดยประกาศถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ นี้คือประเภทที่หนึ่งของพุทธศาสนิกชน

๒. นักบวช หมายถึง ผู้ยอมสละการครองชีวิตอย่างคฤหัสถ์อุทิศตนเพื่อศาสนาที่ตนนับถือในศาสนาอเทวนิยมเช่นพุทธศาสนา นักบวชคือผู้เข้าสู่ธรรมวินัย ปฏิบัติตามหลักพรหมจรรย์คือศีล สมาธิ ปัญญา เพื่ออบรมขัดเกลาชีวิต มุ่งตรงต่อนิพพานเรียกภิกษุบ้าง สมณะบ้าง ทำหน้าที่อบรมคนและช่วยเหลือสังคม

๓. คุณสมบัติสำคัญๆ ของพุทธศาสนิกชนคนไทย มีอยู่ ๖ ประการ คือ

๑) คติสมบัติ คือ ถึงพร้อมด้วยคติ คือ ได้อัธยาศัยเกิดมาเป็นมนุษย์

๒) กาลสมบัติ คือ ถึงพร้อมด้วยกาล คือ เกิดมาในคราวที่คำสอนของพุทธเจ้าดำรงอยู่

๓) ปเทศสมบัติ คือ ถึงพร้อมด้วยประเทศ คือ อยู่ในถิ่นที่มีการนับถือพระพุทธศาสนา

๔) กุลสมบัติ คือ ถึงพร้อมด้วยตระกูล คือ เกิดในตระกูลที่เป็นสัมมาทิฐิ นับถือ

พระพุทธศาสนา

๕) อุประสมบัติ คือ ถึงพร้อมด้วยอุประ คือ มีอวัยวะร่างกาย สุขภาพ พลานามัย สมบูรณ์

๖) ทิฐิสมบัติ คือ ถึงพร้อมด้วยทิฐิ คือ ตนเองเป็นคนมีสัมมาทิฐิ คือ ปัญญาอันเห็นชอบ

คุณสมบัติที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของพุทธศาสนิกชนคนไทยคือมีลักษณะใจกว้างขวาง โอบอ้อมอารีจิตใจดีมีเมตตาเป็นกันเองยิ้มง่ายคบง่ายกับคนทั่วไปชาติไทยมีพระมหากษัตริย์เป็นพุทธมามกะเป็นองค์อุปถัมภ์โดยตรงกับพระพุทธศาสนามาแต่ไหนแต่ไรแล้ว ชาติศาสนาพระมหากษัตริย์ไทย จึงผนึกเป็นหนึ่งเดียวกันตลอดมา แยกกันไม่ได้เลยตั้งแต่อดีต ปัจจุบันและอนาคตผู้ใดคิดคดทรยศ ทำไม่ดีไม่ควรกับสถาบันศักดิ์สิทธิ์ทั้งสามนี้(หรือสถาบันใดสถาบันหนึ่ง)ย่อมมีอันเป็นไปในเวลารวดเร็วในชาตินี้ทั้งสิ้น

### ๓.๒.๔ การปฏิบัติตนในสถานะพุทธศาสนิกชน

การปฏิบัติตนนั้นสำคัญมาก เพราะมนุษย์เรารู้ความสามารถมาก แต่การแสดงออกทางกาย วาจา และใจนั้น อาจจะไม่ค่อยจะสัมพันธ์กันเท่าไรนักอันสืบเนื่องจากความคิดเห็นต่าง ๆ แต่ละคนที่แสดงออกมาก็คนละความคิด ด้วยเหตุนี้พระพุทธเจ้าจึงทรงวางหลักการปฏิบัติไว้ให้คฤหัสถ์หรืออุบาสกอุบาสิกาได้ประพฤติปฏิบัติกัน คือ สมบัติของอุบาสก ๕<sup>๕๐</sup> ประการ

<sup>๕๐</sup>อง. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๓๕/๑๓๕.

๑. ประกอบด้วยศรัทธา คือเชื่อในความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า และเชื่อในหลักคำสอนของพระองค์ที่ทรงสอน ให้เชื่อเรื่องกรรม ทำดีย่อมได้รับผลดี ทำชั่วย่อมได้รับความเดือดร้อน ให้เชื่อในสิ่งที่มีเหตุผล และเหตุปัจจัย

๒. มีศีลบริสุทธิ คือจะต้องรักษาศีลให้ได้เป็นพื้นฐาน ก็คือศีล ๕ ดังที่กล่าวไว้แล้วข้างต้น ถ้าจะทำความเข้าใจอย่างง่ายๆ ก็คือ การรักษากาย วาจา และใจของมนุษย์เราให้ปกติ นั่นเอง เพราะกิริยาทั้ง ๓ อย่างถ้าเราควบคุมอยู่ก็ถือว่ามีศีล

๓. ไม่ถือมงคลตื่นข่าว คือ เชื่อกรรมไม่เชื่อมงคล เชื่อกรรม เช่น ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ไม่เชื่อข่าวลือหรือข่าวมา แต่เชื่อด้วยเหตุผล

๔. ไม่แสวงหาเขตบุญนอกพระพุทธศาสนา คือ ทำจิตใจของตนให้บริสุทธิ์สะอาดในการแสวงบุญ เป็นต้นว่า การให้ทาน การรักษาศีล และการบำเพ็ญภาวนา จิตใจต้องบริสุทธิ์ ทั้งก่อนกระทำและหลังการกระทำ จิตใจต้องบริสุทธิ์เสมอ

๕. บำเพ็ญบุญแต่ในพระพุทธศาสนา คือการไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต จะต้องทำบุญให้ทานด้วย ไม่ละเว้นจากการสร้างกุศล บำเพ็ญกุศลเป็นนิตย์

พุทธศาสนิกชนหรืออุบาสกอุบาสิกาในฐานะเป็นชาวพุทธ ควรจะเป็นแบบอย่างแก่กุลบุตร และกุลธิดา ตลอดจนอนุชนคนรุ่นหลังจะได้เอาอย่างไปปฏิบัติ เพื่อนำตนไปสู่เป้าหมายที่สูงสุดที่ได้ตั้งเอาไว้ในเบื้องต้น คือ ความสุขสบายในการครองเรือน แต่พุทธศาสนิกชน ผู้ซึ่งอยู่ในสถานะอุบาสกและอุบาสิกาเป็นชาวพุทธ ต้องละเว้นจากวิบัติ ๕ ในการประกอบอาชีพของตน อาชีพ ๕ อย่างที่อุบาสกและอุบาสิกาควรละเว้น

พุทธศาสนิกชนอุบาสกและอุบาสิกา พึงตั้งตนอยู่ในคุณสมบัติ ๕ ประการ ต้องละเว้นจากวิบัติ ๕ คือการประกอบอาชีพในทางที่ไม่ชอบธรรม

๑. ค้าขายเครื่องประหาร เช่นอาวุธต่างๆ มีปืน ดาบ หอก มีด เครื่องมือเหล่านี้ล้วนเป็นภัยต่อสัตว์ทั้งหลาย ตลอดจนมนุษย์ด้วยเช่นกัน เพราะเหตุนี้จึงไม่ควรกระทำการค้าขายในฐานะที่เป็นอุบาสกและอุบาสิกาชาวพุทธ

๒. ค้าขายมนุษย์ มนุษย์มีชาติกำเนิดเสมอกัน มีความรู้สึกนึกคิด ชอบสุขเกลียดทุกข์เหมือนกัน ไฉนเลยมาเบียดเบียนกัน โดยเห็นแก่เงินยอมกระทำตนเยี่ยงสัตว์ เช่นค้าทาสแรงงานเด็กและสตรี เป็นการเอาเปรียบเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ควรจะสามัคคีกันไว้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง

๓. ค้าขายสัตว์เป็น ๆ สำหรับฆ่าเพื่อเป็นอาหาร การขายสัตว์เพื่อเป็นการกีฬาหรือทรมานสัตว์ สิ่งดังกล่าวนี้สำหรับอุบาสกในพระพุทธศาสนาแล้วไม่นิยมกระทำกันเพราะเป็นการทำลายชีวิตสัตว์หรือทรมานสัตว์ อาชีพนี้ต้องงดเว้นในฐานะที่เป็นอุบาสก

๔. ค้ำขายสุรา น้ำเมา ประเภทเครื่องคองของมีนเมาต่าง ๆ เฮโรอีน ฝิ่น เหล้า กัญชา มอร์ฟีน ยาไอ และยาบ้าก็ตาม ไม่สมควรขาย

๕. ค้ำขายยาพิษ ยาพิษทุกชนิดเป็นภัยแก่ผู้ใช้ ถ้าหากอุบาสกและอุบาสิกาละเว้น ไม่ได้ก็แสดงว่าไม่มีกัลยาณธรรมของอุบาสกที่สมบูรณ์<sup>๕๒</sup>

การทำงานหาเลี้ยงชีพ ถือว่าเป็นสิ่งที่ดีและสำคัญสำหรับภุคหัตถ์ผู้อยู่ครองเรือน เพราะเป็นการช่วยแบ่งเบาภาระทางครอบครัวอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นหน้าที่ของผู้นำครอบครัว และสมาชิกในครอบครัวด้วย อาจจะเป็นฝ่ายสามี หรือภรรยาก็ได้ สามีและภรรยาช่วยกันทำงานหาเลี้ยงชีพทั้ง ๒ คนในทางที่ชอบขยันหมั่นเพียร ซื่อสัตย์สุจริต ก็จัดว่าเป็นแบบอย่างที่ดีแก่บุตร และธิดา เพราะพ่อแม่ คือ ต้นแบบเบื้องต้นของบุตรที่จะดำเนินชีวิตต่อไปในภายหน้า

### ๓.๒.๕ พุทธศาสนิกชนในสถานะปัจเจกชน

ปัจเจกชน หมายถึง บุคคลเฉพาะหรือจำเพาะประเภทของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ที่มีความสัมพันธ์กับสังคม และสังคมก็ต้องอาศัยปัจเจกบุคคล ซึ่งทั้ง ๒ อย่างก็ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกัน และกันจะขาดอย่างใดอย่างหนึ่งไปไม่ได้ ตามหลักพระพุทธศาสนาได้จัดประเภทของบุคคลไว้ ๔ อย่าง คือ (๑) อุกมภูติสัญญา บัวเหนือน้ำ (๒) วิปจิตัญญู บัวปรี่มน้ำ (๓) เนยยะ บัวใต้น้ำ และ (๔) ปทปรมะ บัวจมอยู่เปลือกตม<sup>๕๓</sup>

๑. อุกมภูติสัญญา บุคคลเมื่อได้ฟังหัวข้อธรรมที่ยกขึ้นสอน ก็สามารถรับรู้ได้รวดเร็ว นับพลันเปรียบเสมือนบุคคลอัจฉริยะ (บัวเหนือน้ำ)

๒. วิปจิตัญญู บุคคลเมื่อได้รับคำสั่งสอน ชี้นำหรืออธิบายจากบุคคลอื่น ก็สามารถเข้าใจเนื้อความในธรรมนั้นได้ (บัวปรี่มน้ำ)

๓. เนยยะ บุคคลพอฝึกอบรมได้ด้วยการแนะนำสั่งสอนและปฏิบัติ (บัวใต้น้ำ)

๔. ปทปรมะ บุคคลผู้แก้ปัญหา หรือผู้ค่อยปัญญา จะรู้และเข้าใจได้ก็เพียงตัวบทหรือถ้อยคำ คือพยัญชนะเท่านั้น (บัวจมอยู่เปลือกตม)

ในทางพระพุทธศาสนาถือว่า ปัจเจกชน จะต้องได้รับการพัฒนาบุคลิกภาพจากบิดามารดา โรงเรียน และสังคม ซึ่งเป็นปัจจัยที่จะนำไปสู่การพัฒนาบุคลิกภาพของปัจเจกบุคคลโดยตรง สิ่งเหล่านี้ย่อมมีอิทธิพลต่อรูปลักษณะ หรือพฤติกรรมอยู่เหนือบุคลิกภาพของบุคคลและ

<sup>๕๒</sup> อจ. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๓๗/๑๘๖.

<sup>๕๓</sup> อจ. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๓๗/๑๓๕.

อนุชนในชาตินั้น ๆ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมก็จัดว่าเป็นปัจจัยส่วนสำคัญอีกอย่างหนึ่งเช่นกัน ที่สามารถเป็นเบ้าหลอมบุคลิกภาพและสัมพันธภาพของปัจเจกชนไปสู่เป้าหมายสูงสุดได้

### ๓.๓ ปัญหาชีวิตของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยปัจจุบัน

การดำเนินชีวิตในสังคมตามหลักพุทธธรรมในสังคมปัจจุบันนี้ มีปัญหามากมายที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของผู้คนทั้งหลายไม่ว่าจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับเศรษฐกิจ การเมือง สาธารณสุข และวัฒนธรรม เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้ย่อมตั้งอยู่บนพื้นฐานคุณค่าของชีวิต ที่เกี่ยวกับความสุขและความทุกข์ ในสังคมปัจจุบัน ผู้คนโดยทั่วไปไม่ว่าจะอยู่ในระดับไหนในสังคม ในส่วนลึกแห่งจิตใจจะรู้สึกขาดความมั่นใจในความปลอดภัย รู้สึกมีปมด้อย นับตั้งแต่คนทำงานใช้แรงงาน จนถึงคนที่ทำงานใช้สมอง นอกจากนี้ยังมีคนบางกลุ่มที่มีจิตสำนึกถูกเหยียดหยามคนที่ต่ำกว่า อ่อนแอกว่า โง่กว่า จนกว่า พร้อมๆ กันนั้น ก็รู้สึกอิจฉาคนที่สูงกว่า ฉลาดกว่า รวยกว่า แข็งแรงกว่า และรู้สึกเกลียดชังพร้อมกันไป ขณะเดียวกันอีกด้านหนึ่ง สังคมปัจจุบันก็ช่วยๆ ให้คุณในสังคมหลงไหลไปกับกิเลสตัณหาต่างๆ เพราะว่าสังคมปัจจุบัน เป็นสังคมที่ยกย่องคนมีเงินมีอำนาจไม่ว่าคนเหล่านั้น จะได้ทรัพย์หรืออำนาจนั้นมาด้วยวิธีการอย่างไร หรือน้อยลงเพียงไหนก็ตาม เหตุนี้เองสังคมจึงเต็มไปด้วยอบายมุขทุกรูปแบบ ซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้ผู้คนจำนวนมากต้องการแสวงหา สะสมวัตถุกันมากขึ้น และเป็นการเพิ่มแรงกระตุ้นในฝ่ายอกุศลมูลให้เพิ่มทวีมากขึ้น ทำให้อาชญากรรมเพิ่มมากขึ้น มีการเบียดเบียน รวมถึงมีการฆ่ากันตายมากขึ้น เพราะว่าคนในสังคมไทย ได้รับเอาอิทธิพลจากค่านิยมบ้าง รสนิยมบ้าง สมัยนิยมบ้าง และวัฒนธรรมหลายกระแสจากชาติต่างๆ ตามที่ปรากฏให้เห็นอยู่เสมอในสังคมปัจจุบัน ดังที่พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวไว้ว่า “สังคมไทยปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามวัตถุเป็นอย่างมาก แต่การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวหาได้เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขที่แท้จริงของคนไทยไม่ คนนิยมวัตถุมีกิเลสมากขึ้น และสิ่งที่ขาดคือศีลธรรมสภาพสังคมที่ฟอนเฟะเพราะรับอิทธิพลอารยธรรมตะวันตก”<sup>๔๔</sup>

พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงว่าถ้าสังคมใดมีการเคารพธรรม มีการประพฤติปฏิบัติธรรม จะเป็นสังคมที่มีความสงบสุข เป็นสังคมที่น่าปรารถนา เป็นสังคมที่น่าต้องการของทุกคน ซึ่งทุกคนในสังคมมีการประพฤติปฏิบัติธรรมที่เสมอกัน ในเมื่อมีธรรมเสมอกันแล้ว ย่อมเป็นสังคมที่น่าดูและน่าอยู่ด้วยประการทั้งปวง ในทางตรงกันข้าม ถ้าสังคมที่ปราศจากธรรม หรือมีธรรมที่

<sup>๔๔</sup>สุพัตรา สุภาพ, สังคมและวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๘), หน้า ๕๘.

เสมอก็เป็นสังคัมที่ลุ่มๆดอนๆ หมายถึงการหาหลักประกันให้สังคัมเกิดสันติสุขอะไรไม่ได้เลย ผลที่สังคัมมีหลักธรรมเสมอกัน อาจกล่าวได้เป็น ๒ ประการ คือ<sup>๕๕</sup>

๑. เป็นสังคัมที่ไม่มีการเบียดเบียนกัน คือ เป็นสังคัมที่มีความเห็นอกเห็นใจกัน ให้อกัยกันได้ ขอมรับในกรรมสิทธิ์ต่างๆ ของผู้อื่น นึกถึงอกเขากเรา เว้นจากการประทุษร้ายกันด้วยการกระทำและด้วยคำพูด มีเมตตากรุณาต่อกัน

๒. เป็นสังคัมที่มีแต่ความเสียสละช่วยเหลือกัน คือ สังคัมจะอยู่กันด้วยความโอบอ้อมอารี ไม่มีความตระหนี่หวงแหน แบ่งปันกันกินแบ่งปันกันใช้ได้ ไม่เห็นแก่ตัวจัดจนเกินไป มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันอยู่เสมอ และมักทนอยู่ไม่ได้เมื่อเห็นคนอื่นตกทุกข์ได้ยาก มักจะยื่นมือเข้าไปปกป้อง ช่วยเหลือทันที ด้วยความเต็มใจและเห็นอกเห็นใจ

ดังนั้น เมื่อสังคัมไม่มีการเบียดเบียนกันมีแต่ความเสียสละและช่วยเหลือกันได้ดังนี้แล้วก็ไม่จำเป็นต้องหาหลักประกันอื่นใดอีก จะเป็นสังคัมที่น่าอยู่สมบูรณ์แบบที่สุด คือ เป็นสังคัมที่สมบูรณ์ด้วย “ความประพฤติชอบทางกาย ความประพฤติชอบทางวาจา ความประพฤติชอบทางใจ” ดังนี้คือ

๑. ความประพฤติชอบทางกาย คือ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ และไม่ประพฤตินิคมินกาม คือ เว้นขาดจากการกระทำทั้ง ๓ อย่าง เพราะการกระทำทางกายนี้อยู่ในชั้นหยาบ เห็นได้ง่าย ถ้าเว้นเสียได้ย่อมพบกับประโยชน์สุขทั้งตนเองและผู้อื่น ตลอดทั้งในปัจจุบันและอนาคต ดังพระพุทธภาษิตที่ว่า “บุคคลพึงทำกัลยาณกรรมสะสมไว้เป็นสมบัติในปรโลกด้วยว่าบุญทั้งหลายย่อมเป็นที่พึงของสัตว์ทั้งหลายในปรโลก”

๒. ความประพฤติชอบทางวาจา คือ ไม่พูดหลอกลวงกล่าวเท็จ ไม่พูดคำต่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดเพื่อเจ้อ เป็นผู้พูดแต่คำที่เป็นประโยชน์ เป็นธรรม เป็นวินัย เป็นผู้สำรวมระวังรักษาความเป็นจริงในการพูด ให้มีสติรู้เสมอในขณะที่พูด รวมถึงประโยชน์และความสุขที่ได้จากการพูด ผู้ฟังก็ได้รับประโยชน์จากการฟัง และใช้คำพูดที่ดีงาม ถูกกาล นำพอใจ เกิดความชื่นใจชอบใจ ดังพุทธพจน์ที่ตรัสไว้ว่า “ผู้ประเสริฐสุดในหมู่มนุษย์ เป็นบัณฑิต เห็นเหตุอันนี้แล้วควรเปล่งวาจาที่ดี ไม่ควรเปล่งวาจานั้น(วจีทุจริต)ให้ล่วงเวลาไป”

๓. ความประพฤติชอบทางใจ คือ ไม่คิดโลภอยากได้ของผู้อื่น ไม่คิดพยาบาทหรือคิดแก้แค้นผู้อื่น เป็นผู้ไม่มีความหลง มีความคิดเห็นถูกต้อง ไม่คลาดเคลื่อนวิปริต เชื่อในหลักแห่งกรรมและรู้ทันความเปลี่ยนแปลงของโลกและชีวิตตามเหตุปัจจัย ดังพระพุทธภาษิตที่ว่า “ผู้ใดจัก

<sup>๕๕</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๔.

ตำรวมจิตที่ไปไกล เทียวไปดวงเดียว ไม่มีรูปร่าง มีถ้ำคือกายเป็นที่อาศัย ผู้นั้นจะพ้นจากบ่วงของมารได้”<sup>๕๖</sup>

หลักความประพฤติชอบ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ นี้มีชื่อเรียกอย่างหนึ่งว่า สุจริต ๓ อย่าง ซึ่งเป็นหลักที่ทำให้บุคคลเจริญขึ้น เมื่อประพฤติปฏิบัติสม่ำเสมอ ย่อมเห็นทางแห่งความดีงามและความสุขในสังคมปัจจุบัน ยังจะเป็นทางที่นำไปสู่จุดหมายหมายของชีวิตได้ เพราะว่ากุศลธรรมที่ประพฤติปฏิบัติตามหลักสุจริต ๓ นี้ย่อมเป็นความสุขในปัจจุบัน และย่อมติดตามไปเป็นประโยชน์ในภพภาคหน้าด้วย ดังนี้ ถ้าสังคมสมบูรณ์แบบทั้ง ๓ ประการนี้ จะเป็นสังคมที่ก้าวหน้าทางจิตวิญญาณ หากต้องการสังคมที่ก้าวหน้าและดำเนินชีวิตให้มีความสุข ก็ต้องหันมาสนใจในความประพฤติของตนเองก่อน โดยมุ่งไปที่การพัฒนาจิตใจ สังคมจะดีและเข้มแข็ง ก็ต้องขึ้นอยู่ที่จิตใจของสมาชิกทุกคนที่อยู่ในสังคม เพราะความเจริญหรือความเสื่อมของสังคมใดๆ ก็ขึ้นอยู่กับการปฏิบัติที่แสดงออกของตัวบุคคลเป็นหลักสำคัญ พระพุทธองค์ยังได้ทรงตรัสถึงการดำเนินชีวิตในสังคมเชิงประพฤตินี้ไว้ใน “รากสูตร” คือ

๑. บุคคลที่ปฏิบัติเพื่อประโยชน์ตน ไม่ปฏิบัติเพื่อประโยชน์ผู้อื่น
๒. บุคคลที่ปฏิบัติเพื่อประโยชน์ผู้อื่น ไม่ปฏิบัติเพื่อประโยชน์ตน
๓. บุคคลผู้ที่ไม่ปฏิบัติทั้งประโยชน์ตน ทั้งไม่ปฏิบัติเพื่อประโยชน์ผู้อื่น
๔. บุคคลที่ปฏิบัติทั้งเพื่อประโยชน์ตน ทั้งปฏิบัติเพื่อประโยชน์ผู้อื่น

การแบ่งประเภทบุคคลทั้ง ๔ นี้พระพุทธศาสนาไม่ยึดถือเงื่อนไขทางเชื้อชาติ ศาสนา ผิวพรรณ วรรณะ หรือฐานะทางเศรษฐกิจในสังคมมาเป็นเกณฑ์ตัดสินแต่พิจารณาจากระดับความประพฤติตน ให้เป็นประโยชน์ที่เกื้อกูลต่อส่วนรวมมาเป็นการตัดสิน แต่ถ้าจะประเมินค่าในความเป็นคนที่อยู่ในสังคม ตามหลักคำสอนพระพุทธศาสนาแล้วจะเห็นได้ดังนี้ คือ (๑) บุคคลประเภทที่ ๑ และประเภทที่ ๒ นี้ ถ้าจะประเมินค่าแล้วยังมีประโยชน์อยู่บ้างในสังคม คือ เป็นบุคคลจำพวกที่มีคุณทางสังคมพอประมาณ เพราะยังใช้ชีวิตกระทำการต่างๆ ให้เกิดประโยชน์แก่สังคมไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง แต่บุคคลจำพวกนี้ อาจจะทำเพื่อจะได้ประโยชน์จากสังคมเป็นสิ่งตอบแทนอย่างใดอย่างหนึ่งเท่านั้น (๒) บุคคลประเภทที่ ๓ นี้ ถ้าจะประเมินค่าในความเป็นคนที่สมบูรณ์แบบตามหลักคำสอนพระพุทธศาสนาแล้ว จะเห็นว่าบุคคลประเภทนี้ เป็นบุคคลที่มีคุณภาพต่ำที่สุด เพราะว่า การกระทำตน หรือการดำเนินชีวิตของบุคคลประเภทนี้ ไม่ได้ทำประโยชน์อะไรให้เจริญก้าวหน้าแก่ตนเองและสาธารณชนเลย คือ เป็นบุคคลที่กระทำตนให้เป็นคน

<sup>๕๖</sup> โสภ ชาติมันท์, รูปแบบครอบครัวไทยที่พึงปรารถนาในสังคมเมืองประเทศไทย, (รายงานการวิจัย : สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย, ๒๕๓๔), หน้า ๓๑.

เปล่าประโยชน์ ไร้คุณค่า นอกจากไม่ช่วยผู้อื่นในสังคมแล้ว ยังเป็นบุคคลที่สร้างปัญหาให้เกิดขึ้นกับตนเอง และยังสร้างความเดือดร้อนให้แก่สังคมอีกด้วย เป็นบุคคลที่เอาเปรียบผู้อื่นในสังคม บุคคลประเภทนี้ควรตำหนิมากที่สุด ดังที่ พระพุทธองค์ทรงกล่าวตำหนิบุคคลประเภทนี้ว่า “เป็นคูกท่อนฟันที่ถูกไฟไหม้ทั้ง ๒ ข้าง ตรงกลางเปื้อนอุจจาระ จะนำมาใช้ประโยชน์ในบ้านก็ไม่ได้ ในป่าก็ไม่ได้” (๓) บุคคลประเภทที่ ๔ นี้จัดว่าเป็นบุคคลที่สังคมต้องการเป็นอย่างมากตามหลักพระพุทธศาสนา ในแง่การปฏิบัติและในแง่การแสดงออก คือ เป็นบุคคลที่ไม่ทำตนให้เปล่าประโยชน์อย่างบุคคลประเภทที่ ๓ และก็ไม่ใช้ชีวิตแบบบุคคลประเภทที่ ๑ และที่ ๒ แต่ดำเนินชีวิตไปในทางสายกลาง ใช้ชีวิตกระทำประโยชน์เพื่อตนเอง และเพื่อประโยชน์แก่สาธารณชนในสังคมไปพร้อมๆ กันด้วย ประโยชน์คนในที่นี้ หมายถึงการกระทำตนเองให้บรรลุมรรคผล อันเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดในชีวิต และหลังจากที่ทำประโยชน์ให้แก่ตนเองแล้วก็จะทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่นในสังคมด้วย ประโยชน์ผู้อื่นในที่นี้ หมายถึง การกระทำตนเองเป็นแบบอย่างที่ดี ให้ผู้อื่นเห็น หรือ การสอนให้ผู้อื่น ได้รู้ตาม ดังที่พระพุทธองค์ได้ทรงปฏิบัติเป็นตัวอย่างที่ดี และพระอรียสาวกของพระองค์ด้วย เป็นต้น

ฉะนั้น การดำเนินชีวิตในสังคมตามหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนา บุคคลประเภทที่ ๔ เป็นบุคคลที่สังคมต้องการมาก เพราะทำหน้าที่เพื่อประโยชน์ตนและประโยชน์แก่สังคมส่วนรวม เป็นผู้มีชีวิตที่สมบูรณ์แบบด้วยคุณธรรม เป็นบุคคลที่สมบูรณ์แบบด้วยศีลธรรม บุคคลประเภทนี้เอง ที่พระพุทธองค์ทรงสรรคเสริมและถือว่าเป็นบุคคลที่ได้รับการยกย่องว่าเป็น “วิญญูชน” กล่าวคือเป็นบุคคลที่สมบูรณ์ด้วยสติปัญญา มีความระลึกรู้คิดได้เสมอ ก่อนจะทำ ก่อนจะพูด และก่อนจะคิดในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ตนและผู้อื่นเสมอ จัดเป็นบุคคลประเภทอารยชน เป็นผู้ประเสริฐโดยแท้จริง เป็นบุคคลที่ไม่มีโทษ คือ เป็นบุคคลที่สมบูรณ์ในศีล สมาธิ และปัญญา เรียกว่า “พระอรียบุคคล” ซึ่งเป็นบุคคลที่ไกลจากกิเลส ทำตนให้พ้นจากความทุกข์หรือปัญหาชีวิตได้อย่างสิ้นเชิง

เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้วการดำเนินชีวิตในสังคมตามหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนาแล้ว คือ บุคคลที่ประกอบด้วยสติปัญญา มีความรอบรู้ คือ รู้ในสิ่งที่ควรและไม่ควร อันเกิดจากการศึกษาเล่าเรียน เกิดจากการฟัง และเกิดจากการคิดทบทวน ในสิ่งที่พบเห็น ในการดำเนินชีวิตด้วยการจำแนกแยกแยะ พินิจพิจารณาด้วยปัญญา เป็นผู้ประกอบด้วยการกระทำชอบ อันได้แก่ ความประพฤติ ทางกาย วาจา และทางใจ ไม่ข่มขู่ หลอกลวง เหยียบย่ำ เหยียดหยาม ไม่เอาใจเอาเปรียบผู้อื่นในสังคม มีวินัยควบคุมตนเองได้ ปฏิบัติตามกฏกติกาที่ชอบของสังคมส่วนรวม ยึดถือจรโรงศีลธรรม เคารพธรรม เป็นผู้ไม่ตกอยู่ในอำนาจของกิเลส จะต้องเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยการใช้ปัญญาพิจารณาสังต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง ไม่หลงติดอยู่ในมายาโลก มุ่งทำลายกิเลสตัณหา อันมี

ความโลภ ความโกรธ ความหลง ลึกลงไปได้ซึ่งเป็นบุคคลที่มีคุณค่ามากที่สุดในสังคมปัจจุบัน เพราะว่าคุณค่าประเภทนี้ เป็นผู้สร้างความสุขให้เกิดขึ้นกับตนเอง และทำให้เกิดความสงบสุขในสังคมโลก ซึ่งเป็นผู้ยึดหลักพระพุทธธรรมในการดำเนินชีวิต

### ๓.๓.๑ สภาพปัญหาของชีวิตของสังคมไทยปัจจุบัน

สภาพปัญหาชีวิตและสังคมไทยปัจจุบัน เป็นปัญหาที่สะสมพอกพูนตามมาและเพิ่มมากขึ้น ขณะนี้กลายเป็นปัญหาอันใหญ่ของสังคมไทยยุคโลกาภิวัตน์ ปัญหาอันยิ่งใหญ่ คือ ปัญหาด้านสังคม จนอาจสรุปเป็นข้อความสั้น ๆ แต่น่าคิดอย่างยิ่งว่า

"เศรษฐกิจก้าวหน้า สังคมมีปัญหา การพัฒนาไม่ยั่งยืน"<sup>๕๗</sup>

ยิ่งพัฒนาด้านเศรษฐกิจให้ก้าวหน้ามากเท่าใด และความเจริญด้านวัตถุมีมากเท่าใด สภาพด้านจิตใจกลับเสื่อมลง จิตใจคนสับสน ว้าวุ่น คนขาดที่พึ่งทางใจครอบครัวที่เคยเข้มแข็ง กลับอ่อนแอ แยกแยก ชุมชน หมู่บ้าน ที่เคยเข้มแข็งก็ตกอยู่ในสภาพเดียวกัน

ประเด็นปัญหาสังคมที่สำคัญสรุปสั้น ๆ ดังนี้<sup>๕๘</sup>

๑. ประเทศไทยมีความเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็วทางด้านวัตถุ แต่เกิดความเสื่อมทางด้านจิตใจ ค่านิยมและสังคมคนไทยประพฤติปฏิบัติที่แสดงถึงความเสื่อมทางจิตใจอย่างเห็นได้ชัดเจนหลายประการ เช่น นิยมวัตถุ นิยมความหรูหราฟุ่มเฟือย ยกย่องคนรวย โดยไม่คำนึงถึงว่าจะร่ำรวยมาได้โดยวิธีใด เกิดการแข่งขันเอารัดเอาเปรียบ ไม่คำนึงถึงคุณธรรม จริยธรรม การเบียดเบียนเอารัดเอาเปรียบนี้นอกจากจะเบียดเบียนตนเองแล้ว ยังเบียดเบียนบูรณานธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอีกด้วย ที่ดิน ป่าไม้ แม่น้ำ สภาพธรรมชาติ ถูกถูกรุกราน ยึดครอง ถูกทำลาย สภาพน้ำเน่าเสีย สภาพคนจนอยู่ใน สลัมท่ามกลางตึกสูงอันหรูหราใหญ่โต สภาพความยากจนเรื้อรังของคนในชนบท และสภาพเสื่อมโทรมทางสังคม อันเกิดจากความเสื่อมทางจิตใจมีมากยิ่งขึ้น จะเห็นได้จากปัญหาหายาเสพติด โสเภณี โรคนิวเคลียร์และปัญหาอื่น ๆ รวมถึงการละเลยด้านศาสนา และประเพณี เป็นต้น

๒. ปัญหาอื่น ๆ ที่สืบเนื่องจากความเสื่อมทางด้านจิตใจและค่านิยม คือ (๑) ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมลงอย่างมากและอย่างรวดเร็ว (๒) ความเหลื่อมล้ำระหว่างคนรวยและคนจนมีมากยิ่งขึ้น คนรวยมีเพียงจำนวนเล็กน้อย แต่เป็นเจ้าของทรัพย์สินสมบัติมากมาย ทำให้คนจน

<sup>๕๗</sup> มนูญ มุกข์ประดิษฐ์, **ทฤษฎีใหม่และเศรษฐกิจพอเพียง**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๕๘.

<sup>๕๘</sup> สุวิทย์ รุ่งวิสัย, **ปัญหาสังคม**, (เชียงใหม่ : พิมพ์ที่ดวงตะวันการพิมพ์, ๒๕๒๖), หน้า ๖๕.



ส่วนใหญ่ที่จมนอยู่แล้วกลับยิ่งยากจนลงไปกว่าเดิมอีก (๓) ความเจริญกระจุกอยู่แต่ในเมืองไม่ได้กระจายออกไป ทำให้คนชนบทอพยพเข้าสู่เมืองเกิดปัญหาตามมาทั้งในชนบทและในเมือง (๔) ระบบราชการขาดประสิทธิภาพ เพราะปรับสภาพไม่ทันกับปัญหาสังคมที่ซับซ้อนในเมืองหลวงและในชนบท และ(๕) คนไทยส่วนใหญ่พื้นฐานการศึกษายังน้อย ปรับตัวไม่ทันเทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่เข้ามาสู่ประเทศไทยโดยเฉพาะเรื่องข้อมูลข่าวสาร และเทคโนโลยีทางด้านคอมพิวเตอร์ เป็นต้น

๓. วิกฤตการณ์ทางการเมือง หมายถึง ระบบการเมืองของไทยอันเป็นแบบแผนของสังคมในการปกครองประเทศ และดูแลทุกข์สุขของประชาชนให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุข ขณะนี้การเมืองไทยมีปัญหาถึง ๘ ประการ คือ (๑) ใช้เงินเป็นใหญ่ (๒) มีการผูกขาดการเมืองโดยคนจำนวนน้อย (๓) คนดีมีความสามารถเข้าไปสู่การเมืองได้ยาก (๔) การทุจริตประพฤติมิชอบมีอยู่ในทุกระดับ (๕) การเผด็จการโดยระบอบรัฐสภา (๖) การต่อสู้ขัดแย้งเรื้อรังและความไร้เสถียรภาพทางการเมือง (๗) การขาดประสิทธิภาพทางการบริหารและนิติบัญญัติ และ(๘) การขาดสภาวะผู้นำทางการเมือง

๔. วิกฤตการณ์ในระบบของราชการ หมายถึง ระบบราชการอันเป็นเครื่องมือปัญหาสังคมไทยกลับกลายเป็นปัญหาเสียเอง เช่น ปัญหาความเสื่อมศักดิ์ศรีของระบบราชการ ทำให้คนดีคนเก่งหนีระบบราชการ ปัญหาคอร์ปชั่นในวงราชการปัญหาคุณธรรม เป็นต้น

๕. วิกฤตการณ์ของการศึกษา หมายถึง การศึกษาของไทยอัน เป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาของสังคมไทยกลายเป็นตัวปัญหาเสียเอง เช่น การเรียนแบบท่องจำเนื้อหาไม่ทันต่อความรู้ที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็ว ปัญหาการแก่งแย่งแข่งขัน ปัญหาระบบการศึกษา การบริหาร การกระจายโอกาสการศึกษา รวมถึงการศึกษาของสังคมก็มีปัญหาด้วยประมวลสรุป

ความหมายปัญหาสังคม มีผู้รู้ให้ความหมายไว้มากมาย แต่ในที่นี้จะนำมากล่าวไว้เพียง ๕ ความหมายพอเป็นแนวทางในการศึกษาต่อไป คือ<sup>๕๕</sup>

ท่านแรกคือ Goid Garry and Frand R. Scarpitti กล่าวว่าปัญหาสังคม คือ สภาวะการณ์ที่มีผลกระทบต่อประชาชนส่วนใหญ่ประชาชนมองเห็นว่าสภาวะการณ์นั้นเป็นสิ่งที่ไม่ต้องการให้เกิดขึ้นและเห็นว่าสามารถจะแก้ไขได้ด้วยการกระทำร่วมกัน

Horton และ Lrslie ให้ความหมายไว้ว่าปัญหาสังคมเป็นสภาวะการณ์ที่มีผลต่อคนส่วนใหญ่ซึ่งเป็นที่พึงปรารถนาและมีความรู้สึกรว่าจะต้องร่วมกันแก้ไข

Raab และ Selznick เสนอสรุปได้ว่า ปัญหาสังคมคือปัญหาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ของคนในสังคมในลักษณะที่ขัดต่อระเบียบของสังคม

<sup>๕๕</sup> สุวิทย์ รุ่งวิสัย, ปัญหาสังคม, หน้า ๗๔.

Konig ให้ความหมายว่าปัญหาสังคมคือสถานการณ์ที่สังคมเห็นว่าเป็นการคุกคามวิถีทางที่ปฏิบัติอยู่ หรือ ความสมบูรณ์ของงานด้วยเหตุนี้จึงควรจะทำจัดให้หมดสิ้น หรือ ให้เบาบางลง

ดร.ประสาท หลักศิลา อธิบายว่า ปัญหาสังคมเป็นสถานการณ์ที่เกิดขึ้นแล้วจะเข้าใจกันหรือเชื่อกันว่าสถานการณ์เช่นนั้นเป็นอันตรายต่อคุณธรรมของปัญหาและต้องการหาทางแก้ไขสถานการณ์นั้นให้ดีขึ้นด้วยการร่วมมือทางสังคม

ลักษณะปัญหาสังคม จากความหมายข้างต้นนั้น พอสรุปลักษณะปัญหาสังคมได้ดังนี้

๑. เป็นสภาวะการณ์ที่มีผลกระทบต่อคนเป็นจำนวนมาก
๒. เป็นสิ่งที่คนส่วนใหญ่พิจารณาว่าเป็นสภาวะการณ์ที่ไม่พึงปรารถนา
๓. ปัญหาสังคม จะเปลี่ยนแปลงไปเมื่อกฎหมายหรือการตีความในแบบแผนพฤติกรรม

แตก

๔. ปัญหาสังคมย่อมผันแปร “ไปตามกาลเวลา”

๕. ปัญหาสังคมย่อมมีผลมาจากนโยบายของรัฐหรือจากพฤติกรรมที่มีได้คาดคิดล่วงหน้าไว้ก่อน

๖. บุคคลมีชนชั้นทางสังคมที่แตกต่างกันย่อมมีความคิดเห็นการแก้ปัญหาสังคมที่แตกต่างกันทุกคนยอมรับการแก้ปัญหาสังคมที่เป็นประโยชน์แก่ตัวเองมากที่สุด

สาเหตุของปัญหาสังคมทั่ว ๆ ไป จากการศึกษาสาเหตุของปัญหาสังคมของนักสังคมวิทยาหลายท่านปรากฏว่าผู้ศึกษาได้เสนอสาเหตุปัญหาสังคมไว้คล้าย ๆ กัน ซึ่งพอสรุปสาเหตุใหญ่ ๆ ได้ดังนี้<sup>๖๐</sup>

๑. การเปลี่ยนแปลงทางสังคม
๒. ความไม่เป็นระเบียบของสังคม
๓. พฤติกรรมเบี่ยงเบนไปจากบรรทัดฐานของสังคม
๔. การเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social Change)

ความหมายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมตามความเห็นของ Davis เขากล่าวว่า หมายถึงการเปลี่ยนแปลงทั้งหมดในการจัดระเบียบ โครงสร้างหน้าที่ของสังคมการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างของสังคม คือ ในกลุ่มหรือองค์การทางสังคมแต่ละกลุ่ม องค์การทางสังคมหรือ โครงสร้างของสังคมเหล่านั้น คือ เปลี่ยนแปลงจากความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลตั้งแต่

<sup>๖๐</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๕.

สองคนขึ้นไปจนถึงความสัมพันธ์ในกลุ่มทั้งสังคมเลยทีเดียว ดังนั้นลักษณะของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่จะก่อให้เกิดปัญหาที่สำคัญดังนี้<sup>๖๐</sup>

๑. การเปลี่ยนแปลงจากสังคมชนบทเป็นสังคมเมือง
๒. การเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมไปเป็นสังคมอุตสาหกรรม
๓. การเพิ่มประชากร
๔. การอพยพ
๕. การเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยี
๖. การขยายตัวของเมืองอย่างรวดเร็ว ย่อมก่อให้เกิดปัญหา
๗. การเปลี่ยนแปลงบรรทัดฐานของสังคม

ความไม่เป็นระเบียบของสังคมกับปัญหาสังคม ความไม่เป็นระเบียบของสังคม หมายถึง ภาวะที่สังคมหรือสถาบันพื้นฐานทางสังคม ไม่สามารถจะควบคุมสมาชิกของสังคมให้ปฏิบัติตามระเบียบ ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาสังคมที่สำคัญมี ๕ ประการด้วยกันคือ<sup>๖๑</sup>

๑. ความล้มเหลวของกลุ่มจารีตประเพณีหรือสถาบันพื้นฐาน ผลประโยชน์ของกลุ่มชนขัดกัน
๒. หน้าที่ตามสถานภาพและบทบาทที่ขัดแย้งกัน
๓. ความผิดพลาดในการอบรมให้เรียนรู้ระเบียบแผนของสังคม สถาบันหรือหน้าที่
๔. ความขัดแย้ง ระหว่างกฎเกณฑ์กับความมุ่งหวัง กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่สังคมกำหนดไว้ให้ประชาชนในสังคมปฏิบัติตาม

พฤติกรรมที่เบี่ยงเบนไปจากบรรทัดของสังคมกับปัญหาสังคม เป็นพฤติกรรมที่สังคมไม่ยอมรับและไม่อาจทนได้ สังคมเห็นว่าเป็นความรับผิดชอบของสังคมและมีผลกระทบต่อสังคมโดยส่วนร่วม เช่น ผู้เสพติดให้โทษ

การที่คนเรามีพฤติกรรมเบี่ยงเบนนั้นเกิดจากปัจจัยหลายประการด้วยกันที่สำคัญมีดังนี้<sup>๖๒</sup>

๑. ปัจจัยทางชีววิทยา(Biological Factor)
๒. ปัจจัยทางจิต(Mental factor)
๓. ปัจจัยทางสิ่งแวดล้อม(Environmental Factor)

<sup>๖๐</sup>อดุลย์ ต้นประยูร, ปัญหาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่บาร์มีการพิมพ์, ๒๕๒๔), หน้า ๖๒.

<sup>๖๑</sup>สุพัตรา สุภาพ, สังคมและวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๘), หน้า ๔๓.

<sup>๖๒</sup>อดุลย์ ต้นประยูร, ปัญหาสังคม, หน้า ๖๑.

## ๔. ปัจจัยค่านิยมทางสังคม(Social Value)

## ๕. ปัจจัยโครงสร้างทางสังคม(social structure factor)

การศึกษาปัญหาสังคมในการศึกษาเกี่ยวกับปัญหาสังคมนั้นมีวิชาการหลายแขนงที่กล่าวถึงและนักวิชาการในแขนงนั้น ๆ ได้ทำการศึกษาปัญหาสังคม ตามทัศนะของเขาตั้งเช่นวิชาจิตวิทยา จะศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์และสังคมในแง่จิตวิเคราะห์เป็นสำคัญวิชามานุษยวิทยา ศึกษาปัญหาสังคมโดยการวิเคราะห์ประเพณีและวัฒนธรรมของสังคมวิชาชีววิทยา นักชีววิทยาเห็นว่าองค์ประกอบทางชีววิทยาเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดปัญหาสังคม มี ๒ ประการคือ พันธุกรรม กับสิ่งแวดล้อมวิชาสังคมวิทยา เป็นวิชาที่ศึกษาปัญหาสังคม โดยมองความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคม

ประเภทปัญหาสังคมไทยในปัจจุบันมีอยู่มากมาย แต่ในที่นี้ผู้วิจัยจะนำมากล่าวเฉพาะปัญหาที่สำคัญ ๆ ดังต่อไปนี้<sup>๖๔</sup>

๑. ปัญหายาเสพติด ตาม พ.ร.บ.ยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. ๒๕๖๕ ให้ความหมายว่า ยาต่าง ๆ ที่รัฐมนตรีกระทรวงสาธารณสุขได้ประกาศเป็นยาเสพติดให้โทษตามบัญชีที่ได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา โดยเห็นว่าอาจทำให้ผู้เสพติดแล้วให้โทษแก่ผู้บริโภคร ทำให้เกิดความต้องการอย่างแรงกล้าทั้งทางร่างกายและจิตใจ (๑) ผู้เสพต้องตกเป็นทาสของยาเสพติดจะหยุดเสพมิได้ และ (๒) ผู้เสพต้องเพิ่มปริมาณของยาเสพติดขึ้นเรื่อย ๆ จนเป็นอันตรายต่อร่างกาย

ประเภทของยาเสพติดให้โทษ<sup>๖๕</sup>

๑. ยาเสพติดประเภทกดประสาท เสพเข้าไปแล้วทำให้เกิดอาการมึนงง สมองชา เช่นฝิ่น มอร์ฟิน เฮโรอีน

๒. ยาเสพติดประเภทกระตุ้นประสาท เสพเข้าไปแล้ว กระตุ้นประสาทให้ออกฤทธิ์ตามยาเมื่อหมดฤทธิ์ทำให้ร่างกายเสื่อมโทรม เช่น แอมเฟตามีน ยาบ้า ยาอี

๓. ยาเสพติดประเภทหลอนประสาท เสพเข้าไปแล้วทำให้ประสาทส่วนที่รับรู้ผิดปกติไปปรากฏเป็นภาพต่างๆ ทั้งขนาดรูปร่าง เช่น แอสดี ยาเค

๔. ยาเสพติดที่ออกฤทธิ์ผสมผสาน เสพนิดหน่อยกระตุ้นประสาท เสพมากมีอาการหลอนประสาท เช่น กัญชา

<sup>๖๔</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๖.

<sup>๖๕</sup> นิยม บุญมี, ปัญหาการดำเนินชีวิต, (ภาควิชาคหกรรมศาสตร์ :มหาวิทยาลัยศรีนครินทร วิโรฒ, ๒๕๓๐), หน้า ๗๗.

สาเหตุของการเสพยาเสพติด<sup>๖๖</sup>

๑. เกิดจากจิตใจ
๒. เกิดจากร่างกายที่เจ็บป่วย
๓. เกิดจากความคึกคะนอง อยากรู้ อยากเห็น อดดี อดทนอดทน
๔. ติดเพราะยาซึ่งมีคุณสมบัติทำให้ติด
๕. ติดเพราะสิ่งแวดล้อม อยู่ใกล้กับพวกเสพยา
๖. เกิดจากถูกชักชวน
๗. เกิดจากสภาพแวดล้อมที่ผลักดันเยาวชนไปสู่ยาเสพติด
๘. เกิดจากการว่างงาน ไม่มีอะไรทำเป็นสาระก่อให้เกิดความกดดัน ผลของยาเสพติดให้โทษ<sup>๖๗</sup>

๑. โทษต่อร่างกายและจิตใจ ยาเสพติดทุกประเภทก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมต่อร่างกายและจิตใจ

๒. โทษต่อครอบครัว ทำให้เศรษฐกิจในครอบครัวตกต่ำจนถึงหาเงินไม่ได้
๓. โทษต่อสังคม เช่น เกิดการลักขโมย ปล้นจี้
๔. โทษต่อประเทศชาติ มีผลกระทบท่อเศรษฐกิจ ถ่วงความเจริญของประเทศ

๒. **ปัญหาคอร์รัปชัน (Corruption)** ความหมาย ตาม websters seventh New Collegiate Dictionary อธิบายคำว่า คอร์รัปชัน ไว้ดังนี้<sup>๖๘</sup>

๑. เป็นการกระทำที่ขัดต่อความซื่อสัตย์ คุณธรรมความดี หรือศีลธรรม
๒. เป็นการกระทำผิดทำนองคลองธรรม กฎเกณฑ์ หรือกฎหมาย เนื่องจากการให้

สินบนหรือไม่เหมาะสม

๑. เป็นการกระทำที่ถือว่าไม่บริสุทธิ์ หรือไม่เหมาะสม

ในพจนานุกรมฉบับสมัยของ เปลื้อง ณ นคร กล่าวว่า คอร์รัปชันเป็นการนอกราชการ บังหลวง คดโกง ทูจริตอย่างกว้างขวาง ส่วนมากใช้ในเรื่องทุจริตและความไม่ซื่อตรงต่อหน้าที่ในวงราชการ

---

<sup>๖๖</sup> อุดลย์ ต้นประยูร, **ปัญหาสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่บาร์มีการพิมพ์, ๒๕๒๔), หน้า ๘๔.

<sup>๖๗</sup> นิยม บุญมี, **ปัญหาการดำเนินชีวิต**, หน้า ๗๕.

<sup>๖๘</sup> นิยม บุญมี, **ปัญหาการดำเนินชีวิต**, หน้า ๘๐.

ลักษณะของคอร์รัปชั่น มีขอบเขตกว้างขวางครอบคลุมการกระทำในลักษณะต่อไปนี้<sup>๖๕</sup>

๑. การแสวงหาผลประโยชน์โดยใช้อำนาจไม่ชอบธรรม
๒. การจงใจ เรี่ยกร้อ บังคับ ช่มชู้ หน่วงเหนี่ยว หรือกลั่นแกล้งเพื่อที่จะให้มีการตอบแทนการปฏิบัติของคนอย่างตรง ๆ

เลือกตั้ง

๓. ฟ່ายืน หลีกเลียง บิดเบือนข้อบังคับหรือระเบียบแบบแผนของทางราชการ
๔. สมยอม รู้เห็นเป็นใจ เพิกเฉยการกระทำที่ผิดกฎหมาย
๕. ปลอมแปลงหรือการกระทำใดๆ อันเป็นเท็จ
๖. การเล่นเกมเล่นพวกในวงบริหารงานบุคคล
๗. การให้สินบนแก่นักการเมือง นักหนังสือพิมพ์ และผู้ไปใช้สิทธิในการออกเสียง

๘. การเอาของหลวงรถหลวงไปใช้ส่วนตัว

๙. การรับของขวัญราคาแพง

๑๐. การช่วยพรรคพวกเข้าทำงานมีเงินเดือน หรือบำนาญ

๑๑. การเลือกที่รักมักที่ชัง

๑๒. การน้อราษฎร์บังหลวง

สาเหตุของคอร์รัปชั่น มีสาเหตุดังต่อไปนี้<sup>๖๖</sup>

๑. แรงจูงใจและโอกาส
๒. ความจำเป็นทางเศรษฐกิจ
๓. ความผันผวนและการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง
๔. สภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม
๕. การบริหารงานที่ขาดประสิทธิภาพ
๖. กฎหมายมีช่องว่างหรือมีข้อบกพร่อง
๗. การมีตำแหน่งเอื้ออำนวยต่อการกระทำผิด
๘. ประชาชนยินยอมพร้อมใจหรือความไม่เข้าใจของประชาชน
๙. อิทธิพลของหญิง อาจเป็นภรรยาของผู้มีตำแหน่งสูงในวงราชการ
๑๐. ขาดมาตรการลงโทษการคอร์รัปชั่นอย่างเด็ดขาด

<sup>๖๕</sup> อุดลย์ ต้นประยูร, ปัญหาสังคม, หน้า ๘๔.

<sup>๖๖</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๘.

ผลของการคอร์รัปชัน มีดังนี้<sup>๗๑</sup>

๑. ทำให้ชาติเสื่อมเสียชื่อเสียง
๒. เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา
๓. ก่อให้เกิดความแตกแยกและความไม่ยุติธรรมในสังคม
๔. ทำให้ประชาชนขาดความศรัทธาในข้าราชการ
๕. ในหมู่ข้าราชการก็เกิดระบบทำงานแบบขอไปที
๖. การคอร์รัปชันก่อให้เกิดระบบผูกขาด
๗. ทรัพยากรของรัฐถูกนำไปใช้เพื่อประโยชน์ของบุคคลบางคนที่คิดเอาประโยชน์ตัว

เป็นลำดับ

๘. การนำเอาไปเป็นข้ออ้างของฝ่ายตรงข้ามกับรัฐบาล

การป้องกันและการปราบปรามคอร์รัปชัน มีดังนี้<sup>๗๒</sup>

๑. ออกกฎหมายเพื่อป้องกันและปราบปราม
๒. วางมาตรการป้องกัน
๓. ให้การศึกษาและพัฒนาจิตใจแก่ประชาชนและข้าราชการ
๔. ผู้นำบริหารทำตัวเป็นแบบอย่าง
๕. ประชาชนและสื่อสารมวลชนไม่เพิกเฉยต่อคอร์รัปชัน
๖. ใช้มาตรการลงโทษอย่างรุนแรงแก่ข้าราชการและประชาชนผู้คอร์รัปชัน
๗. ปรับปรุงระบบการเมืองให้เข้มแข็ง
๘. เพิ่มค่าครองชีพของข้าราชการ ให้สูงขึ้นพอกับภาวะค่าครองชีพในปัจจุบัน
๙. **ปัญหาความยากจน (Poverty)**<sup>๗๓</sup>

ความยากจน คือ สภาพการดำรงชีวิตของบุคคลซึ่งมีรายได้น้อยไม่เพียงพอจึบรายจ่าย และไม่สามารถจะบำบัดความต้องการทั้งทางร่างกายและจิตใจ จนเป็นเหตุให้บุคคลนั้นมีสภาพความเป็นอยู่ต่ำกว่าระดับมาตรฐานที่สังคมวางไว้

สาเหตุของปัญหาความยากจน

๑. เนื่องจากความไม่เท่าเทียมกันในความสามารถของบุคคล
๒. เนื่องจากสิ่งของและบริการต่าง ๆ มีมากขึ้น

<sup>๗๑</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๕.

<sup>๗๒</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๐.

<sup>๗๓</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๑.

๓. เนื่องจากไม่สามารถทำงานตามปกติทั้งนี้เนื่องจากความเจ็บป่วยความพิการทางร่างกายและจิตใจ, ชราภาพ

๔. เนื่องมาจากภัยธรรมชาติ เช่น ฝนแล้ง น้ำท่วม โรคระบาด ฯลฯ

๕. เนื่องมาจากการว่างงาน

๖. เนื่องมาจากการมีบุตรมาก

๗. เนื่องมาจากการศึกษาดำเนินไม่ได้ไม่สามารถพัฒนาอาชีพของตนได้

๘. เนื่องมาจากความเกียจคร้าน ไม่ชอบทำงาน

ผลของความยากจน<sup>๓๔</sup>

๑. เป็นภาระของสังคมที่จะต้องให้ความช่วยเหลือ

๒. ก่อให้เกิดความล่าช้าในการพัฒนาประเทศ

๓. ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ และความไม่มั่นคงทางสังคม

๔. ก่อให้เกิดปัญหาสังคมอื่นๆ ตามมาเช่น ปัญหาอาชญากรรม

๕. ก่อให้เกิดปัญหาแก่ผู้ยากจนเองไม่สามารถจะกระทำอะไรตามที่ต้องการ

๔. ปัญหาการแพร่กระจายของโรคเอดส์<sup>๓๕</sup>

โรคเอดส์คืออะไรเอดส์มาจากคำว่า“AIDS”ซึ่งย่อมาจากAcquired Immune Deficiency Syndrome Acquired หมายถึง ภาวะที่เกิดขึ้นในภายหลังมิได้เป็นมาแต่กำเนิดหรือสืบสายเลือดทางพันธุกรรม Immuno หมายถึง เกี่ยวกับระบบภูมิคุ้มกันของร่างกาย Deficiency หมายถึง ความบกพร่อง ความเสื่อม หรือการขาด Syndrome หมายถึง กลุ่มอาการ ซึ่งเป็นโรคที่มีอาการหลายๆอย่างไม่เฉพาะที่ระบบใดระบบหนึ่ง

ดังนั้น ความหมายของคำว่า AIDS หรือ เอดส์ จึงหมายถึง “กลุ่มอาการของโรคที่เกิดจากภูมิคุ้มกันในร่างกายเสื่อม หรือบกพร่อง” ซึ่งเกิดจากเชื้อไวรัสชนิดหนึ่งชื่อ HIV (Human Immune Deficiency Virus) เมื่อเข้าสู่ร่างกายของคนแล้ว จะไปทำลายเซลล์เม็ดเลือดขาวที่ทำหน้าที่ป้องกันเชื้อโรค ทำให้ภูมิคุ้มกันโรคของคนนั้นเสื่อมหรือบกพร่องจนเป็นสาเหตุให้ร่างกายของคนนั้นอ่อนแอมีการเจ็บป่วยบ่อย รักษาไม่หายป่วยเป็น โรคเรื้อรัง และในที่สุดก็จะตายด้วยโรคเรื้อรังนั้น ดังนี้

<sup>๓๔</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๖.

<sup>๓๕</sup> นิยม บุญมี, ปัญหาการดำเนินชีวิต, (ภาควิชาคหกรรมศาสตร์ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทร วิโรฒ, ๒๕๓๐), หน้า ๘๗.



๑. เชื้อที่เป็นสาเหตุ
  - เป็นเชื้อไวรัสชนิดหนึ่ง ชื่อ HIV หรือ Human Immunodeficiency Virus

๒. โรคเอดส์ติดต่อกันได้อย่างไร

- โรคเอดส์ติดต่อกันได้หลายทาง ที่พบบ่อยและที่สำคัญที่สุด คือ

- ๑) ทางการร่วมเพศ

- ๒) ทางการถ่ายเลือดหรือรับผลิตภัณฑ์เลือดที่มีเชื้อไวรัสเอดส์อยู่

- ๓) ทางการใช้เข็ม

- ๔) ทางแม่ที่มีเชื้อไวรัสเอดส์ไปสู่ทารกในครรภ์

นอกจากนี้ยังพบว่าโรคนีติดต่อกันได้ด้วยวิธีอื่น แต่พบน้อยมาก ได้แก่

๑. การเปลี่ยนอวัยวะต่าง ๆ เช่น เปลี่ยนแก้วตา เปลี่ยนไต

๒. การผสมเทียมในรายที่มีลูกยาก

๓. การสักผิวหนัง การฝังเข็ม การเจาะหู

๔. บุคคลที่เสี่ยงต่อการติดเชื้อโรคเอดส์

๕. กลุ่มสำล่อนทางเพศ

๖. กลุ่มติดยาเสพติดที่ใช้เข็มและกระบอกฉีดยาเข้าหลอดเลือดดำแบบเวียนเทียน

๗. กลุ่มผู้ป่วยโรคเลือดชนิด Hemophilia

๘. กลุ่มที่รับการถ่ายเลือด

๙. ทารกในครรภ์

๑๐. กลุ่มนักโทษที่มีการร่วมเพศกันเอง

๑๑. ภรรยาหรือคู่นอนของผู้เป็นโรคเอดส์

๑๒. ผลกระทบจากการแพร่กระจายของโรคเอดส์<sup>๑๖</sup>

การแพร่ขยายของโรคเอดส์ซึ่งทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ ส่งผลกระทบต่อสภาพเศรษฐกิจ สังคม ความมั่นคง และปัจจัยการพัฒนาประเทศโดยรวม ปัญหาที่เกิดจากการแพร่ของโรคเอดส์ สรุปได้ดังนี้

๑. ปัญหาทางเศรษฐกิจ

๒. ปัญหาการละเมิดสิทธิเด็ก

๓. ปัญหาทางอารมณ์และจิตใจ

๔. มาตรการป้องกันและแก้ไข

---

<sup>๑๖</sup> นิยม บุญมี, ปัญหาการดำเนินชีวิต, หน้า ๑๒๔.

ด้านการแพทย์และสาธารณสุข

๑. ขยายบริการบำบัด รักษา และป้องกัน
๒. พัฒนาระบบข้อมูล ข่าวสาร การแนะแนวและการประชาสัมพันธ์ให้มีประสิทธิภาพ
๓. จัดระบบการประสานงานและการบริการเพื่อการบำบัดรักษาป้องกันผู้ป่วยโรค

เอเดส์<sup>๓๓</sup>

### ๓.๓.๒ ปัญหาชีวิตของพุทธศาสนิกชนในสังคมปัจจุบัน

ปัญหาชีวิตของพุทธศาสนิกชนในสังคมปัจจุบัน

#### ๓.๓.๒.๑ ปัญหาการขาดความเพียร

ปัญหาการขาดความเพียร คือ ไม่ขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การทำงานและ ไม่ประกอบอาชีพอันสุจริต ฝีกฝนให้มีความชำนาญ และรู้จักใช้ปัญญาสอดคล้อง ตรวจสอบ หาอุบายวิธี สามารถจัดดำเนินการให้ได้ผลดี การประกอบอาชีพการงานนั้น ต้องทำเพื่อเลี้ยงชีพตนเองและครอบครัวมีความขยันในการทำงานตามหน้าที่ หรือตามอาชีพของตนโดยไม่เกียจคร้าน ไม่นั่งคุยหรือทำกิจอื่นใดที่ไม่เกี่ยวข้องกับงานในหน้าที่ จนทำให้เสียเวลาไปโดยไร้ประโยชน์ แม้บางครั้งการทำงานนั้นอาจไม่ใช่การหาทรัพย์โดยตรง เช่น การเป็นนักศึกษา มีหน้าที่ต้องศึกษาเล่าเรียนก็ต้องตั้งใจศึกษาเล่าเรียนให้บังเกิดผลดี โดยถือว่าเป็นหน้าที่ในปัจจุบัน แม้ยังไม่ได้ทรัพย์แต่การศึกษาก็เป็นเหตุเบื้องต้นที่จะนำไปสู่อาชีพการงานที่ดีในอนาคต หากนักศึกษาเป็นนักกีฬาด้วย นอกจากขยันตั้งใจเรียนแล้ว นักศึกษาก็ต้องขยันหมั่นฝึกซ้อมกีฬาที่ตนถนัดด้วยอีกทางหนึ่ง เพราะกีฬากำลังพัฒนาเป็นกีฬาอาชีพ มีกีฬาหลายประเภทที่สามารถทำให้หาทรัพย์ได้โดยสุจริต ด้วยแรงกายแรงใจของตนเอง เช่น อาชีพนักมวย นักฟุตบอล กอล์ฟ ลีลาศ หรือจากการได้ไปแข่งขันในโอกาสต่างๆ เช่น โอลิมปิก เอเชียนเกมส์ หากมีความขยันหมั่นเพียรฝึกซ้อม

จะส่งผลให้ได้รับเหรียญทองและได้รางวัลเป็นทรัพย์สินเงินทองจำนวนมาก เป็นต้น จึงนับว่าความขยันหมั่นเพียรในการทำงาน ทำหน้าที่ ที่รับผิดชอบ จะทำให้ได้รับประโยชน์ในปัจจุบัน คือ มีทรัพย์สินเงินทองสำหรับซื้อหาเครื่องอุปโภค บริโภค ไว้ดำรงชีพ<sup>๓๔</sup>

<sup>๓๓</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๒.

<sup>๓๔</sup> อตุลย์ ต้นประยูร, ปัญหาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่บาร์มิกการพิมพ์, ๒๕๒๔),

### ๓.๓.๒.๒ ปัญหาการไม่รู้จักรัศพรหัยคัทรพัย

ปัญหาการไม่รู้จักรัศพรหัยคัทรพัย คือ ไม่รู้จักรัศพรหัยคัทรพัยและผลงานอันตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยชอบธรรม ด้วยกำลังงานของตน ไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสีย หลักธรรมข้อนี้ มีจุดมุ่งหมายให้เป็นคนมัธยัสถ์ รู้จักจ่ายทรัพย์ไปในทางที่เกิดประโยชน์ ไม่ใช่เข้าไปใช้เพื่อแกมคุณ เพื่อรูป รส กลิ่น เสียง จนทำให้ทรัพย์นั้นหมดไปโดยไม่ทำให้ตนเองเจริญขึ้น ได้มั่งมีไม่ก็ช่วยยามก็กลับไปลำบากยากจนเพราะใช้ทรัพย์ไปในแกมคุณและอบายมุข บ้างครั้งจนถึงกลับเป็นหนี้สิน เสียทรัพย์และเสียเกียรติ มีนักกีฬาหลายคนที่ได้ทรัพย์มามากมายจากการแข่งขัน แต่ต้องพบกับความลำบากในบั้นปลายของชีวิต เหตุเพราะไม่มีธรรมในข้อนี้นั่นเอง<sup>๓๕</sup>

### ๓.๓.๒.๓ ปัญหาการคบคนพาล

ปัญหาการคบคนพาล คือ ไม่รู้จักรัศพรหัยคัทรพัยการคบคนดีเป็นมิตร ไม่รู้จักรัศพรหัยคัทรพัยเลือกบุคคลที่จะคบหาว่าจะนำชีวิตของเราไปในทิศทางใด โดยเลือกเสวนา ศึกษาแบบอย่างท่านผู้ทรงคุณ มีศรัทธา สติ จาคะ ปัญญา การคบมิตรตามหลักมงคล ๓๘ ประการ ในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา มงคลแรกที่พระพุทธองค์ทรงสอนให้ปฏิบัติก็คือการไม่คบคนพาล และมงคลถัดมาก็คือต้องรู้จักคบบัณฑิต คำว่า คนพาล และ บัณฑิต เมื่อวิเคราะห์ให้แจ้งแล้วจะพบว่า มีทั้งคนพาลและบัณฑิตภายใน คนพาลและบัณฑิตภายนอก

คนพาลและบัณฑิตภายใน หมายถึงคนที่ปรากฏอยู่ในตัวเรา หากศึกษาสังเกตตัวเราให้ดีจะพบว่าบางครั้ง บางเวลาเราจะเกียจคร้านไม่อยากฝึกฝน ไม่อยากทำงาน ไม่อยากไปเรียน ไม่อยากทำความดี แต่อยากเที่ยวเล่น อยากนอนตื่นสาย อยากดื่มสุรา อยากเล่นไพ่ เล่นหวย เล่นการพนัน ฯลฯ นี่แสดงว่าคนพาลภายในตัวเรา ปรากฏขึ้นแล้ว แต่บางครั้งเราก็งขยัน อยากไปเรียน อยากทำความดี ไม่อยากหนีเรียน ไม่อยากเล่นการพนัน ไม่อยากร่วมวงสุรา ฯลฯ นี่แสดงว่าบัณฑิตภายในตัวเราได้ปรากฏขึ้นแล้ว ส่วนคนพาลและบัณฑิตภายนอกหมายถึง คนอื่น คนที่มาชักชวนเราไปทำเรื่องที่ไม่ดีไม่สมควรหรือเรื่องที่ดี ที่สมควรต่างๆ หากบัณฑิตภายในตัวเราเองเข้มแข็ง คนพาลภายนอกก็ไม่อาจจะชักชวนเราไปได้ ดังนั้นความเป็นกัลยาณมิตรต้องเริ่มที่เราสร้างบัณฑิตและมิตรขึ้นภายในตัวเองก่อน เมื่อบัณฑิตหรือมิตรภายในตัวปรากฏแล้ว ก็จะสามารถเลือกเสวนากับบัณฑิตหรือมิตรภายนอกได้ ดังคำกล่าวที่เราได้ยิน ได้ฟังอยู่เสมอว่า “คบคนพาลพาลพาไปหาผิด คบบัณฑิตบัณฑิตพาไปหาผล” และการสังเกตว่าผู้ที่ตนคบหาด้วยนั้นเป็นคนพาลหรือ เป็นบัณฑิตคือกัลยาณมิตร พึงสังเกตว่าชอบชักชวนไปในทางฉิบหาย เสียทรัพย์ เสียเวลา

<sup>๓๕</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๗.

เสีสุขภาพและทำเรื่องที่เราไม่พอใจหรือไม่ เพราะหากเราไม่รู้จักเลือกคบบัณฑิตคือกัลยาณมิตรแล้ว ย่อมเป็นเหตุที่ทำให้เราต้องเสีทรัพย์สินที่หามาได้นั้นและไม่สามารถปฏิบัติธรรมในข้อฐานสัมปทาและอารักขสัมปทาได้<sup>๘๐</sup>

#### ๓.๓.๒.๔ ปัญหาการใช้ทรัพย์เกินฐานะ

ปัญหาการใช้ทรัพย์เกินฐานะ คือ ไม่รู้จักกำหนดรายได้และรายจ่าย และ ไม่อยู่แบบพอดี สมรายได้ มิให้ฝืดเคืองหรือฟุ่มเฟือย ให้มีรายได้เหนือรายจ่าย มีประหยัดไว้สำหรับบั้นปลายของชีวิต จะได้ไม่ลำบาก พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่า “พึงเข้าใจ ระลึกไว้เสมอว่าการที่เพียรพยายามแสวงหา รักษา และ ครอบครองโภคทรัพย์ไว้นั้น ก็เพื่อจะใช้ให้เป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนและคนอื่น ถ้าไม่ใช้ทรัพย์สมบัติให้เกิดคุณประโยชน์แล้ว การหาและการมีทรัพย์สมบัติก็ปราศจากคุณค่า หากความหมายใดๆ มิได้ ดังนั้นเมื่อมีทรัพย์หรือหาทรัพย์มาได้แล้ว ต้องรู้จักจัดสรรทรัพย์นั้น โดยถือหลักการแบ่งทรัพย์เป็น ๔ ส่วน ที่เรียกว่า โภควิภาค” คือ หนึ่งส่วนใช้จ่ายเลี้ยงตน เลี้ยงคนที่ควรบำรุงเลี้ยง ได้แก่ บิดา มารดา บุตร ภรรยา และคนในปกครอง มิตรสหาย ผู้ร่วมกิจการงาน ทำบุญ ตลอดจนบำรุงราชการด้วยการเสียภาษีอากร เป็นต้น สองส่วนใช้เป็นทุนประกอบการงาน สามส่วน เก็บไว้ใช้ในยามจำเป็น<sup>๘๑</sup>

#### ๓.๓.๓ ปัญหาชีวิตของพุทธศาสนิกชนในสังคมปัจจุบันในทัศนะพระสงฆ์

พระสงฆ์มองว่าปัญหาทุกปัญหาที่สังคมไทยกำลังเผชิญอยู่นั้น เป็นบทเรียนราคาแพงที่ทุกคนได้รับ สาเหตุที่แท้จริงของทุกปัญหานั้นมาจากเหตุเพียงเหตุเดียว คือ ความด้อยคุณภาพของประชากร ทั้งระดับครอบครัว ระดับสังคม ระดับชาติ จำนวนประชากรที่มีคุณภาพต่ำเป็นจำนวนมากในสังคมเหล่านั้น ดังนั้นการแก้ปัญหาจึงต้องทำทุกวิถีทางที่จะสร้างคุณภาพที่สูงขึ้น ไปแก่ประชาชนในสังคมไทย

ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันนี้ เช่นปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาสังคม ก็เกิดจากฝีมือของคนเห็นแก่ตัว หวังเพื่อประโยชน์ส่วนตนทั้งสิ้น โดยไม่มองถึงความเดือดร้อนของคนอื่น เห็นความเดือดร้อนของคนอื่นเป็นเรื่องไกลตัว แต่ถ้าคนเราแก้ปัญหาตรงจุดนี้ได้ มองว่ามนุษย์เท่าเทียมกัน และคนเหล่านี้ไม่เอาเปรียบกันมีจิตสำนึกดี เชื่อว่าปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมคงจะหายไป เพราะฉะนั้นคนที่เอาเปรียบคนอื่น หรือเห็นแก่ตัวควรจะมีปัญหาสังคม และ

<sup>๘๐</sup>อตุลย์ ต้นประยูร, ปัญหาสังคม, หน้า ๕๘.

<sup>๘๑</sup>พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), ธรรมนุญชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๓๘.

เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนี้เสีย แล้วปัญหาต่างๆ ก็จะไม่ตามมา จะแก้ไขปัญหาง่ายมาก เพียงแต่คนมีจิตสำนึก รู้จักคำว่า "หน้าที่ และมีวินัย" ปัญหาต่างๆ ก็คงไม่เป็นแบบวันนี้ และคงไม่ฝรังรากจนเติบโตจนยากแก่การแก้ไข แต่ถ้าคิดจะแก้ไขก็คงไม่สายถ้าคิดจะทำ กระแสความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม และอิทธิพลของโลกาภิวัตน์ ก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนและบุคคลในสังคม ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ และค่านิยม ควรที่ทุกฝ่ายทั้งอาณาจักรและศาสนจักรต้องประสานร่วมมือกันป้องกันแก้ไขปัญหาในระบบสังคม ค่านิยม อุดมการณ์ รวมทั้งคุณธรรม จริยธรรม และร่วมกันปลูกจิตสำนึกบุคคลในสังคมให้มีความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวมมากขึ้น

พระสงฆ์มองว่าการแก้ปัญหายังเป็นระบบ เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดคือการนำเอาหลักธรรมทางศาสนาประยุกต์เข้ากับการดำรงชีวิตในปัจจุบัน ควบคู่กับการสร้างคุณภาพชีวิตเยาวชนผู้เป็นประชากรใหม่ของสังคมในยุคต่อไป โดยสถาบันครอบครัวมีอิทธิพลต่อเยาวชนเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นสถาบันแรกที่ทำให้การอบรมทางด้านจิตใจ ให้ความรัก ความอบอุ่น เอาใจใส่ดูแลทะนุถนอม ปกครองดูแลอย่างถูกต้องแล้วก็จะสามารถให้เยาวชนเป็นบุคคลที่มีคุณภาพและคุณธรรมได้อย่างแน่นอน อีกทั้งยังช่วยลดปัญหาให้กับสังคม ส่งผลให้สังคมมีความสุข เพราะเยาวชนในวันนี้ก็คือผู้นำและพัฒนาสังคมประเทศชาติในวันข้างหน้า

### ๓.๔ สรุป

การทำประโยชน์ปัจจุบัน หรือ การปฏิบัติตามหลักธรรม “ทิฏฐธัมมิกัตถะ” เป็นเรื่องเกี่ยวกับปากท้อง การกิน การอยู่ ปัจจัยการดำรงชีวิตของคน ถ้าบ้านเมืองมีเศรษฐกิจดี คนมีความอยู่ดี กินดี ต่างคนต่างประกอบอาชีพที่สุจริตไม่เบียดเบียนกัน รัฐบาลก็ไม่ต้องวุ่นวายอยู่กับการปราบปรามเรื่องทุจริต สามารถพัฒนาประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้าไปได้ และเศรษฐกิจของชาติจะดีขึ้น จำเป็นต้องมีการพัฒนา คือ การดำเนินกิจการเพื่อเพิ่มรายได้ของคนให้สูงขึ้นต่อเนื่องกัน เป็นระยะยาวนาน ปัจจัยขั้นมูลฐานที่สำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจ คือ ประชากรซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีค่าสูงสุด และเป็นปัจจัยมูลฐาน เป็นต้นทุนเบื้องต้น ถ้าคนทุกคนที่เป็นประชากรของชาติ มีหลักธรรมตามที่กล่าวมา ก็ถือได้ว่าประเทศชาติมีประชากรที่มีคุณภาพ มีความสามารถในการประกอบอาชีพ และเป็นอาชีพที่สุจริต รัฐบาลก็สามารถพัฒนาส่งเสริมอาชีพทางด้านเทคโนโลยีเพื่อคุณภาพและปริมาณของผลผลิต มีการศึกษาวิจัยค้นคว้านวัตกรรมให้ประชากรเกิดความชำนาญในวิชาชีพ การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศก็ย่อมบรรลุตามเป้าหมาย การพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวทางพระพุทธศาสนา จะต้องเริ่มด้วยการพัฒนาคน เป็นอันดับแรก

เมื่อพัฒนาคนให้มีคุณภาพแล้ว การพัฒนาวัตถุก็เป็นไปได้ง่าย เพราะคนเป็นผู้หา คนเป็นผู้ใช้ ปัจจัยในการดำรงชีวิต ถ้าคนรู้จักหา และรู้จักใช้ให้เป็น เศรษฐกิจย่อมจะดีขึ้น

การพิจารณาด้วยเหตุผลข้อเท็จจริงแล้วจะพบว่า การได้มาซึ่งปัจจัย ๔ เพื่อการดำรงชีพ นั้น บุคคลต้องประกอบสัมมาชีพ ตามหลักอริยมรรค ซึ่งการประกอบอาชีพจะทำให้มีรายได้มา สำหรับซื้อหาเครื่องอุปโภค บริโภคต่างๆสำหรับการดำรงชีวิต ประกอบอาชีพที่สุจริต หรือ สัมมาชีพ ได้แก่อาชีพต่างๆที่ไม่ผิดต่อหลักศีลธรรม เช่น การค้าขายสิ่งเสพติด ผิดกฎหมาย ไม่ คอรัปชั่นหลอกลวง เป็นต้น เมื่อประกอบอาชีพที่สุจริตมีรายได้แล้วก็ต้องรู้จักเก็บออมใช้จ่ายให้ เหมาะสมกับรายได้อันจะไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนเพราะใช้จ่ายมากไปจนเป็นหนี้สินหรือใช้จ่าย น้อยเกินไปจนอดคัดค้าน การใช้จ่ายอย่างไรจะไม่ให้เดือดร้อนนั้น การคบเพื่อนก็เป็นปัจจัยหนึ่ง ที่ทำให้บุคคลหลงทางเพราะคบเพื่อนที่ไม่ดี เพื่อนแนะนำไปในทางฉิบหาย เช่น ชักชวนไปเล่น การพนัน ไปเสพสิ่งเสพติด หรือเที่ยวกลางคืน ก็จะทำให้สูญเสียทรัพย์ที่หาได้มาด้วยความ ยากลำบากนั้นไปอย่างน่าเสียดาย

ดังนั้น ข้อปฏิบัติหนึ่งใน ข้อเพื่อประโยชน์ตนหรือ ประโยชน์ในปัจจุบัน ก็คือการรู้จัก เลือกรับมิตรนั่นเอง หากผู้ใดสามารถปฏิบัติตนได้ครบ ทั้ง ๔ ข้อ บุคคลนั้นจะสามารถดำรงชีวิต อยู่ได้อย่างดี ไม่เดือดร้อน เป็นประโยชน์ตนในปัจจุบัน ธรรมบทนี้จึงถือว่าเป็น “หัวใจเศรษฐกิจ”

## บทที่ ๔

### การนำหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์เพื่อแก้ปัญหาชีวิต ของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยปัจจุบัน

ในบทนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเกี่ยวกับการนำหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์เพื่อแก้ปัญห  
ชีวิตของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยปัจจุบันซึ่งกำหนดกรอบของการศึกษา ๕ ประการ  
คือ (๑) การนำหลักอภิวรรณสัมปทามาแก้ปัญหการขาดความเพียร (๒) การนำหลักอารักขสัมปทา  
มาแก้ปัญหชีวิตการไม่รู้จักรักษาทรัพย์ (๓) การนำหลักกัลยาณมิตตามาแก้ปัญหชีวิตการคบ  
คนพาล (๔) การนำหลักสมชีวิตามาแก้ปัญหชีวิตการใช้จ่ายทรัพย์เกินฐานะ และ (๕) การปฏิบัติ  
ตนของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยปัจจุบัน มีรายละเอียดดังนี้

#### ๔.๑ การนำหลักอภิวรรณสัมปทามาแก้ปัญหการขาดความเพียร

การนำหลักอภิวรรณสัมปทามาแก้ปัญหการขาดความเพียรหรือแก้ไขความเกียจคร้าน  
เมื่อจะหลีกเลี่ยงพ้นจากความช้วนานาประการ สิ่งสำคัญก็คือการระมัดระวังหรือสำรวมรักษากาย  
วาจา ใจ แม้กระทั่งชีวิตของเรา ไม่ให้หลงไปตามกระแสหรือพบเจอกับความชั่วทั้งหลาย  
เช่นเดียวกับความเกียจคร้านเมื่อเกิดขึ้นแล้วจะต้องหาทางแก้ไขปัญหานี้ให้ได้ ทางแก้ปัญหานี้แบ่ง  
ออกเป็นหลักการและวิธีการ นอกจากนั้นก่อนจะแก้ไขจำเป็นต้องเข้าใจถึงลักษณะนิสัยส่วนบุคคลด้วย  
โดยเฉพาะระดับปริมาณความมากน้อยของความเกียจคร้านมีมากน้อยต่างกัน บางคนเกียจคร้านมาก  
ในขณะที่บางคนเกียจคร้านน้อย เช่น คนที่ไม่ยอมทำการทำงานทั้งที่มีความสามารถจะทำได้ เป็นต้น  
จึงอ้างความเกียจคร้านเพื่อไม่อยากจะทำงาน ในที่นี้ ควรทราบถึงจุดหมายแห่งความสำเร็จหรือ  
ประโยชน์ ซึ่งเป็นสิ่งที่ทุกคนต่างต้องการอยากจะได้มาด้วยการแสวงหาให้มีก่อน ซึ่งพอจะสรุปได้  
ดังนี้

๑. ความร่ำรวย คนทั่วไปถือกันว่า ความร่ำรวยเป็นความสำเร็จอย่างหนึ่งของชีวิต  
ไม่ใช่เกิดจาก โชคชะตาหรือความบังเอิญ แต่เกิดจากการลงมือกระทำหรือขยันหมั่นเพียรในการ  
สร้างเนื้อสร้างตัวให้เจริญรุ่งเรืองหรือให้เกิดมีขึ้นมาได้

๒. อำนาจ เกิดจากสาเหตุพื้นฐานหลายอย่างด้วยกัน เช่น เกิดจากความร่ำรวย เกิดจาก  
การมีตำแหน่งหน้าที่ที่สูงในทางการเมือง ในทางราชการ หรือในองค์กรและหน่วยงานอื่นๆ และที่  
สูงขึ้นไปคือเกิดจากการเอาชนะตัวเองได้จนกระทั่งมีพลังอำนาจทางจิตที่สูง เป็นต้น

๓. ความมีชื่อเสียง ซึ่งอาจเกิดจากการทำความดี ความเป็นเลิศทางวิชาการ และ ความงามเป็นเลิศ เป็นต้น ที่สร้างชื่อเสียงในสังคม เป็นความสำเร็จด้านดี อีกด้านหนึ่ง ความมีชื่อเสียงในทางที่ไม่ดี ก็เป็นที่ติเตียนของสังคมเช่นกัน

๔. ความสุข นอกจากความสุขทางกายที่แสวงหามาได้จากความร่ำรวยหรือสิ่งอื่นๆ แล้ว ยังมีความสุขทางจิตใจที่เกิดจากความพึงพอใจ ความสงบของจิตใจ และการได้ทำงานที่ตนเองพอใจ เป็นต้น

๕. ความรู้หรือการค้นพบสิ่งใหม่ เช่น การศึกษาจบชั้นสูงสุด การค้นพบทางวิทยาศาสตร์ การบรรลุธรรม และการสร้างองค์ความรู้อื่นๆ เป็นต้น<sup>๑</sup>

การตั้งจุดหมายเพื่อจะไปให้ถึงนั้น จะต้องตั้งให้ถึงขั้นสูงสุดและขั้นรองลงมาตามลำดับ ความเหมาะสมกับความสามารถที่จะไปให้ถึงได้ เพราะถ้าตั้งจุดหมายไว้ต่ำจนเกินไป เมื่อบรรลุถึงจุดหมายนั้นแล้ว ก็จะเป็นอันสิ้นสุดหมดความท้าทายและเกิดความเบื่อหน่าย คิดว่าสูงสุดแล้วก็ไม่อยากแสวงหากันพบสิ่งอื่นหรือตั้งจุดหมายใหม่ต่อไป ถ้าตั้งจุดหมายไว้สูงเพียงอย่างเดียว เมื่อทำไม่สำเร็จประสบความล้มเหลวแล้ว จะเกิดความท้อแท้ท้อถอย ไม่เพียรพยายามอีกต่อไป นอกจากการรู้จักตนเอง การเลือกจุดหมายแห่งความสำเร็จที่ตนเองพอใจแล้ว ยังต้องคำนึงถึงวิธีการ และหลักการแก้ไขทั่วไป ซึ่งมีวิธีการมากมายที่สามารถจะนำมาแก้ไขได้ เช่น การทำตามหน้าที่ การสำรวจตนไม่เที่ยวเตร่จนเกินไป ความขยันหมั่นเพียรในการงานที่เป็นสัมมาชีพ ละเว้นการงานที่เป็นมิถิลาชีพโดยประการทั้งปวง ไม่เกียจคร้านปล่อยการงานไว้ให้ค้างค้ำ ฯลฯ ทางแก้ปัญหาเรื่องความเกียจคร้านในหลักอุฏฐานสัมปทา มีดังนี้

#### ๔.๑.๑ วิธีการแก้ไขปัญหาการขาดความเพียรทั่วไป

วิธีการแก้ปัญหาคือตัวบุคคล คือการสร้างพฤติกรรมให้เป็นผู้มีความขยันหมั่นเพียร การทำกิจหน้าที่ให้ถูกต้องและเหมาะสมเพื่อให้สำเร็จประโยชน์สุขแก่บุคคลและส่วนรวม มีวิธีการดังนี้

๑. ตื่นนอนแต่เช้าทุกวัน ตรงข้ามกับผู้ที่มักตื่นสายแล้วอ้างไปต่างๆ นานา

๒. ทำงานที่ได้รับมอบหมายเสร็จตามกำหนดเวลาเสมอ ไม่ปล่อยให้ค้างค้ำ ทำให้เกิดความสุขในการทำงาน

๓. ไม่จับจด ค่าเช่า เลียงงาน เกียงงานและผัดวันประกันพรุ่ง

๔. มีความสม่ำเสมอ เช่น ไปโรงเรียนหรือไปทำงานทุกวัน เป็นต้น

<sup>๑</sup>วิธาน สุชีวกุลต์ และสนธิ์ บางยี่ขัน, **ปรัชญาไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : รามคำแหง, ๒๕๓๓), หน้า ๖๐.



๕. ใช้เวลาว่างทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ เช่น อ่านหนังสือ ทำงานอดิเรก ฯลฯ
๖. มีความมานะ บากบั่น อดทนต่ออุปสรรคและความยากลำบากในการเรียน การทำงาน และการดำเนินชีวิต ฯลฯ
๗. ศึกษา ค้นคว้า สอบถาม หากความรู้ยังไม่เพียงพอ
๘. แนะนำผู้อื่นให้ขยันในการเรียน การทำงาน และการดำเนินชีวิต ฯลฯ
๙. ช่วยเหลืองานของผู้อื่นหรือสังคมเท่าที่จะช่วยได้ ฯลฯ
๑๐. ช่วยแบ่งเบาภาระของผู้อื่นได้ เช่น ผู้ปกครอง หรือเพื่อนร่วมงาน ฯลฯ
๑๑. ให้ความร่วมมือในการทำงานของสังคม เช่น เป็นอาสาสมัครในการทำงานของที่ทำงาน เป็นต้น<sup>๒</sup>

การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมจากการเป็นคนเกียจคร้าน มาเป็นคนขยันหมั่นเพียรนั้น ไม่ง่ายเลย แม้ความเกียจคร้านจะเป็นศัตรูที่ฝังลึกอยู่ในจิตมนุษย์ยากที่จะแก้ แต่จะไม่ยากถ้าเราพยายามแก้ ประเด็นคือต้องทำให้สม่ำเสมอพอดีและทำเป็นประจำ การแก้ไขที่ตัวบุคคลผู้เกียจคร้าน ให้เป็นผู้กระทำการหน้าที่ต่างๆ อย่างถูกต้องและสำเร็จนั้นเป็นสิ่งสำคัญที่สุด จนกลายเป็นคนเพียรพยายามและได้รับประโยชน์สุขแล้ว นอกจากนั้นยังต้องแก้ไขสิ่งแวดล้อมอื่นที่ไม่ได้เกิดจากตัวบุคคล เช่น การบริโภคอาหารที่พอประมาณ อยู่ในสถานที่เหมาะสม และอยู่ในบรรยากาศที่เหมาะสมไม่ทำให้เกิดความเกียจคร้าน เป็นต้น นอกจากวิธีการแก้ไขที่ตัวบุคคลซึ่งเป็นพฤติกรรมภายนอกแล้ว ยังต้องแก้ไขพฤติกรรมภายในจิตใจของบุคคลด้วย ซึ่งถือได้ว่าเป็นส่วนสำคัญที่สุด เพราะบางคนอาจจะไม่ต้องใช้วิธีการมาก แต่บางคนอาจใช้วิธีการแก้ไขน้อย หลักการแก้ไขความเกียจคร้านที่ภายในจิตใจนั้น ดังนี้

๑. ยึดมั่นในอุดมการณ์ คือมีความตั้งใจมั่น มุ่งต่อความสำเร็จที่เลือกไว้อย่างดีแล้ว เช่น การศึกษา การทำงาน หรือการประกอบอาชีพอื่นๆ ที่ตัดสินใจเลือกดำเนินการแล้ว ก็มุ่งไปสู่จุดหมายนั้นแม้จะมีอุปสรรคขัดขวาง ก็พยายามไปให้ถึงจุดที่ยึดมั่นหรืออุดมการณ์นั้นให้ได้

๒. งดเว้นจากอบายมุขหรือทางแห่งความเสื่อมทุกประการ นอกจากความเกียจคร้านแล้ว ยังมีอบายมุขอีก ๕ ประการ คือ การเป็นนักเลงสุรา เที่ยวกลางคืน เที่ยวคูการ เล่น เล่นการพนัน และคบคนชั่วเป็นมิตร นอกจากนั้นก็ยังมีหนทางแห่งความเสื่อมอื่นๆ แต่ละทางล้วนแต่เป็นทางที่จะนำไปสู่ความเสื่อมเสีย จึงควรงดเว้นให้ได้

<sup>๒</sup> กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, จริยศึกษา, หน้า ๑๓๒.

๓. สร้างคุณธรรมต่างๆ ให้มีขึ้นในตน เช่น การฝึกฝนพัฒนาตนเอง การฝึกสมาธิให้จิตใจเข้มแข็ง การเอาชนะใจตนเอง การตรงต่อเวลา ความอดทน ความสะอาด ความเป็นระเบียบเรียบร้อย และการมีอารมณ์ขัน ฯลฯ

๔. มีหลักวิธีการหรือศิลป์ในการทำงาน หาวิธีทำงานที่ดีกว่าเดิม ที่สำคัญก็คือการฝึกสมาธิหรือจิตใจให้เข้มแข็ง ฝึกกำลังใจให้มีความเชื่อมั่นในตัวเอง ไม่ท้อถอย สามารถต่อสู้กับอุปสรรคได้ดี ศึกษาค้นคว้าอยู่เสมอ รวมทั้งการปรับปรุงบุคลิกภาพให้เหมาะสม<sup>๗</sup>

๕. ความรอบคอบไม่มั่งง่าย การรู้จักสิ่งที่เป็นประโยชน์ ความรอบคอบเป็นการมองเห็นคุณค่าของความรอบคอบและเห็นโทษของความมั่งง่าย ซึ่งถือเป็นความเห็นแก่ตัว เมื่อมองแยกแยะได้ดังนี้ ก็จะต้องพยายามทำธุระหรือกิจกรรมนั้นๆ ให้สำเร็จโดยไม่ปล่อยให้ไม่คั่งค้างและให้เวลาเสียไป นอกจากนั้น เมื่อจะทำสิ่งใดก็ตามจะต้องพิจารณาให้รอบคอบและรอบด้านว่าสิ่งนั้นดีหรือชั่ว ถูกหรือผิด มีประโยชน์หรือไม่ ถ้าหากพิจารณาใคร่ครวญรอบคอบแล้วเห็นว่าดีเห็นว่าถูกเห็นว่ามิใช่ประโยชน์จึงค่อยทำ เพราะอะไรก็ตามที่เป็นประโยชน์แล้วจะละทิ้งไม่ได้

๖. ความเอาใจใส่ต่อหน้าที่การงาน มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ จะทำสิ่งใดก็ตามต้องเอาใจใส่ ตั้งใจทำจริง ๆ โดยไม่อ้ำโน่นอ้านี้แล้วหาเรื่องไม่ทำกิจหรือหน้าที่นั้น ๆ เมื่อทำได้ดังนี้ ความเกียจคร้านจะไม่สามารถเข้ามาครอบงำได้ ความเกียจคร้านเกิดขึ้นมาได้เพราะคนเราไม่มีความตั้งใจจริงในการทำสิ่งนั้นๆ กล่าวคือ เมื่อมีภาระหน้าที่ที่จะต้องทำ แต่ไม่ตั้งใจไม่เอาใจใส่ในภาระหน้าที่นั้น ความเกียจคร้านจึงครอบงำ แต่หากมีความตั้งใจเอาใจใส่ มองเห็นถึงคุณประโยชน์ของภาระหน้าที่นั้น ๆ แล้วรีบทำให้สำเร็จตามกาลเวลา สามารถแก้ไขความเกียจคร้านได้หรือป้องกันไม่ให้เกิดความเกียจคร้านขึ้นมาได้

๗. การคบคนดีเป็นเพื่อน การมีเพื่อนร่วมงานเป็นคนดี มีความซื่อสัตย์ รับผิดชอบขยันหมั่นเพียรและตั้งใจทำงาน ฯลฯ จะช่วยสร้างบรรยากาศในการทำงาน ให้อบอุ่นราบรื่น สบายใจ และประสบความสำเร็จ ลักษณะของผู้ร่วมงานที่ดี แม้กระทั่งการสื่อสารกับเพื่อนร่วมงานให้เข้าใจได้ตรงกัน เมื่อเข้าใจตรงกันแล้วก็จะปฏิบัติตามเพื่อให้งานนั้น ๆ สำเร็จได้โดยเร็ว ไม่รอเวลาไม่รอช้าอันจะทำให้เกิดความเกียจคร้านได้

๘. ความซื่อตรงหรือความซื่อสัตย์ คนที่มีความซื่อตรงต่อตนเอง ผู้อื่นหรือสังคม และซื่อตรงต่อหน้าที่แล้ว จะไม่ถูกอคติครอบงำ เมื่อมีกิจกรรมหรือหน้าที่ใดเกิดขึ้นหรือได้รับผิดชอบไม่ว่าจะใหญ่หรือเล็กก็ตาม จะต้องทำหน้าที่นั้นด้วยความซื่อตรงและซื่อสัตย์ต่อการทำงานนั้นๆ อันจะทำให้สำเร็จตามความปรารถนาได้

<sup>๗</sup>วิธาน สุชีวกุปต์ และสนธิ์ บางยี่ขัน, *ปรัชญาไทย*, หน้า ๖๑.

๕. การรู้จักกาลเวลา หมายความว่า เมื่อคนรู้จักกาลสมัย เป็นคนตรงต่อเวลาแล้วก็จะรีบทำกิจการต่าง ๆ ให้สำเร็จ โดยรู้ว่า เวลานี้ต้องทำอะไร ไม่ปล่อยให้สูญเปล่าคือไม่ปล่อยให้ผ่านไปให้มาตัวเอง เมื่อรู้แบบนี้แล้วก็จะทำในสิ่งที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จตามกาลเวลา แล้วจะได้ทำหน้าที่อย่างอื่นต่อไป

๑๐. การรู้จักตนเอง ต้องมีความเข้าใจตัวเอง เอาชนะใจตนเองให้ได้ กล่าวคือต้องรู้จักประมาณตนเองไม่ทำอะไรให้เกิดความรู้ความสามารถของตน ทำอะไรให้พอดีกับความสามารถของตน กิจการงานต่างๆ ก็ไม่คั่งค้าง และที่สำคัญกิจการงานนั้นๆ จะสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการด้วย

๑๑. การรู้จักเหตุผล การรู้จักเหตุผลเป็นหนทางแก้ไขความเกียจคร้านอีกอย่างหนึ่ง คือรู้ว่าสิ่งเหล่านี้เป็นเหตุแห่งสุข สิ่งเหล่านี้เป็นเหตุแห่งทุกข์ รู้ว่าสิ่งเหล่านี้สำเร็จมาจากเหตุเหล่านี้ เป็นต้น เมื่อรู้เหตุและผลแล้วก็พยายามหลีกเลี่ยงในสิ่งที่จะทำให้การงานนั้นคั่งค้างเสียให้ไกล

๑๒. ความพอดีเรียบง่าย จะทำการงานอะไร จะต้องรู้จักพอประมาณหรือพอดี ไม่ชักนำไปในทางเสื่อมเสียหาย เช่น การพูดหรือการกระทำ ก็ไม่พูดหรือกระทำให้ขาดหรือเกินไป ทำอะไรต้องพอดีตัว พอดีตน พอดีกับความต้องการจึงจะเป็นสุข การขาดและการเกินอาจทำให้เกิดความเกียจคร้านขึ้นมาได้ เช่น เมื่อรู้ว่าขาดไปก็เกียจคร้านไม่แสวงหาอีก เป็นต้น<sup>๔</sup>

๑๓. การปรับเปลี่ยนสิ่งแวดล้อม ในที่เรียนหรือที่ทำงาน รวมทั้งที่บ้านด้วย ถ้าสิ่งแวดล้อมไม่ดีสามารถโน้มน้าวให้เกิดความเกียจคร้าน แต่สิ่งแวดล้อมที่ดีสามารถโน้มน้าวให้เกิดความสุขต่อการทำงานและทำให้งานสำเร็จได้

๑๔. มีความขยันหมั่นเพียรต่อกิจการงานต่าง ๆ เอาใจใส่ ตั้งใจทำงานกว่ากิจการงานนั้นๆ จะประสบความสำเร็จจึงค่อยทำในสิ่งอื่น

๑๕. ศีลธรรมในศาสนาหรือปรัชญาที่ตนนับถืออยู่ในพุทธศาสนามีธรรมสอนใจหลายประการ เชื่อว่าเมื่อรสพระธรรมเข้าถึงจิตใจแล้ว นิสัยไม่ดีต่างๆ ก็จะลดน้อยลง ซึ่งหาใช่แต่จะกำจัดนิสัยเกียจคร้านได้อย่างเดียว<sup>๕</sup>

#### ๔.๑.๒ วิธีการแก้ไขปัญหาการขาดความเพียรทางจิตวิทยา

มนุษย์มีทั้งสิ่งที่ต่างกันและสิ่งที่เหมือนกัน ไม่มีใครที่เหมือนกันและต่างกันไปทุกอย่าง ธรรมชาติมีอิทธิพลกำหนดให้คนแตกต่างกัน บุคลิกภาพทำให้พวกเราแสดงพฤติกรรมต่างๆ เป็น

<sup>๔</sup> พระพิมลธรรม (ช้อย ฐานทศโต), พระนิพนธ์ต่างเรื่อง, (พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๔๕๑), หน้า ๖๑-๖๕.

<sup>๕</sup> สมิต อาชนิจกุล, การชนะใจตนเอง, หน้า ๔๓.

กระเจงเงาที่สะท้อนความรู้สึกนึกคิดหรือทัศนคติของบุคคล อิทธิพลของพันธุกรรมและสิ่งแวดล้อม ช่วงเวลาในชีวิตและสุขภาพจิตและการปรับตัวดังกล่าวแล้ว ทำให้บุคคลเกิดความเกี่ยวกระหวัดและสิ่ง ที่ทำให้เกิดความรู้สึกที่เป็นปมด้อยหรือความรู้สึกทางลบภายในจิตใจของคน เช่น แสดงอาการเฉยเมย ไม่เอาใจใส่ เฉื่อยชา ขาดความกระตือรือร้น ไม่อยากทำอะไร<sup>๖</sup> ความเบื่อหน่าย เป็นต้น การที่จะเอาชนะปัญหาแรงกระตุ้นให้เกิดอาการข้างต้น เป็นสิ่งที่ควรคำนึงให้มาก การจัดการให้เป็นไปตามเป้าหมายสัมพันธที่เคยประสบความสำเร็จมาแล้วในอดีต คิดถึงบางคนที่คล้ายกับตัวเราซึ่งเคยสำเร็จ เป้าหมายเดียวกัน หรือการจัดการที่รับประกันความสำเร็จเป็นเพียงบางวิธีที่อาจกระตุ้นให้เกิดการ แก้ไขได้อย่างหนึ่ง แนวคิดจิตวิทยามีวิธีการหลากหลายในการแก้ไขซึ่งแล้วแต่ความเหมาะสมกับ อาการที่เกิดขึ้น สำหรับการแก้ไขความเกี่ยวกระหวัดตามวิธีจิตวิทยานั้น มีดังนี้

๑. รู้สึกพึงพอใจในตนเอง ภูมิใจในตนเอง และนับถือตนเอง เนื่องจากมนุษย์นั้นไม่สามารถเลือกเกิดได้ แต่เลือกที่จะเป็นไปได้ จึงควรพึงพอใจ หรือนับถือตนเอง มากกว่าจะดูถูกหรือหมิ่นแคลนตนเอง

๒. รู้จักปล่อยวาง และยอมรับความเป็นจริง การปล่อยวางแตกต่างจากการเพิกเฉย ละเอียดไม่สนใจ แต่หมายถึงการปรับใจปรับความคิดความรู้สึกต่อสิ่งต่างๆ อย่างมีสติ จะทำให้ยอมรับความจริงต่างๆ ได้ดีขึ้น

๓. เป็นผู้ที่มีความหวังและกำลังใจ และมองโลกในแง่ดี คนที่ท้อแท้ สิ้นหวัง หดหู่ คือผู้ที่ขาดความหวัง หมดสิ้นกำลังใจ ทำให้รู้สึกว่าตนเองไม่มีคุณค่า ไม่อยากมีชีวิตอยู่ เมื่อมีปัญหาจึงควรตั้งสติและมองหาความช่วยเหลือจากผู้อื่น และพยายามสร้างความหวังและกำลังใจให้แก่ตนเอง อยู่เสมอ

๔. ยอมรับว่าคนเรานั้นแตกต่างกัน ไม่ควรคิดคาดหวังที่จะให้คนอื่นเป็นอย่างที่เรา ต้องการจะให้ เป็น เราคือเรา เขาคือเขา ซึ่งมีความแตกต่างกันมากมาย ทั้งในแง่กรรมพันธุ์ สิ่งแวดล้อม ความเป็นอยู่ และการอบรมเลี้ยงดู ค่านิยม ทัศนคติ ความคิดความเชื่อต่างๆ ที่แตกต่างกัน ส่งผลให้มนุษย์มีการกระทำ พฤติกรรม การแสดงออกที่ต่างกัน

๕. ดูแลสุขภาพร่างกายให้แข็งแรง ควบคู่กับจิตใจมีความสัมพันธ์กัน ร่างกายแข็งแรงดี จิตใจย่อมเข้มแข็งดีด้วย การมีจิตใจเข้มแข็งสามารถทำให้ร่างกายสดชื่นแข็งแรง จึงควรให้อาหาร ภายและอาหารจิตใจ เช่น นอนหลับพักผ่อนเพียงพอ หลีกเลี้ยงสารเสพติด และออกกำลังกายสม่ำเสมอ เป็นต้น

<sup>๖</sup>สุชา จันทรเอม, จิตวิทยาทั่วไป, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช), ๒๕๔๑.

๖. ต้องมีศิลปะในการเข้ากับคน โดยศึกษาผู้ที่เรติดต่อกับด้วย เช่น ฐานะความเป็นอยู่ สุขภาพร่างกาย อุปนิสัยใจคอ และความรู้ความสามารถ ฯลฯ ซึ่งจะช่วยให้รู้เข้าใจและสามารถตอบสนองความต้องการ และติดต่อกับเขาได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

๗. ต้องมีความรอบรู้ในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น ถ้าทำงานก็ควรมีความรู้ความเข้าใจในงานที่ทำอย่างดี หรือถ้าในการดำเนินชีวิตก็ต้องรู้จักชีวิตเป็นอย่างดี และควรมีความเข้าใจหลักการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องและดีงาม

๘. รู้จักควบคุมอารมณ์ คือสามารถควบคุมอารมณ์ ความรู้สึกได้ดี ตอบสนองต่ออารมณ์ความรู้สึกได้ถูกต้องเหมาะสมกับสถานการณ์ ไม่มีหลงตนเอง ไม่มีอคติกับผู้อื่น

๙. มีเจตคติที่ดีต่อตนเองและมีความพอใจในสิ่งที่ตนเองมี พอใจในสิ่งที่ตนเองได้รับ สามารถสร้างสัมพันธภาพกับบุคคลอื่น ไม่ทำตนเหนือบุคคลอื่น ไม่ทำงานเกินอำนาจหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย

๑๐. คำนึงถึงผลประโยชน์ของผู้อื่นบ้าง คือรักษาผลประโยชน์และเอาใจใส่ในผลประโยชน์ผู้อื่น มิใช่คิดเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวเพียงอย่างเดียว

๑๑. มีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม โดยการทำหน้าที่ตามบทบาทและความรับผิดชอบของตนเองให้ดีที่สุด ย่อมไม่ก่อให้เกิดปัญหาแก่ตนเองและสังคมส่วนรวม

๑๒. ทำที่นี้และเดี๋ยวนี้อย่าผลัดวันประกันพรุ่ง มีความกระตือรือร้น เริ่มทำทันที อย่าหวังถึงวันพรุ่งนี้ เพราะวันพรุ่งนี้อาจไม่มีเราอยู่แล้ว<sup>๑</sup>

๑๓. ต่อสู้อดทน มานะ พยายาม ควรฝึกฝนให้เกิดขึ้นแก่ตัวเรา นึกคิดที่จะต่อสู้ต่อไป นึกถึงความสำเร็จครั้งก่อนๆ เพื่อเป็นกำลังใจ นึกถึงความไม่สำเร็จ ความพลาดหวังเพื่อเป็นบทเรียน การเรียนรู้ทั้งความสมหวังและความพลาดหวังจะช่วยให้เรากลับที่จะเผชิญอุปสรรคทั้งหมดโดยไม่เห็นแก่ได้ถ่ายเดียว

๑๔. พยายามทำงานให้เสร็จสิ้นไปทีละอย่าง การทำงานหลายอย่างพร้อมกัน หรือมีงานมากจนไม่รู้จะทำอะไรก่อนอะไรหลัง อาจทำให้งานค้างค้ำและเกิดความเครียดทางอารมณ์ได้ จึงควรพิจารณาลำดับก่อนหลังตามความจำเป็น หรือทำงานง่ายๆ ที่ใช้เวลาน้อยก่อน จะได้ไม่เกิดความท้อแท้เบื่อหน่าย

---

<sup>๑</sup>วารสารณ์ ธรรมะคุณศฤษย์, จิตวิทยาการปรับตัว, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์. ๒๕๔๕), หน้า ๒๑๔-๒๑๕.

๑๕. พยายามทำกิจกรรมต่างๆ ให้เหมาะสมกับความจำเป็นสำหรับการดำรงชีวิต ควรจัดเวลาในการทำงาน การรับประทานอาหาร การพักผ่อนหย่อนใจให้เหมาะสมได้สัดส่วนกัน<sup>๔</sup>

**เกียจคร้านการทำงาน** ซึ่งพระพุทธศาสนาสอนไว้ถึงโทษ ๖ ประการ คือ  
 ๑. ฤๅษีผู้ครองเรือนผู้มุ่งหวังความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน จึงควรละเว้นจากอัมฤๅษี ๖ ประการ คือ

๑. มักอ้างว่าหนานักแล้วไม่ทำงาน ซึ่งเป็นนิสัยของบุคคลที่เห็นแก่การนอนไม่ชอบการทำงานซึ่งเกียจคร้านเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว

๒. มักอ้างว่าร้อนนักแล้วไม่ทำงาน เป็นลักษณะนิสัยของคนที่ไม่สู้งาน งานหนักไม่เอา งานเบาไม่สู้ชอบงานสบาย ๆ ชอบเอาเปรียบคนอื่น

๓. มักอ้างว่าเย็นแล้วไม่ทำงาน เป็นลักษณะของคนอู้งาน คือ ทำงานแบบเช้าชามเย็นชาม ไม่กระตือรือร้นต่อภาระกิจที่ตนรับผิดชอบ

๔. มักอ้างว่ายังเข้าอยู่แล้วไม่ทำงาน เป็นคนชอบตื่นสาย เห็นแก่การนอน

๕. มักอ้างว่าหิวแล้วไม่ทำงาน เป็นคนเห็นแก่ปากแก่ท้อง ทำงานน้อยบ่นหิวกระหาย

๖. มักอ้างว่ากระหายนักแล้วไม่ทำงาน<sup>๕</sup>

สรุปว่า หลักการทั่วไปดังกล่าวข้างต้นนั้น เป็นแนวทางแก้ไขและป้องกันไม่ให้ความเกียจคร้านเข้ามาครอบงำจิตใจหรือให้บังเกิดขึ้นกับตัวของบุคคลได้ รวมทั้งการมีสิ่งแวดล้อมที่ดีที่ทำให้จิตใจสดชื่นแจ่มใสด้วย นอกจากนั้นแล้ว ยังมีวิธีการที่จะให้ถึงความสำเร็จได้อีกมากมาย ประการสำคัญที่ต้องคำนึงก็คือการมีวิธีการที่เหมาะสมกับบุคคลนั้นๆ เพราะบางคนอาจจะไม่ต้องใช้ทุกวิธีก็ได้ แต่บางคนก็อาจใช้มากวิธี

#### ๔.๒ การนำหลักอารักขสัมปทามาแก้ปัญหาชีวิตการไม่รู้จักรักษาทรัพย์

การนำหลักอารักขสัมปทามาแก้ปัญหาชีวิตการไม่รู้จักรักษาทรัพย์ คือการใช้เงินตามหลักธรรมะคนรู้จักทำมาหาเลี้ยงชีพ (ชีวิตที่เป็นหลักฐาน)

<sup>๔</sup> กัญญา สุวรรณแสง, *จิตวิทยาทั่วไป*, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : รวมสาส์น, ๒๕๔๒) , หน้า ๒๑๒-๒๑๓.

<sup>๕</sup> ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๑๘๔/๑๔๑.

คนที่เราจะเรียกได้ว่า รู้จักหา รู้จักใช้ทรัพย์สิน หรือหาเงินเป็น ใช้เงินเป็น เป็นคนทำมาหากินที่ดี ตั้งตัวสร้างหลักฐานได้ และใช้ทรัพย์สินสมบัติให้เป็นประโยชน์ เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่ทางเศรษฐกิจอย่างถูกต้อง ก็เพราะปฏิบัติตามหลักธรรมต่อไปนี้

๑. ขันหาและรักษาสมบัติ ปฏิบัติตามหลักธรรมที่เป็นไปเพื่อนประโยชน์ปัจจุบัน หรือหลักธรรมอันอำนวยประโยชน์สุขขั้นต้น ที่เรียกว่า ทิฏฐธัมมิกัตถสังสัจจกถกรรม ๔ ประการ<sup>๑๑</sup>

๑) อุฏฐานสัมปทา (อุ) ถึงพร้อมด้วยความหมั่น คือ ขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงาน และการประกอบอาชีพที่สุจริต ฝึกฝนให้มีความชำนาญและรู้จริง รู้จักใช้ปัญญา สอดส่องตรวจตรา หาวิธีการที่เหมาะสมที่จัดการและดำเนินการให้ได้ผลดี

๒) อารักขสัมปทา (อา) ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือ รู้จักคุ้มครอง เก็บรักษาโภคทรัพย์และผลงานที่ตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยชอบธรรม ด้วยกำลังงานของตน ไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสีย

๓) กัลยาณมิตตตา (กะ) คบหาคนดีเป็นมิตร คือ รู้จักเสวนาคบหาคน ไม่คบไม่เอาอย่างผู้ที่ชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย เลือกเสวนาศึกษาเยี่ยงอย่างท่านผู้รู้ผู้ทรงคุณ ผู้มีความสามารถ ผู้นำเคารพนับถือ และมีคุณสมบัติเกื้อกูลแก่อาชีพการงาน

๔) สมชีวิตา (สะ) เลี้ยงชีวิตแต่พอดี คือ รู้จักกำหนดรายได้และรายจ่าย เป็นอยู่พอดี สมรายได้ มิให้ฝืดเคืองหรือฟุ่มเฟือย ให้รายได้เหนือรายจ่าย มีประหยัดเก็บไว้

๒. ขันแจกจัดสรรทรัพย์ เมื่อหาทรัพย์มาได้แล้ว รู้จักจัดสรรทรัพย์นั้น โดยถือหลักการแบ่งทรัพย์เป็น ๔ ส่วนที่เรียกว่า โภควิภาค ๔ คือ<sup>๑๒</sup>

- เอเกน โภเค ภูณเชยฺย ๑ ส่วน ใช้จ่ายเลี้ยงตน เลี้ยงคนที่ควรบำรุงเลี้ยง และทำประโยชน์

- ทวีหิ กมฺมํ ปโยชเย ๒ ส่วน ใช้เป็นทุนประกอบการงาน

- จตุตถญฺ นินาเปยฺย อิก ๑ ส่วน เก็บไว้ใช้ในคราวจำเป็น

๓. ขันจับจ่ายกินใช้ ฟังเข้าใจและคำนึงไว้เสมอว่า การที่เพียรพยายามแสวงหา รักษา และครอบครองโภคทรัพย์ไว้นั้น ก็เพื่อจะใช้ให้เป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนและคนอื่น ถ้าไม่ใช้ทรัพย์สินสมบัติให้เกิดคุณประโยชน์แล้ว การหาและการมีทรัพย์สินสมบัติก็ปราศจากคุณค่า หากความหมายใดๆ มิได้ ดังนั้น เมื่อมีทรัพย์หรือหาทรัพย์มาได้แล้ว ฟังปฏิบัติต่อทรัพย์หนึ่งส่วนแรกตามหลัก โภคาทิยะ

<sup>๑๑</sup> อัง.อุฎฺฐก. (ไทย) ๒๓/๑๔๔/๒๘๕.

<sup>๑๒</sup> ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๕๗/๒๐๒.

(ประโยชน์ที่ควรถือเอาจากโกศ หรือ เหตุผลที่อริยสาวกควรยึดถือ ในการที่จะมีหรือครอบครอง ทรัพย์สมบัติ) ๕ ประการ ดังพุทธพจน์ว่า

อริยสาวกแสวงหาโภคทรัพย์มาได้ด้วยน้ำพักน้ำแรงความขยันหมั่นเพียร  
ของตน และโดยทางสุจริตชอบธรรมแล้ว<sup>๑๒</sup>

๑. เลี้ยงตัว เลี้ยงมารดาบิดา บุตร ภรรยา และคนในปกครองทั้งหลายให้เป็นสุข

๒. บำรุงมิตรสหาย และผู้ร่วมกิจการงานให้เป็นสุข

๓. ใช้ปกป้องรักษาสวัสดิภาพ ทำตนให้มั่นคงปลอดภัยจากภัยอันตราย

๔. ทำพละ คือ สละเพื่อบำรุงและบูชา ๕ อย่าง

๑) ญาติพละ สงเคราะห์ญาติ

๒) อดิพละ ต้อนรับแขก

๓) ปุพพเปตพละ ทำบุญหรือสักการะอุทิศผู้ล่วงลับ

๔) ราชพละ บำรุงราชการด้วยการเสียภาษีอากร เป็นต้น

๕) เทวดาพละ ถวายเทวดา คือ ทำบุญอุทิศสิ่งที่เคารพบูชาตามความเชื่อถือ

๕. อุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์และเหล่าบรรพชิตผู้ประพฤติปฏิบัติชอบไม่ประมาทมัวเมา  
เมื่อได้ใช้โภคทรัพย์ทำประโยชน์อย่างนี้แล้ว ถึงโกศจะหมดสิ้นไปก็สบายใจได้ว่า ได้  
ใช้โกศนั้นให้เป็นประโยชน์ถูกต้องตามเหตุผลแล้ว ถึงโกศเพิ่มขึ้น ก็สบายใจเช่นเดียวกัน เป็นอัน  
ไม่ต้องเดือดร้อนใจในทั้งสองกรณี

การใช้จ่ายใน ๕ ข้อนี้ ท่านมุ่งแจกแจงรายการที่พึงจ่ายให้รู้ว่าควรใช้ทรัพย์ทำอะไรบ้าง  
มิใช่หมายความว่าให้แบ่งส่วนเท่ากันไปทุกข้อ นอกจากนั้น ท่านมุ่งกล่าวเฉพาะรายการที่พึงจ่าย  
เป็นประจำสำหรับคนทั่วไป แต่ถ้าผู้ใดมีความสามารถก็ควรบำเพ็ญประโยชน์ให้มากขึ้นไปอีกได้

#### ๔.๓ การนำหลักกัลยาณมิตรตามาแก้ปัญหาชีวิตการคบคนพาล

การนำหลักกัลยาณมิตรตามาแก้ปัญหาชีวิตการคบคนพาล ความมีกัลยาณมิตร คือ  
มีผู้แนะนำสั่งสอน ที่ปรึกษาเพื่อนที่คบหาและบุคคลผู้แวดล้อมที่ดี, ความรู้จักเลือกเสวนาบุคคล  
หรือเข้าร่วมหมู่กับท่านผู้ทรงคุณทรงปัญญา มีความสามารถซึ่งจะช่วยแวดล้อม สนับสนุนชักจูง  
ชี้ช่องทาง เป็นแบบอย่างตลอดจนเป็นเครื่องอุดหนุนเกื้อกูลแก่กัน ให้ดำเนินก้าวหน้าไปด้วยดีใน

<sup>๑๒</sup> อ.ป.ญจก. (ไทย) ๒๒/๔๑/๔๘.



การศึกษาอบรม การครองชีวิต การประกอบกิจการและธรรมปฏิบัติ,สิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดี<sup>๑๓</sup>  
 ข้อนี้เป็นองค์ประกอบภายนอก (internal factor; environmental factor) ดังพุทธพจน์ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์อุทัยอยู่ ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อน เป็นบุพนิมิตฉันใด  
 ความมีกัลยาณมิตรก็เป็นตัวนำ เป็นบุพนิมิต แห่งการเกิดขึ้นของอารยธรรมาภิบาล  
 แก่ภิกษุ ฉะนั้น” “ความมีกัลยาณมิตร เท่ากับเป็นพรหมจรรย์ (การครองชีวิตประเสริฐ)  
 ทั้งหมดทีเดียว เพราะว่า ผู้มีกัลยาณมิตรพึงหวังสิ่งนี้ได้ คือ จักเจริญ จักทำให้มากซึ่ง  
 อารยธรรมาภิบาล” “อาศัยเราผู้เป็นกัลยาณมิตร เหล่าสัตว์ผู้มีชาติเป็นธรรมดา ก็พ้น  
 จากชาติผู้มีชราเป็นธรรมดา ก็พ้นจากชรา ผู้มีมรณะเป็นธรรมดา ก็พ้นจากมรณะ ผู้มีโส  
 กะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสเป็นธรรมดา ก็พ้นจากโส กะ ปริเทวะ ทุกข์  
 โทมนัส และอุปายาส”<sup>๑๔</sup>

“เราไม่เล็งเห็นองค์ประกอบภายนอกอื่นแม้สักอย่างเดียว ที่มีประโยชน์มากสำหรับภิกษุ  
 ผู้เป็นเสขะ เหมือนความมีกัลยาณมิตร, ภิกษุผู้มีกัลยาณมิตร ย่อมกำจัดอกุศลได้ และ  
 ย่อมยังกุศลให้เกิดขึ้น” “ความมีกัลยาณมิตร ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์ยิ่งใหญ่, เพื่อ  
 ความดำรงมั่นไม่เสื่อมสูญ ไม่อันตรายแห่งสัทธรรม” ฯลฯ<sup>๑๕</sup>

กัลยาณมิตรธรรม ๗ องค์คุณของกัลยาณมิตร , คุณสมบัติของมิตรดีหรือมิตรแท้  
 คุณสมบัติของมิตรดีหรือมิตรแท้ คือ ท่านที่คบหรือเข้าหาแล้วจะเป็นเหตุให้เกิดความดีงามและ  
 ความเจริญ ในที่นี้มุ่งเอามิตรประเภทครูหรือพี่เลี้ยงเป็นสำคัญ

๑. น่ารัก ในฐานะเป็นที่สบายใจและสนิทสนม ชวนให้อยากเข้าไปปรึกษาได้ถาม (ปิโย)
๒. นำเคารพ ในฐานะ ให้เกิดความรู้สึกรอบอุ้มใจ เป็นที่พึ่งได้ และปลอดภัย (กรู)
๓. นำเจริญใจหรือนำยกย่องในฐานะทรงคุณคือความรู้และภูมิปัญญาแท้จริงทั้งเป็น  
 ผู้ฝึกอบรมและปรับปรุงตนอยู่เสมอควรเอาอย่างทำให้ระลึกและเอ๋ยอ้างด้วยซาบซึ้งภูมิใจ(ภาวนีโย)
๔. รู้จักพูดให้ได้ผล รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอย่างไร คอยให้คำแนะนำว่า  
 กล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี ( วุตตา จ)
๕. อดทนต่อถ้อยคำคือพร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษา ชักถาม คำเสนอและวิพากษ์วิจารณ์  
 อดทนฟังได้ไม่เบื่อไม่จู้จี้ (วจนุกขโม)
๖. แลลงเรื่องล้าลึกได้สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยากซับซ้อนให้เข้าใจและให้เรียนรู้  
 เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป

<sup>๑๓</sup> ต.ม.(ไทย) ๑๕/๕-๑๒๕/๒-๓๖.

<sup>๑๔</sup> อ.จ.เอก.(ไทย) ๒๐/๗๒-๑๒๘/๑๖-๒๕.

<sup>๑๕</sup> พ.อ.ดิ. (ไทย) ๒๕/๑๕๕/๒๓๗.

๗. ไม่ชักนำในอฐานะ<sup>๑๖</sup> คือ ไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหล หรือชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย (ใน จกฐาน นโยชย)

ปัญหาชีวิตการคบคนพาล คือ มีมิตรปฏิรูป หรือ มิตรเทียม ๔<sup>๑๗</sup> คนเทียมมิตร, คนที่ฟังทราบว่าเป็นศัตรูผู้มาในร่างของมิตร คนปกกลอก คนขนเอาของเพื่อนไปฝ่ายเดียว อัญญาทัตตุหรมีลักษณะ ๔ คือ

๑. คิดเอาแต่ได้ฝ่ายเดียว
๒. ขอมเสียน้อย โดยหวังจะเอาให้มาก
๓. ตัวมีภัย จึงมาช่วยทำกิจของเพื่อน
๔. คบเพื่อน เพราะเห็นแก่ผลประโยชน์

คนดีแต่พูด วชิรรม มีลักษณะ ๔ คือ

๑. ดีแต่ยกของหมดแล้วมาปราศรัย
๒. ดีแต่อ้างของยังไม่มีมาปราศรัย
๓. สงเคราะห์ด้วยสิ่งหาประโยชน์มิได้
๔. เมื่อเพื่อนมีกิจ อ้างแต่เหตุขัดข้อง

คนหัวประจบ อนุปปิยภาณี มีลักษณะ ๔ คือ

๑. จะทำชั่วก็เออออ
๒. จะทำดีก็เออออ
๓. ต่อหน้าสรรเสริญ
๔. ลับหลังนินทา

คนชวนฉิบหาย อปายสหาย มีลักษณะ ๔ คือ

๑. คอยเป็นเพื่อนค้ำน้ำเมา
๒. คอยเป็นเพื่อนเที่ยวกลางคืน
๓. คอยเป็นเพื่อนเที่ยวดูการเล่น
๔. คอยเป็นเพื่อนไปเล่นการพนัน

---

<sup>๑๖</sup>ไม่ชักนำในอฐานะ หมายถึง ป้องกันไม่ให้ทำในสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์เกื้อกูล มีคติเป็นทุกข์ แต่ชักชวนให้ทำสิ่งที่เป็นประโยชน์เกื้อกูล มีคติเป็นสุข

<sup>๑๗</sup>พระธรรมปิฎก, พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๖๕.

#### ๔.๔ การนำหลักสมชีวิตามาแก้ปัญหาชีวิตการใช้จ่ายทรัพย์เกินฐานะ

การนำหลักสมชีวิตามาแก้ปัญหาชีวิตการใช้จ่ายทรัพย์เกินฐานะ คือ การประหยัดเป็นสิ่งจำเป็นอย่างมาก เราจะมีชีวิตราบรื่นปกติสุขได้ก็ต้องรู้จักใช้เงินทองอย่างประหยัด ใช้แต่ในสิ่งที่จำเป็นแก่การครองชีพของเราพยายามใช้จ่ายให้พอเหมาะกับรายได้ของเรา เพราะว่าผู้ใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่ายใช้จ่ายเกินฐานะของตัวเองนั้นย่อมได้รับความเดือดร้อนทำให้ครอบครัวได้รับความลำบาก เพราะฉะนั้นจะต้องรู้จักประหยัดทรัพย์พยายามใช้จ่ายแต่ในสิ่งที่จำเป็นเท่านั้นจึงมีความสุขได้ตามสมควรแก่สภาพของตัวเองและครอบครัว

ความรู้จักประมาณตน คือ ให้ความรู้จักประมาณในการเลี้ยงชีวิตโดยทางชอบธรรม กล่าวคือการดำรงชีวิตตามหลักสัมมาอาชีวะ ประพฤติปฏิบัติตามหลักของศีลซึ่งเป็นหลักขั้นพื้นฐานที่จะประคับประคองกาย วาจาให้เรียบร้อยและทำงานที่สุจริต คือ ถูกต้องเป็นไปตามเหตุผลซึ่งแต่ละอาชีพมีวัตถุประสงค์อยู่ในตัวของมันเอง และเป็นการไม่เบียดเบียนหรือก่อความวุ่นวายเดือดร้อนให้กับใคร ยังเป็นการสร้างสรรค์ชีวิตและสังคม

ความรู้จักพอประมาณตนนี้ถ้าพูดในรายย่อยแล้วจะเห็นว่าเป็นเรื่องของการทำงาน ทำหน้าที่ การบริโภค การใช้จ่ายทรัพย์ การพูด ตลอดจนการพักผ่อนหลับนอนและการสนุกสนานรื่นเริงต่าง ๆ เช่น การบริโภคที่ดีต้องบริโภคโดยการใช้ปัญญาพิจารณาก่อนบริโภค ซึ่งตรงกันข้ามกับการบริโภคเพื่อสนองตัณหา มักจะก่อให้เกิดโทษต่อร่างกาย เช่น โรคอ้วน หรือ เรื่องของ ชูชกซึ่งเป็นตัวอย่างในเรื่องเวสสันดรชาดกที่บริโภคแบบไม่รู้จักพอประมาณ คือ บริโภคแบบไม่คำนึงถึงผลที่จะตามมา บริโภคแบบสนองความต้องการอย่างเดียว ผลสุดท้ายท้องก็ต้องแตก ดังสุภายิต อีสานบทหนึ่งว่า “กินมาม่าบ่คำเบ็งท้อง คนที่กินไม่รู้จักประมาณท้อง ปากมีแต่กิน ไม่เคยกล่าวคู้ท้องว่าเต็มแล้วหรือยังสักวันหนึ่งท้องจะแตก”<sup>๑๔</sup> เหมือนชูชก เป็นต้น

การประหยัด หมายถึง การใช้สิ่งทั้งหลายพอสมควรให้ได้ประโยชน์มากที่สุด ไม่ยอมให้มีส่วนเกินมากนัก รวมทั้งการรู้จักระมัดระวัง รู้จักยับยั้งความต้องการให้อยู่ในกรอบและขอบเขต การรู้จักออมทรัพย์สิน ทรัพยากรทั้งส่วนบุคคล และสังคมตามความจำเป็นให้เกิดประโยชน์และคุ้มค่าที่สุด รวมทั้งการรู้จักดำรงชีวิตให้เหมาะสมกับสภาพฐานะความเป็นอยู่ส่วนบุคคล

<sup>๑๔</sup>รศ.อุดม บัวศรี, ฝญาอ้อม ปรัชญาชีวิตอีสาน, (ขอนแก่น, สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๗), หน้า ๑๐.

## ๑. การประหยัดและไม่ประหยัดจากการผลิต

เมื่อมีการขยายขนาดการผลิตออกไป ผู้ผลิตต้องพิจารณาของการผลิตว่าเหมาะสมเพียงใด เพราะอาจก่อให้เกิดการประหยัดจากภายใน และภายนอก ซึ่งถือว่าเป็นผลดีต่อการขยายการผลิต แต่บางครั้งเมื่อขยายการผลิตที่ใหญ่เกินไป อาจประสบกับปัญหาการไม่ประหยัดจากภายในและภายนอกได้เช่นกัน ดังรายละเอียดต่อไปนี้ (๑) การประหยัดจากภายใน เป็นการประหยัดที่เกิดภายในหน่วยงาน เป็นการประหยัดที่เกิดขึ้นได้หลายด้านด้วยกัน เช่น การประหยัดด้านปัจจัยการผลิต เช่น มีการแบ่งงานกันทำตามความชำนาญเฉพาะอย่าง ทำให้เกิดประสิทธิภาพในการทำงานสูงขึ้น การประหยัดทางด้านเทคนิค เช่น การเอาเครื่องมือ เครื่องจักรที่มีการทำงานที่มีประสิทธิภาพในการทำงานสูงมาใช้ในการผลิต และการประหยัดทางการตลาด เช่น จำหน่ายในค้ำคือโฆษณา เป็นต้น (๒) การไม่ประหยัดจากภายใน เป็นการไม่ประหยัดจากภายในอันเกิดจากการขยายขนาดกิจการใหญ่เกินไป เช่น คนงานจำนวนมาก มีหลายฝ่ายก่อให้เกิดปัญหาในการคุมงานไม่ทั่วถึง ก่อให้เกิดความยุ่งยาก ทำให้ขาดประสิทธิภาพในการทำงาน (๓) การประหยัดจากภายนอก เป็นการประหยัดที่เกิดขึ้นนอกระบบการผลิต เช่น วัตถุดิบ หรือส่วนประกอบของการผลิตที่นำมาผลิตสินค้านั้น มีราคาถูกลงเมื่อขนาดการผลิตใหญ่ขึ้น เป็นการลดต้นทุนการผลิต และ (๔) การไม่ประหยัดจากภายนอก ในการขยายขนาดกิจการใหญ่มาก เกิดปัญหาาราคาปัจจัยการผลิตสูงขึ้น เช่น ขาดแคลนวัตถุดิบ ขาดแคลนแรงงาน บางสาขา ทำให้ราคาของวัตถุดิบ และค่าจ้างแรงงานสูงขึ้น ทำให้เสียหายต่อการผลิต

ดังนั้น เมื่อมีการขยายขนาดการผลิตออกไป ผู้ผลิตต้องพิจารณาของการผลิตว่าเหมาะสมเพียงใด เพราะอาจก่อให้เกิดการประหยัดจากภายใน และภายนอก เมื่อขยายการผลิตที่ใหญ่เกินไป อาจประสบกับปัญหาการไม่ประหยัดจากภายในและภายนอกได้เช่นกัน

## ๒. การประหยัดทรัพย์ ทรัพย์สินสำคัญที่มนุษย์แสวงหา การใช้จ่ายทรัพย์ และการเก็บออมทรัพย์

สรุปได้ดังนี้ (๑) อสังหาริมทรัพย์ คือ ทรัพย์สินที่เคลื่อนที่ไม่ได้ เช่น บ้าน ดิน ไม้ยืนต้น ที่ดิน เป็นต้น (๒) สังหาริมทรัพย์ คือ ทรัพย์สินที่เคลื่อนที่ได้ เช่น ข้าว ไม้ วัว ควาย รถยนต์ เครื่องประดับ อาหาร เป็นต้น

พระพุทธศาสนากล่าวถึงทรัพย์ทั้งที่เป็นทรัพย์ทางเศรษฐกิจและทรัพย์ที่เป็นนามธรรม ได้แก่ (๑) ชังฆมสมบัติ สมบัติที่เคลื่อนที่ได้ เช่น เงิน ทอง (๒) ถาวรสมบัติ สมบัติที่เคลื่อนที่ไม่ได้ เช่น นา สวน (๓) อังคสมบัติ สมบัติที่ทำให้ชีวิตดำเนินไปโดยสะดวกราบรื่นดี ได้แก่ ปัญญา (๔) อนาคามิกสมบัติ สมบัติที่ติดตามไปได้ทุกฝีก้าว ได้แก่ ทาน ศีล ภavana

สมบัติ ๒ ข้อแรกคือสิ่งเดียวกับเศรษฐกิจทรัพย์คือทั้งสังหาริมทรัพย์และอสังหาริมทรัพย์ ส่วนสมบัติอีก ๒ ข้อนั้นเป็นทรัพย์นามธรรม อังคสมบัติ คือปัญญาที่ใช้ทั้งบริหารเศรษฐกิจทรัพย์และ

ดำเนินชีวิตโดยรอบเป็นไปด้วยสัมมาอาชีพะ ส่วนอนาคามีกสมบัติ เป็นทางแห่งอริยทรัพย์คือการมีความสุขที่แท้จริงได้แก่ ความหลุดพ้นจากกิเลสตัณหา เข้าสู่ความดับทุกข์

ทรัพย์จึงเป็นเครื่องช่วยให้บุคคลประสบความสำเร็จในชีวิต ฉะนั้นบุคคลจึงควรรู้จักการแสวงหาทรัพย์ในทางที่ถูกที่ควร ทรัพย์ที่เราหามาได้จะต้องได้มาด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ด้วยน้ำพักน้ำแรงและด้วยความอดุสาหะหมั่นเพียรของเรเอง ทรัพย์นั้นจึงจะมีคุณค่าในความรู้สึกรู้สึกของเราเพราะเป็นสิ่งที่เราได้มาด้วยสติปัญญากำลังความสามารถที่เรามีอยู่ เรามองใจที่ได้มาคิดว่าทรัพย์ที่ได้มาโดยไม่ซื่อสัตย์สุจริต เช่น คดโกง หลอกลวง ปลอมแปลง ซึ่งการได้ทรัพย์แบบนี้จะมีแต่คนสาปแช่งว่าเป็นคนที่ทำความเดือดร้อนให้กับผู้อื่นหรือสังคม คนที่มีความซื่อสัตย์จึงเป็นบุคคลที่สังคมยกย่อง แม้แต่พระพุทธเจ้าได้ทรงเน้นและสรรเสริญ เรื่องการได้ทรัพย์ด้วยความเพียรพยายามของตนเองเพราะจะทำให้ผู้นั้นเป็นสุข เรื่องการใช้จ่ายทรัพย์ต้องมีความพอดีพอควร คือรู้จักประมาณรายได้กับรายจ่ายให้พอเหมาะพอควร ไม่ฟุ่มเฟือยสุรุ่ยสุร่าย จนตัวเองไม่มีเงินเหลือเก็บออมไว้ในอนาคต หากเกิดความจำเป็นต้องใช้เงิน เช่น เจ็บป่วย หรือต้องนำเงินไปทำบุญ หรือไปซื้อบ้าน หรือใช้เพื่อการศึกษาที่จะไม่มีเงินที่จะใช้ในสิ่งเหล่านี้ ซึ่งอาจทำให้เดือดร้อนต้องไปกู้หนี้ยืมสินคนอื่นมาก่อให้เกิดความทุกข์แก่ตนเองและผู้ที่เกี่ยวข้อง ดังนั้นการออมทรัพย์จึงเป็นสิ่งจำเป็น แต่ไม่ควรตระหนี่จนไม่ยอมใช้

### การประหยัดเชิงพุทธ

การประหยัดเป็นสิ่งสำคัญเช่นเดียวกับการใช้จ่ายและการออม ซึ่งการออมจะหมายถึงการสงวนเอาไว้เพื่อจะใช้บริโภคในวันหน้า ส่วนการประหยัดเป็นการบริโภคในวันนี้แต่ในขอบเขตที่จำเป็นและสมควร สิ่งใดไม่จำเป็นถึงคหรือตัดทอนลงเสีย หรือจะตัดแปลงประยุกต์ใช้อย่างใดก็ได้ให้ได้ประโยชน์มากที่สุด ดังในพระไตรปิฎกก็ได้มีพุทธพจน์เล่าให้ฟังถึงภริยาของเศรษฐีคนหนึ่งที่ได้กล่าวกับอาจารย์ของเธอว่า “พวกดิฉันชื่อว่า เป็นคนมีเหย้ามีเรือน จำเป็นต้องรู้จักสิ่งที่ควรสงวน เหย้าไสนี้ยังคืออยู่จะใช้เป็นยาทาเท้าของพวกทาสหรือกรรมกรก็ได้ ใช้เป็นน้ำมันเติมตะเกียงก็ได้”

ตัวอย่างการบริโภคใช้สอยทรัพย์อย่างประหยัดและคุ้มค่าในพระไตรปิฎกมีตัวอย่าง อันดิเยี่ยมของการบริโภคใช้สอยทรัพย์อย่างประหยัดและคุ้มค่ามากตัวอย่างหนึ่ง เป็นเรื่องที่ พระอานนท์ได้ตอบกับพระราชอาชวราชองค์หนึ่งที่เมืองโกสัมพี พระนามว่าพระเจ้าอุเทน เมื่อครั้ง พระอานนท์เดินทางไปและพักที่นั่น ในระหว่างทางที่จะไปทำหน้าที่ลงพรหมทัณฑ์แก่พระภิกษุฉันทะผู้คือร้อน โดยพระมหาลีของพระเจ้าอุเทนทราบข่าวพระอานนท์มาพักอยู่ ณ ที่แห่งหนึ่งใกล้พระราชอุทยาน จึงเสด็จไปเยี่ยมมนัสการและถวายผ้าห่ม จำนวน ๕๐๐ ผืน ซึ่งเมื่อพระเจ้าอุเทนทราบ เข้าก็สงสัยว่า พระอานนท์รับผ้าไปทำไมตั้งมากมาย จึงได้เสด็จมาไต่ถามและเกิดการโต้ตอบกันขึ้น ดังนี้

พระเจ้าอุเทนตรัสถามว่า “พวกเธอได้ถวายอะไรแก่สมณะอนันท์บ้าง”

พระมเหสีทูลว่า “พวกหม่อมฉันได้ถวายผ้าห่มจำนวน ๕๐๐ ผืน แก่พระคุณเจ้าอนันท์พระเจ้าข้า”

พระเจ้าอุเทนฟังโทษติเตียน โปนทะนว่า “โฉนพระสมณะอนันท์จึงรับผ้ามากถึงเพียงนี้” พระสมณะอนันท์จักทำการค้าขายผ้าหรือจักตั้งร้านค้าหนอ แล้วเสด็จเข้าไปหาท่านพระอนันท์ ทรงปราศรัยกับพระอนันท์ ครั้นปราศรัยพอเป็นที่เข้าใจกันแล้ว จึงประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วตรัสถามว่า พระอนันท์พระมเหสีของข้าพเจ้ามาหาท่านหรือ

พระอนันท์ “พระมเหสีของพระองค์มาหาอาตมา มหาบพิตร”

พระเจ้าอุเทน “ก็พระนางได้ถวายอะไรแก่ท่านพระอนันท์บ้าง”

พระอนันท์ “ได้ถวายผ้าห่มจำนวน ๕๐๐ ผืนแก่อาตมา มหาบพิตร”

พระเจ้าอุเทน “ก็ท่านจักทำอะไรกะผ้ามากมายถึงเพียงนั้นพระอนันท์”

พระอนันท์ “อาตมาจักแจงให้แก่ภิกษุทั้งหลาย ผู้ที่มีผ้าจีวรคร่ำคร่า มหาบพิตร”

พระเจ้าอุเทน “พระอนันท์จักทำอะไรกะผ้าจีวรเก่าคร่ำคร่าเหล่านั้นต่อไป”

พระอนันท์ “อาตมาจะทำผ้าเก่าคร่ำคร่าเหล่านั้นให้เป็นผ้าคาดพาด มหาบพิตร”

พระเจ้าอุเทน “พระอนันท์จักทำอะไรกะผ้าคาดพาดเก่าเหล่านั้น”

พระอนันท์ “อาตมาจักทำผ้าเก่าเหล่านั้นให้เป็นผ้าปูฟูก มหาบพิตร”

พระเจ้าอุเทน “พระอนันท์จักทำอะไรกะผ้าปูฟูกเก่าเหล่านั้น”

พระอนันท์ “อาตมาจักทำผ้าเก่าเหล่านั้นให้เป็นผ้าปูพื้น มหาบพิตร”

พระเจ้าอุเทน “พระอนันท์ท่านจักทำอะไรกะผ้าปูพื้นเก่าเหล่านั้น”

พระอนันท์ “อาตมาจักทำผ้าเก่าเหล่านั้นให้เป็นผ้าเช็ดเท้า มหาบพิตร”

พระเจ้าอุเทน “พระอนันท์จักทำอะไรกะผ้าเช็ดเท้าเก่าเหล่านั้น”

พระอนันท์ “อาตมาจักทำผ้าเก่าเหล่านั้นให้เป็นผ้าเช็ดธุลี มหาบพิตร”

พระเจ้าอุเทน “พระอนันท์จักทำอะไรกะผ้าเช็ดธุลีเก่าเหล่านั้น”

พระอนันท์ “อาตมาจักโขลกผ้าเก่าเหล่านั้นขยำกับโคลนแล้วฉาบทาฝาผนังมหาบพิตร”

เมื่อพระเจ้าอุเทนได้ทรงสดับเช่นนั้นจึงทรงดำริว่า พระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตรทั้งหลายนำผ้าไปทำแบบคยดีไม่เก็บผ้าเข้าเรือนคลัง ไม่ตั้งร้านขายผ้า ทรงเลื่อมใสแล้วถวายผ้าอีกจำนวน ๕๐๐ ผืน แก่พระอนันท์เมื่อรวมจำนวนผ้าที่พระมเหสีของพระเจ้าอุเทนถวาย พระอนันท์ในคราวนั้นรวมเป็นจำนวน ๑,๐๐๐ ผืน

เรื่องนี้ก็แสดงให้เห็นว่า พระอานนท์เถระใช้ทรัพย์สิ่งของที่มีอยู่นั้นให้เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวมเป็นอย่างมาก ทั้งยังใช้ทรัพย์อย่างประหยัดและได้ประโยชน์สูงสุดอย่างหาที่ติมิได้ด้วยสมการที่เราจะได้ระลึกนึกถึงและนำไปปฏิบัติตามแบบอย่างของท่านต่อไป

การประหยัดเป็นสิ่งจำเป็นอย่างมาก เราจะมีชีวิตราบรื่นปกติสุขได้ ก็ต้องรู้จักใช้เงินทองอย่างประหยัด ใช้แต่ในสิ่งที่จำเป็นแก่การครองชีพของเรา พยายามใช้จ่ายให้พอเหมาะพอรายได้ของเราเพราะว่าผู้ใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่ายใช้เกินฐานะของตัวเองนั้นย่อมได้รับความเดือดร้อนอย่างสาหัสเป็นคนมีหนี้สินรุงรังเอาตัวไม่รอดทำให้ครอบครัวได้รับความลำบากทำให้ประเทศชาติมีความเจริญช้าลง

พระพุทธเจ้าเสวยอาหารวันละครั้ง ซึ่งเป็นการประหยัดที่ให้ผลเกินคาด คือเป็นผู้มีอาพาธน้อย มีโรคบางเบากายเบา มีกำลัง และอยู่สำราญ ดังที่ตรัสไว้ในภัททาลิสสูตรว่า สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนคร สāvātthi ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นรับพระดำรัส พระผู้มีพระภาคเจ้าว่า พระเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราฉันอาหารในเวลาก่อนภัตครั้งเดียว (เสวยอาหารวันละครั้ง) เมื่อเราฉันอาหารในเวลาก่อนภัตครั้งเดียว ย่อมรู้สึกคุณ คือ ความเป็นผู้มีอาพาธน้อย มีโรคเบาบาง กายเบา มีกำลัง และอยู่สำราญ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย แม้เราทั้งหลายจงมา จงฉันอาหารในเวลาก่อนภัตครั้งเดียว จักรู้สึกคุณคือความเป็นผู้มีอาพาธน้อย มีโรคบางเบากายเบา มีกำลัง และอยู่สำราญ

การประหยัดเป็นสิ่งจำเป็นอย่างมาก เราจะมีชีวิตราบรื่นปกติสุขได้ นอกจากต้องรู้จักใช้เงินทองอย่างประหยัด ใช้แต่ในสิ่งที่จำเป็นแก่การครองชีพของเรา ยังต้องประหยัดในการบริโภคเพื่อไม่ให้อ้วน มีโรคภัยไข้เจ็บและเป็นอยู่อย่างคล่องแคล่ว

บุคคลที่ทำการประหยัดให้ได้จึงพยายามเว้นจากอบายมุข ๖ (ช่องทางของความเสื่อม, ทางแห่งความพินาศ, เหตุย่อยับแห่งโภคทรัพย์)

๑. ดิตสุราและของมีนเมา มีโทษ ๖ คือ (๑) ทรัพย์หมดไป ๗ เห็นชัด ๆ (๒) ก่อการทะเลาะวิวาท (๓) เป็นบ่อเกิดแห่งโรค (๔) เสียเกียรติเสียชื่อเสียง (๕) ทำให้ไม่รู้อาย และ (๖) ทอนกำลังปัญญา

๒. ขอบเที่ยวกลางคืน มีโทษ ๖ คือ (๑) ชื่อว่าไม่รักษาตัว (๒) ชื่อว่าไม่รักษาลูกเมีย (๓) ชื่อว่าไม่รักษาทรัพย์สมบัติ (๔) เป็นที่ระแวงสงสัย (๕) เป็นเป้าให้เขาใส่ความหรือข่าวดู และ (๖) เป็นทางมาของเรื่องเดือดร้อนเป็นอันมาก

๓. ชอบเที่ยวดูการละเล่น มีโทษ โดยการทำงานเสื่อมเสียเพราะใจกังวลคอยคิดจ้องกับเสียเวลาเมื่อไปดูสิ่งนั้น ๆ ทั้ง ๖ กรณี คือ (๑) รำที่ไหนดูที่นั่น (๒-๖) ขับร้อง-ดนตรี-เสภา-เพลง-เถิดเทิงที่ไหนดูที่นั่น

๔. ดิดการพนัน มีโทษ ๖ คือ(๑) เมื่อชนะยอมก่อนเวร(๒) เมื่อแพ้ก็เสียขายทรัพย์ที่เสียไป(๓) ทรัพย์หมดไป ๆ เห็นชัด ๆ(๔) เข้าที่ประชุม เขาไม่เชื่อถือน้อยคำ(๕) เป็นที่หมิ่นประมาทของเพื่อนฝูงและ(๖) ไม่เป็นที่พึงประสงค์ของผู้ที่จะหาคุ้มครองให้ลูกของเขา เพราะเห็นว่าจะเลี้ยงลูกเมียไม่ไหว

๕. คบคนชั่ว มีโทษ โดยนำไปให้กลายเป็นคนชั่วอย่างคนที่ตนคบทั้ง ๖ ประเภท คือได้เพื่อนที่จะนำไปให้กลายเป็น (๑) นักการพนัน (๒) นักเลงหญิง (๓) นักเลงเหล้า (๔) นักลวงของปลอม (๕) นักหลอกลวง และ (๖) นักเลงหัวไม้

๖. เกียจคร้านการทำงาน มีโทษ โดยทำให้ยกเหตุต่าง ๆ เป็นข้ออ้างผัดผ่อนไม่ทำงาน โภคะใหม่ก็ไม่เกิด โภคะที่มีอยู่ก็หมดสิ้นไป คือให้อ้างไปทั้ง ๖ กรณีว่า ๑-๖ หนาวนัก-ร้อนนัก-เย็นไปแล้ว-ยังเข้านัก-หิวนัก-อึมนัก (กระหายนัก) แล้วไม่ทำงาน

ในคัมภีร์อังคุตตรนิกาย พระพุทธเจ้าตรัสแก่ที่มชานู บุตรของชาวเมืองโกลิยะ ณ นิคมแห่งชาวโกลิยะ ผู้ทูลขอให้พระองค์ทรงแสดงธรรมอันเหมาะสมแก่ภคฤหัสถ์ผู้ยังครองเรือน ยังบริภคกาม เพื่อประโยชน์สุขในปัจจุบันและภายหน้า พระพุทธเจ้าตรัสเรื่องทิวฐัมมิกัตถประโยชน์ ๔ อันเป็นไปเพื่อประโยชน์ปัจจุบันเป็นประการแรก แล้วตรัสต่อไปว่า “ภคทรัพย์ที่เกิดขึ้น โดยชอบแล้ว มีทางเสื่อมอยู่ ๔ ประการ คือ (๑) เป็นนักเลงหญิง (๒) เป็นนักเลงสุรา (๓) เป็นนักเลงการพนัน และ (๔) คบคนชั่วเป็นมิตร เปรียบเหมือนสระใหญ่ มีทางน้ำไหลเข้า ๔ ทาง ทางไหลออก ๔ ทาง เมื่อบุคคลปิดทางไหลเข้าเสีย เปิดแต่ทางไหลออกไว้ น้ำในสระนั้นก็มิแต่จะแห้งขอดไปหมดไปเสื่อมไป ภคทรัพย์ที่หามาได้โดยชอบธรรมแล้ว ย่อมมีทางเจริญ ๔ ประการ คือ (๑) ไม่เป็นนักเลงหญิง (๒) ไม่เป็นนักเลงสุรา (๓) ไม่เป็นนักเลงการพนัน และ (๔) มีมิตรดีเปรียบเหมือนสระใหญ่อันบุคคลปิดทางน้ำออกเสีย เปิดแต่ทางน้ำเข้าไว้ น้ำในสระนั้นมีแต่จะเพิ่มขึ้นสำหรับประโยชน์สุขภายหน้า”

คนที่เกิดมาต้องอาศัยเศรษฐกิจอยู่ทุกเมื่อ เศรษฐกิจนั้นจะมีประโยชน์นำมาใช้ได้ ก็เพราะการผลิตขึ้นมา รู้จักรักษา รู้จักใช้ จึงจะคงอยู่ได้นาน ซึ่งก็คือให้รู้จักประหยัดนั่นเอง ถ้าไม่รู้จักประหยัด ทรัพย์ที่หามาได้ก็หมด เสื่อมสูญไปได้ง่าย แต่ถึงอย่างไรเหตุของการเสื่อมสูญ โภคทรัพย์ก็มีอยู่หลายทางด้วยกัน ดังที่ปรากฏในกถาสูต ความว่า เหตุปัจจัย ๘ อย่างเพื่อความคับแค้นแห่งสกุลทั้งหลายคือสกุลทั้งหลายถึงความคับแค้นจาก (๑) พระราชา (๒) จากโจร (๓) จากไฟ (๔) จากน้ำ (๕) ทรัพย์ที่ฝังไว้เคลื่อนจากที่ (๖) ย่อมวิบัติเพราะการงานที่ประกอบไม่ดี (๗) ทรัพย์ใน



สกุลเกิดเป็นถ่านไฟ และ (๘) คนในสกุลใช้จ่ายโภคทรัพย์เหล่านั้นฟุ่มเฟือยให้พินาศสูญหายไป การประหยัดเป็นสิ่งจำเป็นอย่างมาก เราจะมีชีวิตราบรื่นปกติสุขได้ ก็ต้องรู้จักใช้เงินทองอย่างประหยัด ใช้แต่ในสิ่งที่จำเป็นแก่การครองชีพของเรา ไม่ใช่จ่ายโภคทรัพย์ฟุ่มเฟือย ให้พยายามใช้จ่ายให้พอเหมาะกับรายได้ของเรา นอกจากนั้น บุคคลที่ทำการประหยัดให้ได้จึงพยายามเว้นจากอบายมุข ๖ (ช่องทางของความเสื่อม, ทางแห่งความพินาศ, เหตุย่อยับแห่งโภคทรัพย์)

#### ๔.๕ การปฏิบัติตนของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยปัจจุบัน

พุทธศาสนิกชนเมื่อต้องการปฏิบัติตนให้เป็นที่ยอมรับในสังคมและชุมชนที่เป็นอยู่ได้ จะต้องรู้จักหน้าที่ที่ตนจะต้องปฏิบัติให้มีความสอดคล้องกับความคิดของพุทธศาสนิกชนทั่วไป ดังได้จำแนกเป็นประเภทดังต่อไปนี้

##### ๔.๕.๑ การปฏิบัติตนของพุทธศาสนิกชนในสถานะการครองตน

คฤหัสถ์ในฐานะเป็นผู้ครองตน และเป็นผู้นำทางครอบครัว สมาชิกในครอบครัวต้องปฏิบัติตนตามหลักการบริหารครอบครัว ๆ จึงจะดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ไม่มีการเอาไรด์เอาเปรียบซึ่งกันและกัน ต่างคนต่างมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน เว้นจากการเห็นแก่ตัว เว้นจากการเสียผลประโยชน์น้อยเพื่อต้องการผลประโยชน์มาก การดำเนินชีวิตของคฤหัสถ์ที่มีความสำเร็จเป็นส่วนมากแล้ว จะพบว่า มีลักษณะเป็นเครื่องกำกับอยู่ ลักษณะนั้นคือ มีความขยัน มีความซื่อสัตย์ รู้จักประหยัด และมีความอดทนเป็นที่สุด นี่ก็เป็นเครื่องยืนยันได้ว่า มาตรฐานวัดความเป็นมนุษย์ในการครองตนและดำรงชีวิตตนอยู่ในสังคมนั้น ๆ มนุษย์ที่สมบูรณ์ได้นั้นต้องมีธรรมที่เป็นพื้นฐานคือ “มนุษย์ธรรม” “ธรรมเป็นเครื่องกระทำบุคคลให้เป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์” ธรรมในที่นี้ ก็คือ หลักเบญจศีล หรือศีล ๕ เบญจศีล คือศีล ๕ เป็นศีลสำหรับอุบาสก อุบาสิกา ใช้ปฏิบัติเพื่อเข้าถึงพระรัตนตรัยดังปรากฏในอุปาสาถวรรคที่ ๓ ว่าด้วยสารัชชสูตร พระพุทธเจ้าตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อุบาสกประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ ย่อมเป็นผู้หยังลงสู่ความครั่นคร้าม ธรรม ๕ ประการ คือ เป็นผู้มาสัตว์ เป็นผู้ลัทธทรัพย์ เป็นผู้ประพฤติดิในกาม เป็นผู้กล่าวคำเท็จ เป็นผู้ดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ตรงกันข้ามกับอุบาสกผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ ย่อมเป็นผู้แก้แค้น คือ เป็นผู้งดเว้นจากปาณาติบาต เป็นผู้งดเว้นจากอกุศลทินนาทาน เป็นผู้งดเว้นจากกาเมสุมิฉฉาจาร

เป็นผู้ควั่นจากมูสาวาท เป็นผู้ควั่นจากการคั้นน้ำเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท<sup>๑๕</sup>

ดังนั้น ศิล ๕ จึงเป็นธรรมที่อุบาสกพึงประพฤติปฏิบัติเป็นประจำ เพื่อรักษาตนเอง หรือเป็นการป้องกันตนไม่ให้เสียคน อันสืบเนื่องมาจากการกระทำชั่วด้วยตนเอง หรือจากการกระทำของบุคคลอื่นก็ตาม แม้แต่จากภัยธรรมชาติที่มนุษย์เราไม่สามารถที่จะเอาชนะได้ก็ต้องมีความอดทน เพราะการบริหารครอบครัวให้ประสบผลสำเร็จได้ดีนั้น ต้องเริ่มจากตนก่อนอื่นใครเป็นเบื้องต้น เมื่อตนอยู่ในจาริตประเพณีอันดีงาม ย่อมพึงตนเองได้ ไม่เป็นภัยแก่สังคมรอบข้าง อยู่ที่ใดก็มีความสุข ไม่เป็นที่รังเกียจ หรือข้อสงสัยระแวงใจใด ๆ จากเพื่อนบ้านก็จะอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุขตามหลักคุณสมบัติของอุบาสก คือเป็นพุทธศาสนิกที่ดี ครองตนเป็นพลเมืองที่ดี นำชีวิตและครอบครัวของตนไปสู่ความเจริญ สงบสุข เป็นพลเมืองที่สร้างสรรค์สังคม โดยประพฤติดังนี้

๑. น สาธารณทวารสุส ไม่คบชู้สู่มัวหมกมุ่นในทางเพศ
๒. น ภุญเช สาธุเมกโก ไม่ใจแคบเสพลิงเลิครสผู้เดียว
๓. น เสเว โลกยติกั ไม่พรวาเวลาถกถ้อยที่เลื่อนลอยไร้สาระ
๔. สิวา ประพฤติดี มีวินัย ตั้งอยู่ในศิล ๕
๕. วตุตสมฺปนฺโน ปฏิบัติกิจหน้าที่สม่ำเสมอโดยสมบูรณ์
๖. อปฺปมตฺโต ไม่ประมาท ระวังหรือร้อนใจตลอดเวลา
๗. วิจฺญฺโณ มีวิจารณ์ญาณ ทำการโดยใช้ปัญญา
๘. นิวัตตฺตฺติ อตฺถทุโข สุภาพ ไม่คือด้าน ยินดีรับฟังผู้อื่น
๙. สุโรโต เสงี่ยมงาม รักความประณีตสะอาดเรียบร้อย
๑๐. สขิลมฺหุ พุคจน่าฟัง ทั้งใจกายก็อ่อนโยน ไม่หยาบคาย
๑๑. สงฺกฺเหตา จ มิตฺตานํ มีน้ำใจเอื้อสงเคราะห์ต่อมิตรสหาย
๑๒. สํวิภาสิ เผื่อแผ่แบ่งปัน ช่วยเหลือคนทั่วไป
๑๓. วิชานวา รู้จักจัดการงานให้เรียบร้อยและได้ผลดี
๑๔. ตปฺเปยฺย บำรุงพระสงฆ์ทรงความรู้ ผู้ทรงศีลทรงธรรม
๑๕. ฌมฺมกาโม ใคร่ธรรม รักความสุจริต
๑๖. สุตฺธาโร อ่านมากฟังมาก รู้วิชาของตนเชี่ยวชาญ

<sup>๑๕</sup> อัง. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๓๑/๑๘๒-๑๘๕.

๑๗. ปริปุณฺโกลุ ขอบสอบถามคั่นควา ใฝ่หาความรู้ยิ่งขึ้นไป<sup>๒๐</sup>

ธรรมดาอุบาสก เมื่อตั้งใจประพฤติปฏิบัติตนตามหลักศีล ๕ อย่างเคร่งครัดแล้ว ย่อมได้รับการยืนยันว่า เป็นผู้เข้าใกล้พระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง และย่อมเป็นกำลังสำคัญในการปกป้องพระพุทธศาสนาไม่ให้ใครมารุกรานหรืออย่ายี้ได้ เพราะเขาได้ดำรงมั่นในคุณสมบัติของอุบาสก ซึ่งมีทั้งดีและไม่ดี ดังที่พระพุทธเจ้าพระองค์ทรงตรัสไว้ในจันฑาลสูตร ว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อุบาสกผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ ย่อมเป็นอุบาสกผู้เลวทราม เสร้าหมอง และน่าเกลียด ธรรม ๕ ประการ คือ อุบาสกเป็นผู้ไม่มีศรัทธาเป็นผู้ทุศีล เป็นผู้ถือมงคลต้นข้าว เชื่อมงคล ไม่เชื่อกรรม แสวงหาเขตบุญภายนอกศาสนา ทำการสนับสนุนในที่นอกศาสนานั้น

ตรงกันข้าม ถ้าอุบาสกผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ คือ อุบาสกยอมเป็นผู้มีศรัทธา เป็นผู้มีศีล เป็นผู้ไม่ถือมงคลต้นข้าว เชื่อกรรมไม่เชื่อมงคล ไม่แสวงหาเขตบุญภายนอกศาสนา ทำการสนับสนุนในศาสนา อุบาสกผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการนี้แล เรียกว่า เป็นอุบาสกแก้ว อุบาสกปทุม อุบาสกบุญทรึก<sup>๒๑</sup>

เว้นจากการค้าขายในทางที่ผิด การที่อุบาสกได้ประพฤติปฏิบัติธรรมทั้งสองอย่างดังกล่าวจนได้ชื่อว่า เป็นอุบาสกแก้วอุบาสกปทุม อุบาสกบุญทรึกแล้ว อาชีพหรือหน้าที่การงานที่ ทำจะต้องเป็นการงานที่สุจริต

สมัยหนึ่ง อุชชยพราหมณ์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัย พอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งครั้นแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่ท่านพระโคตม ข้าพระองค์ใครจะไปอยู่ต่างถิ่น ขอท่านพระโคตมโปรดแสดงธรรมที่จะพึงเป็นไปเพื่อประโยชน์เพื่อความสุขในปัจจุบัน เพื่อประโยชน์เพื่อความสุขในภายหน้า แก่ข้าพระองค์เถิด

ดูกรพราหมณ์ ธรรม ๔ ประการนี้แล ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขในภายหน้าแก่กุลบุตร คนหมั่นในการทำงาน ไม่ประมาท จัดการงานเหมาะสมเลี้ยงชีพ พอเหมาะ ตามรักษาทรัพย์ที่หามาได้ มีศรัทธา ถึงพร้อมด้วยศีล รู้ถ้อยคำ ปราศจากความตระหนี่ ชำระทางสัมปราชัยประโยชน์เป็นนิตย์ ธรรม ๔ ประการดังกล่าวมานี้ ของผู้ครองเรือน ผู้มีศรัทธา อันพระพุทธเจ้าผู้มีพระนามอันแท้จริง ตรัสว่า นำสุขมา

<sup>๒๐</sup> พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), ธรรมบุญชีวิต, ๗ สิงหาคม ๒๕๔๘, <http://www.dhammadownload.com/book/dhammanoon05.php>.

<sup>๒๑</sup> อจ. ปญฺจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๕/๑๘๔.

ให้ในโลกทั้งสอง คือประโยชน์ในปัจจุบันนี้ และสุขในภายหน้า บุญคือจากะนี้ย่อมเจริญแก่ภคฤหัสถ์ ด้วยประการดังนี้<sup>๒๒</sup>

พระพุทธเจ้าตรัสไวยวาทกรรมภาษิตนี้แล้ว จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า ปาณาติบาต อทินนาทาน มุสาวาท และการคบหาภรรยาผู้อื่น เรากล่าวว่าเป็นกรรมกิเลส บัณฑิตไม่สรรเสริญ อริยสาวกไม่กระทำความปกรรมโดยฐานะ ๔ เป็นไฉน ปุถุชนถึง ฉันทาคติย่อมทำกรรมอันลามก ถึงโทสาคติ ย่อมทำกรรมอันลามก ถึงโมหาคติ ย่อมทำกรรมอันลามกถึงภยาคติ ย่อมทำกรรมอันลามก

ดูกรคฤหบดีบุตร ส่วนอริยสาวกย่อมไม่ถึงฉันทาคติ ย่อมไม่ถึงโทสาคติย่อมไม่ถึงโมหาคติย่อมไม่ถึงภยาคติท่านย่อมไม่ทำกรรมอันลามกโดยฐานะ ๔ เหล่านี้

เหล่านี้ ย่อมกำจัดบุรุษเสียจากประโยชน์สุข ที่จะพึงได้พึงถึง ชนเหล่าใดเล่นการพนันดื่ม สุรา เสพหญิงภรรยาที่รักเสมอด้วยชีวิตของผู้อื่น คบแต่คนต่ำช้า และไม่คบหาคนที่มีความเจริญย่อมเสื่อมเพียงดังดวงจันทร์ในข้างแรม ผู้ใดดื่มสุรา ไม่มีทรัพย์ หากการทำงานทำเลี้ยงชีวิตมิได้เป็นคนจีเมาเป็นปราศจากสิ่งเป็นประโยชน์ เขาก็จมลงสู่หนี่เหมือนก้อนหินจมน้ำ

ฉะนั้น จักทำความอาภูลแก่ตนทันทีคนมักมีการนอนหลับในกลางวัน เกลียชังการลุกขึ้นในกลางคืน เป็นนักเลงจีเมาเป็นนิจ ไม่อาจครอบครองเหย้าเรือนให้ดีได้ ประโยชน์ทั้งหลายย่อมล่วงเลยชายหนุ่มที่ละทิ้งการทำงาน ด้วยอ้างเลศว่า หนาวนักร้อนนักร เวลานี้เย็นเสียแล้ว ดังนี้เป็นต้น

ส่วนผู้ใดไม่สำคัญความหนาวและความร้อนยิ่งไปกว่าหญ้า ทำกิจของบุรุษอยู่ ผู้นั้นย่อมไม่เสื่อมจากความสุขเลย

#### ๔.๕.๒ การปฏิบัติตนของพุทธศาสนิกชนในสถานะการครองคน

สิ่งหนึ่งที่เป็นปัญหาในชีวิตของภคฤหัสถ์ คือการปฏิบัติต่อบุคคลอื่น ถ้าไม่เข้าใจชัดเจนดีก็จะเกิดการสับสนวุ่นวาย ถึงกับทำให้เดือดร้อน บ้านแตกสาแหรกขาด และเสียผู้เสียคนไปก็ได้

ชีวิตของภคฤหัสถ์ ใ้ว่าจะดำเนินชีวิตอยู่คนเดียวตามลำพัง จะต้องมีการคบหา มีผู้บังคับบัญชา มีเพื่อนร่วมงาน และผู้ใต้บังคับบัญชา จึงดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมในฐานะผู้ปกครองตามปกติสามัญชนคนทั่วไป ต้องประพฤติและปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างในการครองคน จึงควรปฏิบัติต่อบุคคลอื่นเหมือนกับปฏิบัติตน

ในสังคาลกสูตร พระพุทธเจ้าตรัสแก่สังคาลมาณพขณะกำลังให้วิทิศตามคำสอนของ ผู้เป็นบิดา การให้วิทิศนั้นเพื่อวัตถุประสงค์อะไร ถ้าไม่เข้าใจความหมายอาจก่อให้เกิดความเข้าใจ

<sup>๒๒</sup> อัง. อฎฐก. (ไทย) ๒๓/๑๔๕/๒๒๗.

ผิดจะเกิดการสับสนวุ่นวายและเสียหายแก่ผู้ประพฤติปฏิบัติได้ เหมือนกับชาวพุทธบางกลุ่ม ชูดตันไม้ให้หัวจอมปลวกสิ่งเหล่านี้เป็นการสร้างความเสื่อมเสียให้ตนในฐานะผู้ปกครอง และเป็นการสร้างความเสียหายให้แก่สังคมโลกอย่างใหญ่หลวง

ฉะนั้น เพื่อลดปัญหาในการครองคน จึงควรประพฤติและปฏิบัติตนให้อยู่ในกฎระเบียบของศีลธรรม ตามหลักทศ ๖ ด้วยการปฏิบัติตนเพื่อเป็นการขับเคลื่อนคุณความดีของบิดามารดา ที่ท่านอบรมสั่งสอนให้บุตรได้เป็นคนดี มีความกตัญญูรู้คุณบุคคล และยึดเอาหลักธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงแสดงไว้ดีแล้ว เอาไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์สุขให้ยิ่งขึ้นไปในการดำเนินชีวิตของการครองเรือนภรรยาที่ตนนั้นจะต้องเรียนรู้ในสิ่งที่เป็นมงคลแก่ชีวิตตนและสังคมด้วยการปฏิบัติ

#### ๑. ปรีตถิมทศ คือทศเบื้องต้น บิดามารดา

ท่านเปรียบเทียบกับทิศตะวันออก ทางธรรมหมายถึง บิดา และมารดา เพราะท่านทั้ง ๒ เป็นผู้มีอุปการะคุณแก่บุตรและธิดา

๑) ท่านเลี้ยงเรามาแล้วเลี้ยงท่านตอบ ให้หมั่นเอาใจใส่ดูแลความเป็นอยู่ของท่านทั้ง ๒ เนือง ๆ ทำนุบำรุงท่านเลี้ยงดูท่านด้วยเครื่องอุปโภคบริโภค มิให้ขัดสนตามอรรถภาพของฐานะ และความเป็นอยู่ของบุตรและธิดาพึงจะกระทำได้โดยให้ท่านมีความสุขทั้งทางกายและด้านจิตใจ

๒) การทำกิจ หรือการงานของท่าน ควรยินดีทำกิจนั้น ๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี สมกับที่ท่านได้มอบหมายให้ทำ งานทุกอย่าง แม้สามารถที่จะช่วยได้แล้วบุตรและธิดาที่ดีควรเอาเป็นธุระจัดทำเสียเอง ยามเจ็บไข้ได้ป่วยก็เป็นผู้เฝ้าพิทักษ์ดูแลให้อาหารและยา ประณินับดีท่านโดยไม่รังเกียจหรือเลือกปฏิบัติ เพื่อเป็นการสนองคุณของท่านที่ให้ความอุปการะแก่เรามาก่อน

๓) ดำรงวงศ์สกุล การสืบสกุลบุตรทุกคนจะต้องรู้หน้าที่ จะต้องปกครองตนเอง และปกครองญาติผู้ที่ยังเยาว์วัย การจัดระเบียบการทำงานทั้งปวง และสมบัติโดยมีความโอบอ้อมอารี แก่ญาติพี่น้องทั้งหลายทั่วหน้ามีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่ทุกคน

๔) เป็นคนควรรับทรัพย์มรดก ต้องเป็นบุคคลที่มีความรอบคอบ รู้จักเสียสละในสิ่งที่ควรเสียสละ สิ่งใดที่เป็นสิ่งถ่วงความเจริญของครอบครัวและสังคมควรละเสีย สิ่งที่เป็นคุณประโยชน์ สิ่งที่น่าไปสู่ความเจริญควรประพฤติและปฏิบัติ

๕) เมื่อท่านล่วงลับไปทำบุญอุทิศให้แก่ท่าน เช่นการรักษาศีล บริจาคทาน สงเคราะห์และอนุเคราะห์แก่ผู้ด้อยโอกาสโดยทั่ว ๆ ไป ที่เป็นส่วนกุศลควรแก่การอุทิศเพื่อเป็นการ

ระลึกนึกถึงอุปการคุณที่ท่านเคยกระทำให้แก่เรามาจึงได้ทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้แก่ท่านผู้มีพระคุณดังกล่าว<sup>๒๓</sup>

## ๒. ทักขินทิส ทิศเบื้องขวา คืออาจารย์

ศิษย์ควรจะต้องตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ฉะนั้นการศึกษาจึงถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่ศิษย์ทุกคนต้องขะมักเขม้นเรียนด้วยความพากเพียร และต้องเรียนกันจริงจัง วิชาที่เลือกเรียนก็ให้เหมาะแก่ศิษย์ เพื่อให้ศิษย์นั้นได้บรรลุจุดหมาย อาจารย์ผู้อบรมสั่งสอนศิษย์ก็นับเป็นพระคุณเอกประการ

๑) ด้วยลูกขี้ขี้รับ ด้วยความเคารพเมื่อเวลาแรกพบประการหนึ่ง และเวลากลับอย่างหนึ่ง หรือพบปะในที่ต่าง ๆ ไม่ว่าจะยืนหรือนั่งก็อยู่ในอาการอันสงบ ไม่ควรลุกลี้ลุกถน เงินอายุหรือหลีกหนี

๒) ด้วยเข้าไปยืนคอยรับใช้ จะเข้าไปด้วยความเอื้อเฟื้อของตน หรือเข้าไปตามระเบียบก็ตามควรทำกิจนั้นให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี โดยไม่ละทิ้งหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย มีความรับผิดชอบและปฏิบัติจนสำเร็จ

๓) ด้วยเชื้อฟัง ความเคารพในฐานะที่ท่านเป็นผู้อบรมสั่งสอน ควรจะประพฤติตนให้เหมาะแก่ฐานะของศิษย์ คือเป็นคนว่าง่ายสอนง่าย มีความกระตือรือร้นที่จะศึกษาเล่าเรียนเพื่อประโยชน์แห่งตนในการดำเนินชีวิต

๔) ด้วยอุปัฏฐาก ศิษย์ปฏิบัติต่อพ่อแม่อย่างไร ก็ควรปฏิบัติต่อครูอาจารย์ เหมือนปฏิบัติต่อพ่อแม่ทุกประการเช่นนั้น เพราะครูอาจารย์เปรียบเสมือนพ่อแม่คนที่ ๒ คอยอบรมประคับประคองให้ศิษย์ได้ดีมีวิชาความรู้

๕) ด้วยเรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ เรียนด้วยความตั้งใจเพื่อที่จะให้เข้าใจในหลักวิชาการนั้น ๆ สำรวจตรวจตราหาข้อบกพร่องของตนเองอยู่เสมอ สิ่งใดที่ยังเคลือบแคลงสงสัยก็จะได้ทบทวนสอบถามอาจารย์ ฟังคำอธิบายของท่านให้เข้าใจชัดเจนแม่นยำ สำเหนียกและจดจำไม่ต้องไปรบกวนท่านบ่อย ๆ<sup>๒๔</sup>

เพราะฉะนั้น การเรียนทุกอย่างย่อมมีอุปสรรคเสมอ ๆ ระหว่างครูอาจารย์กับศิษย์ เช่นศิษย์อาจจะไม่ค่อยให้ความยำเกรงต่อครูอาจารย์สั่งสอน ไม่เอาใจใส่ในหลักคำสอนพูดคุยกันในขณะที่อาจารย์กำลังทำการสอน พฤติกรรมที่แสดงออกดังกล่าว ถือว่าไม่เคารพต่อครูอาจารย์ ในการเรียนศิลปวิทยา

<sup>๒๓</sup>ที่. ปา. (ไทย) ๑๑/๑๕๕/๑๔๔.

<sup>๒๔</sup>ที่. ปา. (ไทย) ๑๑/๒๐๐/๑๔๕.

๓. ปังนิมทิส คือทิสเบื้องหลัง คือภรรยา คฤหัสถ์ผู้อยู่ครองเรือน เป็นเรื่องปกติอยู่ดี นั้นเองที่จะต้องมีการครอง ชายก็ต้องมีภรรยา หญิงก็ต้องมีสามี แต่จะเลือกบุคคลเช่นไรที่จะเป็น พ่อบ้านแม่เรือนที่ดีมาเป็นคู่ครองนี้เป็นอีกกรณีหนึ่งที่คฤหัสถ์โดยทั่ว ๆ ไปพึงจะแสวงหาเพื่อให้ ได้มาเป็นคู่ของตน

๑) ยกย่องนับถือว่าเป็นภรรยา เป็นการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน มีความรักใคร่ เป็นที่ไว้วางใจของญาติมิตร มีความจริงใจต่อกันและให้โอกาสภรรยามีภาวะเสมอภาคกับตน มีสิทธิ เท่าเทียมกันกับตนในฐานะสามี

๒) การไม่คู่มิ้น หรือเหยียดหยาม ควรมีความสามัคคีปรองดองกันระหว่างสามี ภรรยา มีกิจการงานก็ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เป็นการถนอมน้ำใจกัน ยิ้มแย้มแจ่มใสในเมื่อพบกัน เสมอ ไม่สวมหน้ากากเข้าหากัน จิตใจเบิกบานมีแต่ความสุข

๓) ไม่ประพฤติล่วงใจ คือไม่ประพฤตินอกใจภรรยา เช่นการคบชู้สาวหรือภรรยา ลับ เป็นการเดือนจิตใจภรรยา รักเดียวใจเดียว และมีความสุขภาพอ่อนโยน ให้ความรักและความ นับถือด้วยความจริงใจและเปิดเผย

๔) มอบความเป็นใหญ่ให้ มีอำนาจในการปกครองทรัพย์สินสมบัติ และกิจการ บ้านเรือน ตลอดจนบ่าวไพร่ มีสิทธิเด็ดขาดเท่าเทียมกับสามีทั้งปวง

๕) ให้เครื่องแต่งตัว การให้เครื่องแต่งตัวในที่นี้หมายถึง การให้ตามกาล เช่นวัน ขึ้นปีใหม่ซื้อของขวัญมอบให้ภรรยา หรือวันเกิดเป็นต้น <sup>๒๕</sup>

ส่วนเครื่องแต่งตัวเสื้อผ้าธรรมดาจัดซื้อเองได้โดยไม่ต้องปรึกษาสามีก็ได้เพราะเป็น ผู้ใหญ่กันแล้วจัดซื้อหากันเองได้

แต่ในบางกรณีในการจัดซื้อหาสิ่งของที่มีค่ามีราคาสมควรจะปรึกษาหารือกับสามี ก่อน จึงจะควรในฐานะที่เป็นสามีภรรยาเครื่องแต่งตัว หรือเครื่องประดับ เป็นสิ่งที่ทุกคนนิยม ชมชอบ และโดยเฉพาะสภาพสตรีถือว่าเป็นของคู่กันมาแต่โบราณกาลแล้ว เช่น เสื้อผ้าที่สวยงาม และออกแบบใหม่ ๆ ตามสมัยนิยม ไม่ว่าจะราคาจะถูก หรือแพงจะต้องแสวงหามาให้ได้ เครื่องประดับเพชรนิลจินดา ล้วนของมีค่ามีราคาเป็นของที่เธอชอบ แก้วแหวน เงินทองนาฬิกา กำไลมือและเท้าเหล่านี้ล้วนเป็นของประดับตกแต่งของสตรีจึงเป็นหน้าที่ของสามีที่จะหามอบให้ เธอตามสมควรแก่ฐานะแห่งตน

<sup>๒๕</sup> ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๒๐๑/๑๔๕.

๔. อุดมคติ คือ ทิศเบื้องซ้าย มิตร มนุษย์เราที่มีชีวิตอยู่บนพื้น โลกใบนี้ทุกชีวิตล้วนแต่ดิ้นรนเพื่อให้พ้นซึ่งความทุกข์ยาก แต่บางคนก็พ้นได้ แต่บางรายถึงมปลักลงลึกเข้าไปอีก ด้วยเหตุนี้จึงเป็นบ่อเกิดของการแสวงหามิตรเพื่อมาชี้แนะและปลอบประโลมให้หายจากความเศร้าโศกเสียใจได้บ้างระดับหนึ่ง ซึ่งมีตรนั้นมิด้วยกันหลายอย่างมีทั้งคนดีและคนไม่ดี

ฉะนั้น ผู้แสวงหามิตรจงได้พิจารณาให้ดี จึงจะได้มิตรที่ดีจริงใจ เมื่อตนมีความสุขสบายก็ควรสงเคราะห์มิตรบ้างตามสมควร

๑) การให้ปัน เป็นคนที่มีใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ไม่ตระหนี่ในทรัพย์ที่ตนมีอยู่ยิ่งกว่าเพื่อน ที่ดี ในเมื่อเพื่อนมีความต้องการในสิ่งที่ตนมีอยู่ ไม่จำเป็นต้องให้เพื่อนออกปากขอร้องแล้วจึงช่วยเหลือ แต่ควรช่วยเหลือก่อนเพื่อแสดงถึงความห่วงใยในฐานะความเป็นเพื่อน

๒) เจรจาค้ายถ้อยคำที่ไพเราะ การพูดจาค้ายถ้อยคำที่ไพเราะ และสุภาพอ่อนโยน ไม่เป็นคนกล่าวเพื่อเจ้อหรือพูดปดมคเท็จ จะกล่าวหรือพูดแต่ความจริงที่อ่อนละมุนและไม่ก้าวร้าว หรือมีเลขนัยแอบแฝงต่อมิตร

๓) ประพฤติเป็นประ โยชน์ ได้แก่ การบำเพ็ญตนเป็นคนดี ซื่อสัตย์สุจริต ประพฤติชอบตามทำนองคลองธรรม ช่วยเหลือกิจการงานสาธารณะประโยชน์โดยทั่ว ๆ ไป เพื่อเป็นการแบ่งเบาสาธารณะภัยต่าง ๆ ให้แก่ครอบครัวและสังคมก็จะอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

๔) ความเป็นผู้มีตนเสมอ หมายถึง การเป็นบุคคลที่เสมอต้นเสมอปลาย ตรงไปตรงมาไม่ถือยศถาบรรดาศักดิ์ หรือเกียรติยศชื่อเสียงวงศ์ตระกูล ไม่แบ่งชนชั้นวรรณะ หรือยากดีมีจนไม่แสดงตนผิดแผกเป็นเชิงยกตนข่มท่าน สงบเสงี่ยมมีสติรอบคอบรู้ตัวเองอยู่เสมอ

๕) ไม่แก้งกล่าวไว้ให้คลาดจากความจริง หมายถึง การไม่กล่าวคำเท็จ หรือคำหลอกลวง ซึ่งเป็นเหตุนำมาซึ่งความเสียหายต่อครอบครัวและสังคม <sup>๒๖</sup>

ฉะนั้น การรักษาคำสัตย์ไว้ดูรักษาของมีค่าอุปมาเหมือนเกลือรักษาความเค็ม ไม่ว่าจะมากหรือน้อยก็เค็ม

มนุษย์เป็นบุคคลผู้ประเสริฐ และมีปัญญาความสามารถนานัปการ โดยเฉพาะคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน เป็นผู้นำครอบครัว ควรหรือที่จะกล่าวคำเท็จต่อกัน ไม่เกิดประโยชน์เลย คำจริงเป็นสิ่งนำมาซึ่งไม่ตรีจิต สัจจ เว อมตา วาจา คำสัตย์แลเป็นวาจาไม่ตาย<sup>๒๗</sup>

<sup>๒๖</sup> ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๒๐๒/๑๔๕.

<sup>๒๗</sup> ส. ส. (ไทย) ๑๕/๗๔๐/๒๒๕, พ. ส. (ไทย) ๒๕/๓๕๗/๓๑๒-๓๑๓, พ. เถร. (ไทย) ๒๖/๔๐๑/๓๓๔.



#### ๕. เหฏฐิมทิส คือทิสเบื่องตำ บ่าว

เจ้านาย หรือนายจ้าง ถือว่าเป็นผู้ปกครองลูกจ้างหรือพนักงาน ก็ควรที่จะประพฤติตนเป็นธรรม มีความเมตตาปราณีแก่ลูกน้องของตน ไม่ควรเอาอำนาจหรือหน้าที่ที่ตนมีอยู่มาเบียดเบียนผู้น้อยอยู่ได้บังคับบัญชาของตนให้เดือดร้อนเพราะความไม่ชอบธรรมแห่งตน

บ่าว หมายถึง ลูกจ้าง โดยเฉพาะในสมัยปัจจุบันการประกอบกิจการงานโดยทั่วไปมีมากและกิจการบางอย่างใหญ่โตไม่สามารถที่จะกระทำคนเดียวได้ จึงจำเป็นต้องมีลูกจ้างไว้ทำงาน แต่ลูกจ้างนั้นจะต้องปฏิบัติให้อยู่ในกรอบข้อบังคับของแต่ละงานนั้น ๆ เพราะงานแต่ละชนิดนั้นมีความแตกต่างกันออกไปแต่ลูกจ้างนั้นมี ๒ ประเภทด้วยกัน เช่นลูกจ้างชั่วคราว และลูกจ้างประจำ

ลูกจ้างชั่วคราว ได้แก่ พนักงานที่ได้รับว่าจ้างรายวัน หรือเป็นรายเดือนเมื่อครบกำหนดก็สิ้นสุดสัญญาว่าจ้างจ่ายเงินตามเงื่อนไขนั้น ๆ สงเคราะห์อนุเคราะห์ให้มีความเป็นอยู่ตามฐานะแห่งตน

๑) จัดการงานให้ทำตามสมควรแก่กำลัง หมายถึง มอบหมายงานให้เหมาะสมกับความชำนาญของแต่ละคน หรือมอบงานให้ลูกจริตของแต่ละคนนั่นเอง การทำงานชนิดนั้นจะประณีต และเสร็จเร็วงานนั้นจะมีคุณภาพ แต่ถ้ามอบหมายงานให้กับบุคคลที่ไม่มีความชำนาญผลของงานที่ออกมาจะไม่ประณีต งานก็เสร็จไม่ทันเวลา ทำให้เสียหายได้ ฉะนั้นการมอบงานให้ลูกจริตของแต่ละบุคคล จึงเป็นสิ่งจำเป็นและมีประโยชน์ต่อนายจ้างตลอดจนลูกจ้างก็มีความสุขกับการทำงาน

๒) ให้อาหารและรางวัล หมายถึง การให้ปัจจัย ๔ เช่นอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่พักอาศัยและยารักษาโรค ซึ่งสิ่งดังกล่าวเหล่านี้เป็นปัจจัยมูลฐานของมนุษย์เราที่ต้องพึงพิง เมื่ออาหารการบริโภคอุดมสมบูรณ์การทำงานก็ทำได้เต็มกำลัง แต่ถ้าอาหารการบริโภคฝืดเคืองอาจทำให้ลูกจ้างใจคอหงุดหงิด เบื่อหน่ายต่อการทำงาน หรือแม้กระทั่งเมื่อเจ้านาย การให้รางวัลนั้นถือว่าเป็นการกระตุ้นให้ลูกจ้างกระตือรือร้นในการทำงานให้มากขึ้นแข่งความดีความสามารถในการทำงานกัน ใครทำงานดีก็ควรได้รับรางวัลชมเชย หรือเบี่ยขยันการทำงาน

อีกกรณีหนึ่ง คือการให้รางวัลตามวันนักขัตฤกษ์ เช่นวันขึ้นปีใหม่ วันตรุษสงกรานต์ มีการหยุดงานให้ได้พักผ่อนตามอัธยาศัย มีการแจกรางวัลทั่วหน้าเป็นการบำรุงน้ำใจผู้ทำงาน

๓) รักษาพยาบาลในยามป่วยไข้ การเจ็บไข้ได้ป่วยเป็นสิ่งที่ทุกคนไม่พึงปรารถนาในบางคนอาจจะมากบ้าง หรือน้อยบ้างแล้วแต่โรคของแต่ละบุคคล ถึงจะอย่างไรก็ตามแต่ในฐานะนายจ้างก็มีความจำเป็นอยู่ดีที่ตัวเอง ที่จะต้องรับผิดชอบต่อคำรักษาพยาบาลแก่ลูกจ้างของตน ไม่ว่าจะ

จะมากหรือน้อยนายจ้างต้องคอยดูแลและสอบถามดูอยู่เสมอว่าใครไม่สบายจะได้เยียวยารักษาได้ทัน ควรจะมียาประจำบ้านไว้บ้างจะได้ช่วยบรรเทาก่อน เวลาเจ็บป่วยในยามค่ำคืนก่อนที่จะนำไปส่งโรงพยาบาล

๔) แจกของมีรสแปลกประหลาดให้กิน ในอดีตหมายถึง ผลไม้และอาหารการกินแบบธรรมดา ที่นายจ้างนำไปเลี้ยงแก่ลูกจ้างของตนในบางคราว สมัยปัจจุบัน หมายถึง การจัดงานเลี้ยงสังสรรค์ให้แก่พนักงานหรือลูกจ้างของตนตามภัตตาคาร หรือห้องอาหารหรือ ๆ เช่น เป็นผับหรือตามบาร์ก็ได้ จะดื่มกินกันอย่างไรก็สุดแท้แต่ความชอบของแต่ละบุคคล อย่างนี้เป็นต้น

๕) การปล่อยในสมัย หมายถึง การหยุดพักตามวันหยุดนักขัตฤกษ์ เมื่อมีความจำเป็นลูกจ้างลาหยุดงาน เจ้านายควรอนุญาตให้ลาหยุดได้ ตามกำหนดเวลาอันสมควรแก่เหตุ<sup>๒๘</sup>

ฉะนั้น การหยุดจะเปลี่ยนกันหยุดก็ได้ โดยการหยุดเป็นกะ คือบางคนอาจเป็นกะเช้าแล้วเปลี่ยนมาเป็นกะบ่าย หรือจากกะกลางวันเปลี่ยนเป็นกลางคืนบ้าง ก็ถือว่าเป็นการดี งานก็ไม่เสียหายหรือกั้งก้างแต่ประการใด เสร็จทันตามกำหนดเวลา

๖. อุปริมาทิส คือทิสเบื้องบน ได้แก่สมณพราหมณ์

ผู้มีศีลวัตรที่ดีงาม ได้ชื่อว่า สมณพราหมณ์ ด้วยเหตุนี้กุลบุตรและธิดาทั้งหลายจึงควรนอบน้อมตนสัมมาคารวะต่อท่านเหล่านั้น ผู้เคารพในพระพุทธศาสนาย่อมเคารพต่อพระภิกษุสงฆ์ ด้วยการบำรุงท่านให้มีความสุขตามอัธยาศัยสมควรแก่สมณเพศ

๑) ด้วยกายกรรม ได้แก่ การกระทำด้วยกำลังกาย เช่น ช่วยสร้างกุฏิวิหาร หรือสิ่งปลูกสร้างโดยทั่วไปที่เป็นที่อยู่อาศัยของสมณพราหมณ์ (๑) ช่วยทำกิจธุระต่างๆ หมายถึง ด้วยกายกรรม คือการทำงานช่วยท่านเช่น ปัดกวาดกุฏิ วิหารลานพระเจดีย์ สถานที่บำเพ็ญสาธารณะประโยชน์โดยทั่ว ๆ ไป (๒) ช่วยป้องกันภัยอันตรายจากสัตว์ร้าย โรคภัยไข้เจ็บต่างๆ คอยปฏิบัติรับใช้ท่าน และ (๓) ด้วยการคารวะและต้อนรับ หรือการปฏิสันถารต้อนรับแขกผู้มาเยือนตามสมควรแก่ฐานะของบุคคลเหล่านั้น

๒) ด้วยวจีกรรม การกล่าววาจาที่ไพเราะ มีสารประโยชน์สุภาพอ่อนน้อม ไม่ก้าวร้าวหรือหยาบคาย ไม่ว่าจะอยู่ในสถานการณ์อย่างไรก็ตาม เตือนตนให้มีสติอยู่เสมอเพื่อมิให้ตกอยู่ในความไม่ประมาท

๓) ด้วยมโนกรรม ได้แก่การเฝ้าตรึกตรองอยู่เสมอ เพื่อที่จะให้ผู้อื่นได้รับความสุข เป็นเครื่องชี้บ่งบอกกุศลกรรมเสมอไป

<sup>๒๘</sup> ที. ปา.(ไทย) ๑๑/๒๐๓/๑๔๖.

๔) ด้วยความเป็นผู้ไม่ปิดประตู กุลบุตรและธิดาพึงหาโอกาสกระทำการต้อนรับ เคารพกราบไหว้ และหาหนทางติดต่อให้ท่านได้ไปมาหาสู่กันเนื่อง ๆ

ฉะนั้น เพื่อความสะดวกในการบำเพ็ญกุศลด้วยข้าวน้ำเป็นต้น เพราะสมณพราหมณ์ผู้สังวรในศีลวัตรอันดีงาม ย่อมไม่เป็นภัยแก่บุคคลใด ๆ ในตระกูล

๕) ด้วยให้อามิสทาน ได้แก่ปัจจัย ๔ อันเป็นสิ่งที่ควรแก่สมณบริโภค ซึ่งเป็นของเกื้อกูลต่อความสุข เช่นเครื่องนุ่งห่มปิดบังกายให้หายจากความร้อนหนาว ข้าวน้ำบำบัดความหิวกระหาย ที่อยู่อาศัยเป็นที่พักพิงในยามหลับนอน ยารักษาโรคบำบัดความเจ็บป่วย สิ่งเหล่านี้ต้องอาศัยปัจจัยทานของผู้มีศรัทธามาเกื้อกูลเป็นการอำนวยความสะดวกให้แก่สมณผู้ปฏิบัติธรรมไม่ให้ทุกข์เดือดร้อน<sup>๒๕</sup>

เพราะฉะนั้น กุฬาสัตว์ ผู้มุ่งหวังความเจริญในสกุล ผู้ที่มีความสามารถ น้อมทิสเหล่านี้ถึงพร้อมด้วยศีล เป็นคนละเอียดและมีไหวพริบ มีความประพฤติเจียมตนไม่คือกระด้าง บุคคลเช่นนั้นย่อมได้ยศ

คนหมั่นไม่เกียจคร้าน ย่อมไม่หวั่นไหวในอันตรายทั้งหลาย ผู้มีความประพฤติไม่ขาดสาย มีปัญญา บุคคลเช่นนั้นย่อมได้ยศ

คนผู้สงเคราะห์แสวงหามิตรที่ดี รู้ถ้อยคำเขากล่าว ปราศจากตระหนี่เป็นผู้แนะนำ แสดงเหตุผลต่าง ๆ เนื่อง ๆ ผู้เช่นนั้นย่อมได้ยศ

การให้ ๑. เจริญไพบา ๑. การประพฤติให้เป็นประโยชน์ ๑. ความเป็นผู้มีตนเสมอในธรรมทั้งหลายในคนนั้น ๆ ตามสมควร ๑. ธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจในโลกเหล่านี้แล เป็นเสมือนสลักรถอันแล่นไปอยู่ ถ้าธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวเหล่านี้ไม่พึงมีแล้ว ไชรี มารดาและบิดาไม่พึงได้ความนับถือหรือบูชาเพราะเหตุแห่งบุตร<sup>๓๐</sup>

#### ๔.๕.๓ การปฏิบัติตนของพุทธศาสนิกชนในสถานะการครองเรือน

พุทธศาสนิกชนผู้หวังความสำเร็จ และความเจริญรุ่งเรืองในการดำเนินชีวิตที่จะนำพาครอบครัวและสังคมประเทศชาติไปสู่ความสำเร็จทางธุรกิจการงาน พึงปฏิบัติตามหลักธรรม เพื่อเป็นบรรทัดฐานในการบริหารครอบครัวที่จะนำพาครอบครัวไปสู่ความอยู่ดีกินดี ก้าวข้ามพ้นความขัดสน หรือความอดอยากหิวโหย ประกอบด้วย ฆราวาสธรรม ๔ ประการ คือ

<sup>๒๕</sup> ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๒๐๔/๑๔๖.

<sup>๓๐</sup> ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๒๐๕/๑๔๗.

๑. สัจจะ ความซื่อสัตย์ต่อกัน

๒. ทมะ ความรู้จักข่มจิตใจของตน

๓. ขันติ ความอดทน

๔. จาคะ การสละให้ปันสิ่งของ ๆ คนแก่คนที่ควรให้<sup>๓๐</sup> รายละเอียดดังนี้

๑) สัจจะ ความซื่อสัตย์ต่อกัน หมายถึง ความจริงใจต่อคน บุคคล หน้าที่ และเวลา พูดจริงทำจริง คือแสดงออกจากใจโดยไม่มีการแอบแฝง ผู้ครองเรือนจำต้องมีความจริงใจต่อกันเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต ต้องประพฤติตนไม่เป็นคนหน้าไหว้หลังหลอก มีความซื่อสัตย์ต่อกันและกัน ไม่คิดจะทรยศกันในทุกกรณี ชีวิตการครองเรือนก็จะมีความสุข

๒) ทมะ ความรู้จักข่มจิตใจของตน หมายถึง การรู้จักควบคุมจิตใจ ฝึกหัดคตินิสัยแก้ไขข้อบกพร่องของตนด้วยสติปัญญา และฝึกนิสัยปรับปรุงตนให้เจริญก้าวหน้าอยู่เสมอ การข่มอารมณ์ของตนเองให้ได้ ฤทธิศาสตร์ผู้ครองเรือนจะต้องรู้จักข่มขังตัวเอง ไม่ให้ถลำลึกไปสู่ความชั่วจริงอยู่การใช้ชีวิตคู่ร่วมกันระหว่างสามีภรรยา ก็ย่อมมีปากเสียงทะเลาะกันบ้างเป็นธรรมดา จึงควรถนอมน้ำใจกันเอาไว้บ้างอย่าเอาแต่ใจตนเอง เพราะเราจะใช้ชีวิตคู่ร่วมกันอยู่แล้ว สามีภรรยาทะเลาะวิวาทกันเป็นเหตุให้เกิดความแตกแยกในครอบครัว ด้วยเหตุนี้จึงควรรู้จักข่มใจและข่มอารมณ์ของตนไว้เสมอ เพื่อความผาสุกของครอบครัว

๓) ขันติ ความอดทน หมายถึง ทำหน้าที่การทำงานด้วยความขยันมั่นเพียร ไม่หวั่นไหวหนักแน่น หรือทอดถอย มีความมุ่งมั่นในจุดหมาย และมีจิตใจที่เข้มแข็งอดทนต่อความยากลำบากทุกชนิด มีความอดทนต่อความเหนื่อยยาก และความลำบากตรากตรำ ในการประกอบอาชีพการงาน เอาชนะอุปสรรคต่าง ๆ ได้ไม่เลื่องงานเป็นการช่วยกันสร้างฐานะของครอบครัวให้มั่นคง เวลาเจ็บไข้ได้ป่วยก็ไม่เป็นคนใจเสาะจนเกินไป การสร้างฐานะให้ครอบครัวมีความมั่นคงอยู่ดีกินดี จะต้องประกอบไปด้วยความอดทนเป็นพื้นฐานของการดำเนินชีวิตทั้งสิ้น

๔) จาคะ การสละให้ปันสิ่งของ ๆ คนแก่คนที่ควรให้ หมายถึง สละความสุขสบายประโยชน์ส่วนตนได้ ใจกว้างพร้อมที่จะรับฟังความคิดเห็น ความทุกข์ของบุคคลอื่น พร้อมที่จะช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ โอบอ้อมอารีต่อคนในครอบครัว ปฏิบัติตนด้วยความซื่อสัตย์สุจริตเมื่อชีวิตการครองเรือนได้ร่วมสุขร่วมทุกข์กันเช่นนี้แล้วทั้ง ๒ ฝ่ายก็จะเกิดความเห็นอกเห็นใจกันมากขึ้น

เพราะฉะนั้น ถ้าหากฤทธิศาสตร์ผู้ครองเรือนมีความเข้าใจกันผิด ต่างฝ่ายต่างให้อภัยซึ่งกันและกัน ความสัมพันธ์กันทางครอบครัวก็จะแน่นแฟ้นยิ่งขึ้นการครองเรือนก็จะราบรื่น ไร้

<sup>๓๐</sup> ส. ส. (ไทย) ๑๕/๘๔๕/๒๕๘, พ. ส. (ไทย) ๒๕/๓๑๑/๒๗๘.

ปัญหาหรืออุปสรรคใดมาขวางกั้น เพื่อให้สังคมเป็นปึกแผ่นมีความเป็นหนึ่ง ควรจะปฏิบัติตามหลักธรรมสังคหวัตถุ ๔ ประการ ดังนี้

๑. ทาน การให้สิ่งของของตนแก่ผู้อื่นที่ควรให้ปัน
๒. เปยยวัชชะ เจรจาวาจาที่อ่อนหวาน เป็นผู้มีวาจาน่ารัก
๓. อตถจริยา ประพฤติสิ่งที่ประ โยชน์แก่ผู้อื่น
๔. สมานัตตตา ความเป็นคนสม่ำเสมอไม่ถือตัว<sup>๑๒</sup>

## ๔.๖ สรุป

การนำหลักทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์เพื่อแก้ไขปัญหาชีวิตของพุทธศาสนิกชนใน สังคมไทยปัจจุบัน คือพุทธศาสนิกชนต้องมีความรู้จักพอประมาณ พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้แก่ภิกษุว่า ภิกษุควรรู้จักประมาณในการรับและการบริโภคน ในที่นี้ก็เพื่อจะให้ภิกษุนั้นเป็นผู้พอใจตามที่มีตนได้ก็เพื่อเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต พระพุทธศาสนาได้แสดงหลักการสำหรับเป็นกรอบในการรับและการใช้จ่ายไม่ว่าจะเป็นแบบเข้มข้น หรือ แบบผ่อนปรน พระพุทธศาสนาสอนให้คนรู้จักในการรับ และการใช้จ่ายนั้นก็เพื่อให้คนเหล่านั้นพ้นทุกข์ มีคนจำนวนมากที่เข้าถึงได้ (โลกุตตรสุข) แต่ก็มีคนจำนวนมากเช่นเดียวกันที่พอใจที่จะใช้ชีวิตแบบชาวโลก โดยแสวงหาความสุขในโลกและยินดีที่ได้รับความทุกข์ที่แฝงอยู่ในสุขแบบโลก (โลกียสุข) พระพุทธศาสนาในปัจจุบันได้ปรับเปลี่ยนการสอนไปจากอดีตที่มุ่งสอนให้หลุดพ้นเข้านิพพาน แต่นั่นก็ไม่ได้หมายความว่าพระพุทธศาสนาไม่สอนให้คนหลุดพ้นเข้าสู่นิพพาน พระพุทธศาสนายังมุ่งสอนให้คนหลุดพ้นเข้าสู่นิพพานเหมือนเดิม เพียงแต่หันมาสอนให้สร้างสรรคนให้เป็นคนดีเพื่อความสงบสุขของสังคม และความสงบใจให้เป็นพื้นฐานให้กับบุคคลก่อน ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะสถานการณ์ทางโลกได้เปลี่ยนไป วิถีชีวิตของคนก็เปลี่ยนไป ดังนั้น จุดหมายหลักของพระพุทธศาสนานั้นก็ยังสอนเพื่อให้คนพ้นทุกข์คือเข้าสู่นิพพานเป็นจุดสูงสุดและพ้นทุกข์กับสถานการณ์ที่เปลี่ยนไปของจริยธรรมแบบโลกปัจจุบัน การแสวงหาปัจจัยให้พอแก่ความต้องการของชีวิต หรือ มีวัตถุประสงค์ที่ตามมิใช่เป็นจุดหมายในตัวของมันเอง เพราะมันเป็นเพียงขั้นบันได เป็นเพียงวิธีการขั้นตอนหนึ่งสำหรับช่วยให้ก้าวต่อไปสู่จุดหมายที่สูงกว่า คือเป็นพื้นฐานสำหรับการพัฒนาคุณภาพชีวิต ความมีชีวิตดีงามและการประสพสุขที่ประณีตยิ่งขึ้น ไปไม่ได้มีกันทุกคน คนบางคนมีความต้องการวัตถุเพียงเท่าที่พอเป็นอยู่ แล้วก็สามารถหันไปมุ่งเน้นด้านการพัฒนาคุณภาพจิตและปัญญา

<sup>๑๒</sup> อจ. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒/๓๒.

แต่บางคนยังไม่พร้อม ชีวิตของเขาจะต้องขึ้นต่อวัตถุมากกว่า เขาจึงต้องแสวงหาปัจจัยให้พอแก่ความต้องการของชีวิต เพื่อให้การเป็นอยู่ของเขาไม่เป็นเหตุเบียดเบียนผู้อื่น และให้เป็นที่ยอมรับของสังคม นอกจากนั้น บางคนเมื่อพร้อมบริบูรณ์แล้วยังสละปัจจัยเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่นได้ดี การมีทรัพย์มากมายของเขาก็เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์

## บทที่ ๕

### สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

#### ๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัย เรื่องศึกษาแนวทางในการนำหลักทฤษฎีธรรมมิกัตถประโยชน์ เพื่อแก้ปัญหาชีวิตของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยปัจจุบัน โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้ คือ (๑) เพื่อศึกษาหลักทฤษฎีธรรมมิกัตถประโยชน์ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา (๒) เพื่อศึกษาปัญหาชีวิตของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยปัจจุบัน และ (๓) เพื่อศึกษาแนวทางในการนำหลักทฤษฎีธรรมมิกัตถประโยชน์เพื่อแก้ปัญหาชีวิตของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทย สรุปผลจากการวิจัยผู้วิจัยพบว่า

##### ๕.๑.๑ หลักทฤษฎีธรรมมิกัตถประโยชน์ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา

ผู้วิจัยได้สรุปเนื้อหาหลักทฤษฎีธรรมมิกัตถประโยชน์ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาไว้ดังนี้ ทฤษฎีธรรมมิกัตถประโยชน์ แปลว่า ธรรมที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ในปัจจุบัน หมายถึง ประโยชน์อันพึงได้จากการประกอบกิจการหรือมีอาชีพที่สุจริตถูกต้องทั้งทางกฎหมายและศีลธรรม ผลประโยชน์ที่ได้จากการประกอบกิจการนั้น เป็นผลที่ได้ทันตาเห็นไม่ต้องรอถึงภายภาคหน้า ผลประโยชน์ที่ได้รับจากการประกอบกิจการ อาจจะเป็นเงิน สิ่งของ ชื่อเสียง เกียรติยศ การยกย่องสรรเสริญ หรือกล่าวอย่างง่าย ๆ ว่าเป็นผลประโยชน์อาจเป็นวัตถุหรือผลตอบแทนทางด้านจิตใจก็ได้ อาจเป็นสิ่งที่บุคคลทั่ว ๆ ไปปรารถนา การที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งจะได้มาซึ่งประโยชน์นั้น จะต้องแสวงหาอย่างมีหลักการและมีแผนการ ซึ่งหลักการและแผนการนี้ เรียกว่า ธรรมที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ในปัจจุบัน อันมีอยู่ ๔ ประการ คือ (๑) ความขยันหมั่นเพียร (๒) การรู้จักรักษาทรัพย์และประหยัด (๓) คบคนดีเป็นมิตร และ (๔) เลี่ยงชีพตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หามาได้ จากความหมายของ ทฤษฎีธรรมมิกัตถสังวัตตนิกรธรรม ๔ ทั้งข้อนี้ เป็นหลักธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน , และหลักธรรมอันอำนวยประโยชน์สุขขั้นต้น คือ

๑. อุฏฐานสัมปทา (ถึงพร้อมด้วยความหมั่น คือ ขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่ การงาน ประกอบอาชีพอันสุจริต มีความชำนาญ รู้จักใช้ปัญญาสอดส่อง ตรวจสอบตรา หาดูบายวิธี สามารถจัดดำเนินการให้ได้ผลดี

๒. อารักขสัมปทา (ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือ รู้จักคุ้มครองเก็บรักษาโภคทรัพย์และผลงานอันตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยชอบธรรม ด้วยกำลังงานของตน ไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสีย

๓. กัลยาณมิตตตา (คบคนดีเป็นมิตร คือ รู้จักกำหนดคบบุคคลในถิ่นที่อาศัย เลือกเสวนาสำเนียงศึกษาเยี่ยงอย่างท่านผู้ทรงคุณมีศรัทธา คิด จาคะ ปัญญา

๔. สมชีวิตา (มีความเป็นอยู่เหมาะสม คือ รู้จักกำหนดรายได้และรายจ่ายเลี้ยงชีวิตแต่พอดี มิให้ฝืดเคืองหรือฟุ่มเฟือย ให้รายได้เหนือรายจ่าย มีประหยัดเก็บไว้ หลักความสำคัญของการปฏิบัติเพื่อให้สำเร็จประโยชน์ต่อตนเอง

ปัจจุบันตามหลักทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์นั้น พระธรรมปิฎกได้กล่าวไว้ในหนังสือธรรมานุชิวติว่า “คนที่เราจะเรียกได้ว่ารู้จักหา รู้จักใช้ทรัพย์ หรือหาเงินเป็น ใช้เงินเป็น เป็นคนที่ทำมาหากินที่ดี ตั้งตัวสร้างหลักฐานได้ และใช้ทรัพย์สมบัติให้เป็นประโยชน์ เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่ทางเศรษฐกิจอย่างถูกต้อง ก็เพราะปฏิบัติตามหลักธรรม ต่อไปนี้” ความสำคัญของทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์ ๔ อย่างนี้มีประโยชน์ มากมายหลายประการแก่ผู้ประพฤติปฏิบัติตนตาม รวมทั้งส่งผลดีไปถึงสังคมด้วย คือ (๑) ทำให้บุคคลสามารถสร้างหลักฐานได้อย่างมั่นคง (๒) ทำให้เป็นคนที่มีเกียรติ มีชื่อเสียง มีคนเชื่อถือฟังนับถือ (๓) เป็นทางเสริมสร้างสัมพันธไมตรี (๔) ทำให้มีโอกาสได้บำเพ็ญประโยชน์แก่ส่วนรวม (๕) เป็นแบบอย่างที่ดีให้บุคคลอื่นได้ปฏิบัติตามทั้งในด้านการงาน และการดำรงชีวิต และ (๖) สร้างความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจให้แก่ชาติทางอ้อม และช่วยลดปัญหาสังคมได้

ตามหลักธรรมคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ทรงสอนเกี่ยวกับเรื่องเงินๆ ทองๆ หรือเรื่องการบริหารจัดการทรัพย์สินหรือโภคทรัพย์ไว้อย่างครบวงจร เพื่อสร้างสมดุลแก่ ชีวิตหลายเรื่อง อย่างเช่น หลักการสร้างประโยชน์หรือความสุขในปัจจุบันที่เรียกว่า ทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์ ๔ ประกอบไปด้วย (๑) อุฏฐานสัมปทา หรือการหาทรัพย์ด้วยความขยันหมั่นเพียรในทางสุจริตชอบธรรม (๒) อารักขสัมปทา หรือการรู้จักรักษาทรัพย์ที่หามาได้ (๓) กัลยาณมิตตตา หรือการรู้จักคบเพื่อนดีเพื่อ ไม่ให้ชีวิตถูกชักนำไปในทางที่เสื่อมและ และ (๔) สมชีวิตา หรือการรู้จักใช้จ่ายอย่างสมควรตามฐานะ โดยหลักทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์ ๔ นี้ ถือเป็นหลักการพื้นฐานเพื่อการดับทุกข์ทางกาย อันเป็นความทุกข์ที่เกิดขึ้นง่ายและมีอยู่มากมายในสังคมปัจจุบัน หากต้องการดับทุกข์ทางสังคม ทรงสอนหลักประโยชน์เบื้องต้นคือ ศรัทธา คิด จาคะ และปัญญา



### ๕.๑.๒ ปัญหาชีวิตของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยปัจจุบัน

ปัญหาชีวิตมนุษย์ของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยปัจจุบันไว้ดังนี้ ชีวิตมนุษย์ตามหลักคำสอนพระพุทธศาสนา มีองค์ประกอบที่สำคัญสองส่วน คือ กายกับจิตใจหรือรูปกับนาม สองอย่างนี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นด้วยการปรุงของเหตุปัจจัยเหมือนกันกับสิ่งทั้งปวงที่มีชีวิตอยู่และไม่มีชีวิต ล้วนจัดอยู่ในประเภทของสิ่งที่เรียกว่า สังขตธรรม ชีวิตคนเราก็เป็นสิ่งที่มียู่ในธรรมชาติ ซึ่งเกิดขึ้นและเป็นไปตามกฎธรรมชาติ คือ ความเกิด แก่ เจ็บ และตาย อยู่ในโลกเช่นเดียวกับสัตว์โลกชนิดอื่นๆ ฉะนั้น จุดมุ่งหมายหลักของศาสนาจึงมุ่งสืบค้น และทำความเข้าใจเกี่ยวกับชีวิตของคนเรา และแก้ปัญหาชีวิตโดยตรง ซึ่งถือเป็นเรื่องจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพิจารณาถึงสภาวะหรือสิ่งที่ทำให้เกิดขึ้น ความจริงแล้วชีวิต คือ กระบวนการของการเกิดขึ้นและดับไปของทุกข์ ดังปรากฏความใน วัชราสูตฺร ว่า “ความจริงทุกข์เท่านั้นย่อมเกิด ทุกข์ย่อมตั้งอยู่และเสื่อมสิ้นไป นอกจากทุกข์ไม่มีอะไรเกิด นอกจากทุกข์ไม่มีอะไรดับ” เป็นความสืบต่อกันแห่งสังขารธรรมล้วน ๆ กระบวนการแห่งธรรมนี้เกิดขึ้นและดับลงตามเหตุปัจจัย ดังนั้นตราบใดที่ยังมีเหตุปัจจัย ตรานั้นกระบวนการแห่งธรรมหรือกระบวนการแห่งชีวิตมนุษย์ก็ยังคงดำเนินต่อไป เมื่อเหตุปัจจัยดับสิ้นลงเมื่อใด กระบวนการก็ดับลงเมื่อนั้น ขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยเป็นตัวกำหนดในแง่นี้พระพุทธศาสนามองชีวิตในฐานะเป็นเพียงการประชุมกันของเหตุปัจจัย หรือองค์ประกอบต่างๆ และเมื่อองค์ประกอบเหล่านั้นถูกแยกออกจากกันไป ความเป็นหรือความมีชีวิตย่อมไม่มี

องค์ประกอบของชีวิตพระพุทธศาสนาวิเคราะห์ชีวิตโดยแบ่งส่วนประกอบที่สำคัญออกเป็น ๒ ส่วน คือ รูปกับนาม หรือ กายกับจิต ส่วนที่เป็นร่างกายเรียกว่ารูป และส่วนที่เป็นจิตใจเรียกว่านาม องค์ประกอบทั้งสองส่วนนี้จะขาดส่วนใดส่วนหนึ่งไปไม่ได้ หากขาดส่วนใดส่วนหนึ่งไปความมีชีวิตที่สมบูรณ์ก็จะสิ้นสุดลง ชีวิตตามความหมายในแง่นี้จึงหมายถึงการรวมกันเข้าของส่วนกายกับจิต โดยอาจอุปมาชีวิตกับท่อนไม้ เพื่อให้เกิดความเข้าใจชัดเจนขึ้น ชีวิตกับท่อนไม้อาจจะเหมือนกันในแง่ของกายภาพ หมายถึงทั้งสองต่างก็เป็นสสาร ต่างก็ตั้งอยู่ภายใต้กฎของธรรมดาคู่ด้วยกันคือ ไม่ยั่งยืน แปรเปลี่ยนทำลาย และไร้แก่นสาร” พระพุทธศาสนาถือว่าชีวิตต่างจากท่อนไม้ เพราะท่อนไม้ไม่อาจเคลื่อนไหวได้ด้วยตัวของมันเองได้ต้องอาศัยแรงผลักดันของสิ่งอื่นภายนอก ส่วนชีวิตสามารถเคลื่อนไหวไปมาได้ มีความรู้สึก มีความคิด มีความต้องการ มีเหตุ มีผล เพราะชีวิตมีจิตเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอีกส่วนหนึ่ง ชีวิตจึงประกอบด้วยส่วนสำคัญ ๒ ส่วน คือ กายและจิต ส่วนปัญหาชีวิตของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยปัจจุบันนั้นผู้วิจัยขอเสนอดังนี้

การดำเนินชีวิตในสังคมตามหลักพุทธธรรมในสังคมปัจจุบันนี้ มีปัญหามากมายที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของผู้คนทั้งหลายไม่ว่าจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับเศรษฐกิจ การเมือง สาธารณสุข และวัฒนธรรม เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้ย่อมตั้งอยู่บนพื้นฐานคุณค่าของชีวิต ที่เกี่ยวกับความสุขและความทุกข์ ในสังคมปัจจุบัน ผู้คนโดยทั่วไปไม่ว่าจะอยู่ในระดับไหนในสังคม ในส่วนลึกแห่งจิตใจจะรู้สึกขาดความมั่นใจในความปลอดภัย รู้สึกมีปมด้อย นับตั้งแต่คนทำงานใช้แรงงาน จนถึงคนที่ทำงานใช้สมอง นอกจากนี้ยังมีคนบางกลุ่มที่มีจิตสำนึกถูกเหยียดหยามคนที่ต่ำกว่า อ่อนแอกว่า โง่กว่า จนกว่า พร้อมๆ กันนั้น ก็รู้สึกอีกคนที่สูงกว่า ฉลาดกว่า รวยกว่า แข็งแรงกว่า และรู้สึกเกลียดชังพร้อมกันไป ขณะเดียวกันอีกด้านหนึ่ง สังคมปัจจุบันก็ช่วยๆ ให้คนในสังคมหลงใหลไปกับกิเลสตัณหาต่างๆ เพราะที่สังคมปัจจุบัน เป็นสังคมที่ขยอองคนมีเงินมีอำนาจไม่ว่าคนเหล่านั้น จะได้ทรัพย์หรืออำนาจนั้นมาด้วยวิธีการอย่างไร หรือน้อยลงเพียงไหนก็ตาม เหตุนี้เองสังคมจึงเต็มไปด้วยอบายมุขทุกรูปแบบ ซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้ผู้คนจำนวนมากต้องการแสวงหา สะสมวัตถุกันมากขึ้น และเป็นการเพิ่มแรงกระตุ้นในฝ่ายอกุศลมูลให้เพิ่มทวีมากขึ้น ทำให้อาชญากรรมเพิ่มมากขึ้น มีการเบียดเบียน รวมถึงมีการฆ่ากันตายมากขึ้น เพราะว่าคนในสังคมไทย ได้รับเอาอิทธิพลจากค่านิยมบ้าง รสนิยมบ้าง สมัยนิยมบ้าง และวัฒนธรรมหลายกระแสจากชาติต่างๆ ตามที่ปรากฏให้เห็นอยู่เสมอในสังคมปัจจุบัน ดังที่พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวไว้ว่า “สังคมไทยปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามวัตถุเป็นอย่างมาก แต่การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวหาได้เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขที่แท้จริงของคนไทยไม่ คนนิยมวัตถุมีกิเลสมากขึ้น และสิ่งที่ขาดคือศีลธรรมสภาพสังคมที่ฟอนเฟะเพราะรับอิทธิพลอารยธรรมตะวันตก”

พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงว่าถ้าสังคมใดมีการเคารพธรรม มีการประพฤติปฏิบัติธรรมจะเป็นสังคมที่มีความสงบสุข เป็นสังคมที่น่าปรารถนา เป็นสังคมที่น่าต้องการของทุกคน ซึ่งทุกคนในสังคมมีการประพฤติปฏิบัติธรรมที่เสมอกัน ในเมื่อมีธรรมเสมอกันแล้ว ย่อมเป็นสังคมที่น่าดูและน่าอยู่ด้วยประการทั้งปวง นัยทางตรงกันข้าม ถ้าสังคมที่ปราศจากธรรม หรือมีธรรมที่เสมอกันเป็นสังคมที่ลุ่มๆดอนๆ หมายถึงการหาหลักประกันให้สังคมเกิดสันติสุขอะไรไม่ได้เลย ผลที่สังคมมีหลักธรรมเสมอกัน อาจกล่าวได้เป็น ๒ ประการ คือ

๑. เป็นสังคมที่ไม่มีการเบียดเบียนกัน คือ เป็นสังคมที่มีความเห็นอกเห็นใจกัน ให้เอื้อกัน ได้ ยอมรับในกรรมสิทธิ์ต่างๆ ของผู้อื่น นึกถึงอกเขาอกเรา เว้นจากการประทุษร้ายกันด้วยการกระทำและด้วยคำพูด มีเมตตากรุณาต่อกัน

๒. เป็นสังคมที่มีแต่ความเสียสละช่วยเหลือกัน คือ สังคมจะอยู่กันด้วยความโอบอ้อมอารี ไม่มีความตระหนี่หวงแหน แบ่งปันกันกินแบ่งปันกันใช้ได้ ไม่เห็นแก่ตัวจัดจนเกินไป มี

ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันอยู่เสมอ และมักทนอยู่ไม่ได้เมื่อเห็นคนอื่นตกทุกข์ได้ยาก มักจะยื่นมือเข้าไปปกป้อง ช่วยเหลือทันที ด้วยความเต็มใจและเห็นอกเห็นใจ

ดังนั้น เมื่อสังคมไม่มีการเบียดเบียนกันมีแต่ความเสียสละและช่วยเหลือกันได้ดังนี้แล้วก็ไม่จำเป็นต้องหาหลักประกันอื่นใดอีก จะเป็นสังคมที่หน้าอยู่สมบูรณ์แบบที่สุด คือ เป็นสังคมที่สมบูรณ์ด้วย “ความประพฤติกอบทางกาย ความประพฤติกอบทางวาจา ความประพฤติกอบทางใจ” ดังนี้คือ (๑) ความประพฤติกอบทางกาย คือ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ และไม่ประพฤติกอบในกาม คือ เว้นขาดจากการกระทำทั้ง ๓ อย่าง เพราะการกระทำทางกายนี้อยู่ในชั้นหยาบ เห็นได้ง่าย ถ้าเว้นเสียได้ย่อมพบกับประโยชน์สุขทั้งตนเองและผู้อื่น ตลอดทั้งในปัจจุบันและอนาคต ดังพระพุทธภาษิตที่ว่า “บุคคลพึงทำกัลยาณกรรมสะสมไว้เป็นสมบัติในปรโลกด้วยว่าบุญทั้งหลายย่อมเป็นที่พึงของสัตว์ทั้งหลายในปรโลก” (๒) ความประพฤติกอบทางวาจา คือ ไม่พูดหลอกลวง กล่าวเท็จ ไม่พูดคำส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดเพื่อเจ้อ เป็นผู้พูดแต่คำที่เป็นประโยชน์ เป็นธรรม เป็นวินัย เป็นผู้สำรวมระวังรักษาความเป็นจริงในการพูด ให้มีสติรู้เสมอในขณะที่พูด รวมถึงประโยชน์และความสุขที่ได้จากการพูด ผู้ฟังก็ได้รับประโยชน์จากการฟัง และใช้คำพูดที่ดีงาม ถูกกาล นำพอใจ เกิดความชื่นใจชอบใจ ดังพุทธพจน์ที่ตรัสไว้ว่า “ผู้ประเสริฐสุดในหมู่มนุษย์ที่เป็นบัณฑิต เห็นเหตุอันนี้แล้วควรเปล่งวาจาที่ดี ไม่ควรเปล่งวาจานั้น (วจิตฺตวจิต) ให้ล่วงเวลาไป” และ (๓) ความประพฤติกอบทางใจ คือ ไม่คิดโลภอยากได้ของผู้อื่น ไม่คิดพยาบาทหรือคิดแก้แค้นผู้อื่น เป็นผู้ไม่มีความหลง มีความคิดเห็นถูกต้อง ไม่กล่าวเคลื่อนไหววิปริต เชื่อในหลักแห่งกรรมและรู้ทันความเปลี่ยนแปลงของโลกและชีวิตตามเหตุปัจจัย ดังพระพุทธภาษิตที่ว่า “ผู้ใดจักสำรวมจิตที่ไปไกล เทียวไปดวงเดียว ไม่มีรูปร่าง มีถ้าคือกายเป็นที่อาศัย ผู้นั้นจะพ้นจากบ่วงของมารได้”

### ๕.๑.๓ การนำหลักทฤษฎีธรรมมิกัตถประโยชน์เพื่อแก้ไขปัญหาชีวิตของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยปัจจุบัน

ผู้วิจัยได้สรุปเนื้อหาการนำหลักทฤษฎีธรรมมิกัตถประโยชน์เพื่อแก้ไขปัญหาชีวิตของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยปัจจุบันไว้ดังนี้ การนำหลักทฤษฎีธรรมมิกัตถประโยชน์เพื่อแก้ไขปัญหาชีวิตของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยปัจจุบัน มีทั้งหมด ๔ ข้อ คือ

๑. การนำหลักอภิวรรณสัมปทามาแก้ปัญหาคาราคาความเพียรหรือแก้ไขความเกียจคร้าน เมื่อจะหลีกเลี่ยงพ้นจากความช้วนานาประการ สิ่งสำคัญก็คือการระมัดระวังหรือสำรวมรักษา กาย วาจา ใจ แม้กระทั่งชีวิตของเรา ไม่ให้หลงไปตามกระแสหรือพบเจอกับความชั่วทั้งหลาย เช่นเดียวกับความเกียจคร้านเมื่อเกิดขึ้นแล้วจะต้องหาทางแก้ไขปัญหานี้ให้ได้ ทางแก้ปัญหานั้นแบ่ง

ออกเป็นหลักการและวิธีการ นอกจากนั้นก่อนจะแก้ไขจำต้องเข้าใจถึงลักษณะนิสัยส่วนบุคคลด้วย โดยเฉพาะระดับปริมาณความมากน้อยของความเกียจคร้านมีมากน้อยต่างกัน บางคนเกียจคร้านมาก ในขณะที่บางคนเกียจคร้านน้อย เช่น คนที่ไม่ยอมทำงานทั้งที่มีความสามารถจะทำได้ เป็นต้น จึงอ้างความเกียจคร้านเพื่อไม่อยากจะทำงาน ในที่นี้ ควรทราบถึงจุดหมายแห่งความสำเร็จหรือประโยชน์ ซึ่งเป็นสิ่งที่ทุกคนต่างต้องการอยากจะได้มาด้วยการแสวงหาให้มีก่อน ซึ่งพอจะสรุปได้ ดังนี้ (๑) ความร่ำรวย คนทั่วไปถือกันว่า ความร่ำรวยเป็นความสำเร็จอย่างหนึ่งของชีวิต ไม่ใช่เกิดจากโชคชะตาหรือความบังเอิญ แต่เกิดจากการลงมือกระทำหรือขยันหมั่นเพียรในการสร้างเนื้อสร้างตัวให้เจริญรุ่งเรืองหรือให้เกิดมีขึ้นมาได้ (๒) อำนาจ เกิดจากสาเหตุพื้นฐานหลายอย่างด้วยกัน เช่น เกิดจากความร่ำรวย เกิดจากการมีตำแหน่งหน้าที่ที่สูงในทางการเมือง ในทางราชการ หรือในองค์กรและหน่วยงานอื่นๆ และที่สูงขึ้นไปคือเกิดจากการเอาชนะตัวเองได้จนกระทั่งมีพลังอำนาจทางจิตที่สูง เป็นต้น (๓) ความมีชื่อเสียง ซึ่งอาจเกิดจากการทำความดี ความเป็นเลิศทางวิชาการ และความงามเป็นเลิศ เป็นต้น ที่สร้างชื่อเสียงในสังคม เป็นความสำเร็จด้านดี อีกด้านหนึ่ง ความมีชื่อเสียงในทางที่ไม่ดี ก็เป็นที่ติเตียนของสังคมเช่นกัน (๔) ความสุข นอกจากความสุขทางกายที่แสวงหามาได้จากความร่ำรวยหรือสิ่งอื่นๆ แล้ว ยังมีความสุขทางจิตใจที่เกิดจากความพึงพอใจ ความสงบของจิตใจ และการได้ทำงานที่ตนเองพอใจ เป็นต้น และ (๕) ความรู้หรือการค้นพบสิ่งใหม่ เช่น การศึกษาจบชั้นสูงสุด การค้นพบทางวิทยาศาสตร์ การบรรลุลุทธิธรรม และการสร้างองค์ความรู้อื่นๆ เป็นต้น

๒. การนำหลักอารักขสัมปทามาแก้ปัญหาชีวิตการไม่รู้จักรักษาทรัพย์ อารักขสัมปทา คือการรู้จักใช้สอยและรักษาสั่งของตามหลักธรรมะคนรู้จักทำมาหาเลี้ยงชีพ (ชีวิตที่เป็นหลักฐาน) คนที่จะเรียกได้ว่า รู้จักหา รู้จักใช้ทรัพย์ หรือหาเงินเป็น ใช้เงินเป็น เป็นคนทำมาหากินที่ดี ตั้งตัวสร้างหลักฐานได้ และใช้ทรัพย์สมบัติให้เป็นประโยชน์ เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่ทางเศรษฐกิจอย่างถูกต้อง ก็เพราะปฏิบัติตามหลักธรรมต่อไปนี้ (๑) ขันหาและรักษาสมบัติ ปฏิบัติตามหลักธรรมที่เป็นไปเพื่อนประโยชน์ปัจจุบัน หรือหลักธรรมอันอำนวยการประโยชน์สุขขั้นต้น ที่เรียกว่า ทิฏฐธัมมิกัตถสังสัจจธรรม ๔ ประการ (๒) ขันแจกจัดสรรทรัพย์ เมื่อหาทรัพย์มาได้แล้ว รู้จักจัดสรรทรัพย์นั้น โดยถือหลักการแบ่งทรัพย์เป็น ๔ ส่วนที่เรียกว่า โภควิภาค ๔ (๓) ขันจับจ่ายกินใช้ พึงเข้าใจและคำนึงไว้เสมอว่า การที่เพียรพยายามแสวงหา รักษา และครอบครองโภคทรัพย์ไว้นั้น ก็เพื่อจะใช้ให้เป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนและคนอื่น ถ้าไม่ใช้ทรัพย์สมบัติให้เกิดคุณประโยชน์แล้ว การหาและการมีทรัพย์สมบัติก็ปราศจากคุณค่า หากความหมายใดๆมิได้ ดังนั้น เมื่อมีทรัพย์หรือหาทรัพย์มาได้แล้ว พึงปฏิบัติต่อทรัพย์หนึ่งส่วน เมื่อได้ใช้โภคทรัพย์ทำประโยชน์อย่างนี้แล้ว ถึงโภคะจะหมดสิ้นไปก็สบายใจได้ว่า ได้ใช้โภคะนั้นให้เป็นประโยชน์ถูกต้องตามเหตุผลแล้ว ถึงโภคะเพิ่มขึ้นก็สบายใจเช่นเดียวกัน เป็นอันไม่ต้องเดือดร้อนใจในทั้งสองกรณี ท่านมุ่งแจกแจงรายการที่พึงจ่าย

ให้รู้ว่าควรใช้ทรัพย์ทำอะไรบ้าง มิใช่หมายความว่าให้แบ่งส่วนเท่ากันไปทุกข้อ นอกจากนั้น ท่านมุ่งกล่าวเฉพาะรายการที่พึงจ่ายเป็นประจำสำหรับคนทั่วไป แต่ถ้าผู้ใดสามารถก็ควรบำเพ็ญประโยชน์ให้มากขึ้นไปอีกก็ได้

๓. การนำหลักกัลยาณมิตตามาแก้ปัญหาชีวิตการคบคนพาล ต้องมีกัลยาณมิตรที่ดี คือ มีผู้แนะนำสั่งสอน ที่ปรึกษาเพื่อนที่คบหาและบุคคลผู้แวดล้อมที่ดี, ความรู้จักเลือกเสวนานุคคล หรือเข้าร่วมหมูกับท่านผู้ทรงคุณทรงปัญญามีความสามารถซึ่งจะช่วยแวดล้อม สนับสนุนชักจูง ชี้ช่องทาง เป็นแบบอย่างตลอดจนเป็นเครื่องอุดหนุนเกื้อกูลแก่กัน ให้ดำเนินก้าวหน้าไปด้วยดีในการศึกษาอบรม การครองชีวิต การประกอบกิจการและธรรมปฏิบัติ, สิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดี ข้อนี้เป็น องค์ประกอบภายนอก

๔. การนำหลักสมชีวิตามาแก้ปัญหาชีวิตการใช้จ่ายทรัพย์เกินฐานะ คือ การประหยัด เป็นสิ่งจำเป็นอย่างมาก เราจะมีชีวิตราบรื่นปกติสุขได้ก็ต้องรู้จักใช้เงินทองอย่างประหยัด ใช้แต่ในสิ่งที่จำเป็นแก่การครองชีพของเราพยายามใช้จ่ายให้พอเหมาะกับรายได้ของเรา เพราะว่าผู้ใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่ายใช้จ่ายเกินฐานะของตัวเองนั้นย่อมได้รับความเดือดร้อนทำให้ครอบครัวได้รับความลำบาก เพราะฉะนั้นจะต้องรู้จักประหยัดทรัพย์พยายามใช้จ่ายแต่ในสิ่งที่จำเป็นเท่านั้นจึงมีความสุขได้ตามสมควรแก่สภาพของตัวเองและครอบครัว

ความรู้จักประมาณตน คือ ให้รู้จักประมาณในการเลี้ยงชีวิตโดยทางชอบธรรม กล่าวคือ การดำรงชีวิตตามหลักสัมมาอาชีวะ ประพฤติปฏิบัติตามหลักของศีลซึ่งเป็นหลักขั้นพื้นฐานที่จะประคับประคองกาย วาจาให้เรียบร้อยและทำงานที่สุจริต คือ ถูกต้องเป็นไปตามเหตุผลซึ่งแต่ละอาชีพมีวัตถุประสงค์อยู่ในตัวของมันเอง และเป็นการไม่เบียดเบียนหรือก่อความวุ่นวายเดือดร้อนให้กับใคร ยังเป็นการสร้างสรรค์ชีวิตและสังคมอีกด้วย

## ๕.๒ ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยศึกษาได้พบว่ายังมีประเด็นที่น่าสนใจที่ควรจะได้รับการศึกษาเพิ่มเติมอีก ทั้งในด้านทางสังคมและทางด้านการวิจัยดังนี้

### ๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะด้านสังคมทั่วไป

๑) ในชีวิตประจำวันของพุทธศาสนิกชนควรละเว้นการพูดเท็จ เพื่อเชื่อ ส่อเสียด และหยาบคาย และเมื่อศึกษาหลักธรรมทางพุทธศาสนาดีแล้วและเข้าใจดีแล้ว ควรลงมือปฏิบัติอย่างจริงจังด้วย

๒) พุทธศาสนิกชนควรปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด เพราะ ผู้ปฏิบัติธรรมเป็นคนน่ายกย่อง น่านับถือ และ พุทธศาสนิกชนต้องช่วยกันรักษาพระพุทธศาสนาให้ มั่นคง เพราะเป็นสถาบันหลักของสังคมไทยที่จะต้องมิขาดศาสนา และพระมหากษัตริย์

๓) พุทธศาสนิกชนควรศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และฝึกให้สามารถใช้ หลักเหตุผลในการคิดพิจารณาแนวคิดและวินิจฉัยได้อย่างถูกต้อง สามารถนำข้อมูลที่ได้จากการ วิจัยในครั้งนี้ไปเป็นแนวทางในการปรับปรุงการเรียนการสอนของพระสงฆ์ ที่ทำการสอนวิชา พระพุทธศาสนา เพื่อให้ได้ประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุดสถาบันทางสังคมไทย

#### ๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะด้านการวิจัยครั้งต่อไป

- ๑) ควรศึกษาในหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สถาบันครอบครัวควรปฏิบัติ
- ๒) ควรศึกษาทัศนคติและพฤติกรรมของคนในสังคมไทย เกี่ยวกับการปฏิบัติตนตาม หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา
- ๓) ควรศึกษาหลักธรรมเรื่องพรหมวิหารธรรมกับการแก้ปัญหาครอบครัวสังคมไทย
- ๔) ควรศึกษาหลักพุทธธรรมเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสังคมไทยปัจจุบัน

## บรรณานุกรม

### ๑. ภาษาไทย

#### ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเถปิฎก ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

—————. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

#### ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

##### (๑) หนังสือ

ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์. ความสัมพันธ์ในครอบครัว. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์  
ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๕.

โกศล วงศ์สวรรค์ และ สติติ วงศ์สวรรค์. ปัญหาสังคม. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่อมรรคาพิมพ์,  
๒๕๔๑.

คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ (กสส.) สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี.  
นโยบายและแผนงานในการพัฒนาสถาบันครอบครัว. กรุงเทพมหานคร : ๒๕๔๑.

งามพิศ สัตย์สงวน. สถาบันครอบครัวของกลุ่มชาติพันธุ์ในกรุงเทพมหานคร: กรณีศึกษา  
ครอบครัวไทยโซ่ง. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.  
จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์. สังคมวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย  
เกษตรศาสตร์, ๒๕๔๐.

ชลอ อุทกภานันท์. พุทธศาสนากับสังคมศาสตร์. เล่ม ๒, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แพร่พิทยา,  
๒๕๑๔.

ณรงค์ เต็งประชา. มนุษย์กับสังคม. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่ โอ.เอส.พรีนติ้ง  
เฮ้าส์, ๒๕๔๑.

นิยม บุญมี. ปัญหาการดำเนินชีวิต. ภาควิชาคหกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ,  
๒๕๓๐.

นิยพรรณ วรรณศิริ. มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร :  
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๐.

บุญมี แทนแก้ว. จริยศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๓๕.

ประสิทธิ์ สวาสดิ์ญาติ. ระบบเครือข่ายและการจัดระเบียบสังคม. พิมพ์ครั้งที่ ๒.

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ปัญญา นันทิกุ. **หน้าที่ของคน**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๒๕.

ป๋วย แสงฉาย. **อานิสงส์จากพระไตรปิฎก**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ลูก ศ. ธรรมภักดี,

๒๕๓๐

\_\_\_\_\_. **พระเจ้า ๕๐๐ ชาติ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ลูก ศ. ธรรมภักดี, ๒๕๓๕.

ณัฐไชย ตันตีสุข. **แนวคิดเกี่ยวกับครอบครัวไทย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ,

๒๕๓๓.

ดร.สนอง วรอุไร. **ทำชีวิตให้ดีและมีสุข**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์

อมรินทร์ ๒๕๕๐.

นิตดา หงส์วิวัฒน์. **สอนลูกให้กตัญญู**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์

แสงแดด, ๒๕๓๕.

พลาดิษฐ์ สิทธิชัยกิจ. **ประวัติศาสตร์ไทย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๗.

พรหมทิพย์ วรณศิริบุษย์. **จิตวิทยาครอบครัว**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์

แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พิฑูร มลิวัลย์. **หลักธรรมสำหรับพัฒนาชีวิต**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา,

๒๕๔๓.

พระธรรมโกศาจารย์, (พุทธทาส ภิกขุ). **กตัญญูกตเวทิตาถา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์

ธรรมสภา, ๒๕๔๖.

พุทธทาสภิกขุ. **เยาวชน กับ ศีลธรรม**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์การพิมพ์พระนคร,

๒๕๒๓.

\_\_\_\_\_. **บวชทำไม**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๘.

\_\_\_\_\_. **แม่สอนไว้**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๘.

\_\_\_\_\_. **พ่อแม่สมบูรณ์แบบ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ,

๒๕๕๐.

\_\_\_\_\_. **คุณของบิดามารดา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๕๐.

พุทธทาสภิกขุ. **ป็นมนุษย์แต่ยังเด็ก**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๕๐.

พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญา นันทิกุ). **บุพพการี-กตัญญูกตเวทิต**. กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๖.



พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ). **หน้าที่ของคน** (ฉบับสมบูรณ์). กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๖.

พระธรรมปิฎก (ประยูร ปยุตโต). **คุณบิดามารดา สดุดีพระนามมหาศาล**. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๖.

\_\_\_\_\_. (ป.อ. ปยุตโต). **ธรรมบุญชีวิต**. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. สำนักพิมพ์

มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๑.

\_\_\_\_\_. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๕.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

\_\_\_\_\_. **พุทธธรรม ฉบับเดิม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

\_\_\_\_\_. **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ. ปยุตโต). **ความสุขของครอบครัว คือสันติสุขของสังคม**

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๗.

พระธรรมกิตติวงศ์. (ทองดี สุรเตโช). **ธรรมสารทิปนี**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์เลียงเชียง, ๒๕๔๔.

พระธรรมปริยัติเวที, (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม). **แม่ของลูก**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา,

๒๕๔๖.

พระเทพดิลก (ระแบบ จิตญาโณ). **วิญญาณของความเป็นแม่**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์

ธรรมสภา, ๒๕๔๖.

พระเทพจันทมุนี (ปิยะ เกตุธมฺโม). **มงคลชีวิต**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยรายวัน

การพิมพ์, ๒๕๔๕.

พระสมชาย ฐานวุฑฺโฒ. **มงคลชีวิต “ฉบับทางก้าวหน้า”**. กรุงเทพมหานคร :

พิมพ์ที่ บริษัท ฐานการพิมพ์, ๒๕๔๑.

พรลพัชร นรานันต์วันชัย. **พระมหาคุณบุพการี ยากทดแทนสุด**. พิมพ์ครั้งที่ ๑.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองวิริยะการพิมพ์, ๒๕๕๐.

มนูญ มุกข์ประดิษฐ์. **ทฤษฎีใหม่และเศรษฐกิจพอเพียง**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬา

ลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

นุช แสงนันทนวล. **แม่สอนลูก รับมือกับโลกที่เปลี่ยนไป**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์

บุ๊คแบงก์, ๒๕๔๖.

สมเด็จพระธีรญาณมุนี (สนธิ เขมจารีมหาเถระ). **วาทะสมเด็จพระธีร**. กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์สหมิตรออฟเซต, ๒๕๓๑.

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ. **คำสอนของแม่**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์

ธรรมสภา, ๒๕๔๖.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. **นิทานมงคลธรรม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๕.

ส. ผ่องสวัสดิ์. **ครอบครัวอบอุ่น**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์รุ่งศิลป์

การพิมพ์, ๒๕๕๐.

ศศิพัฒน์ ยอดเพชร. **สถาบันครอบครัวมุมมองของนักสวัสดิการสังคม**. กรุงเทพมหานคร :

จัดพิมพ์โดย J. PRINT, ๒๕๔๐.

สุพัตรา สุภาพ. **สังคมและวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช,

๒๕๑๘.

\_\_\_\_\_. **สังคมวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช,

๒๕๔๒.

สุวิทย์ รุ่งวิสัย. **พันธะทางสังคม**. เชียงใหม่ : ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๒.

\_\_\_\_\_. **ปัญหาสังคม**. เชียงใหม่ : พิมพ์ที่ดวงตะวันการพิมพ์, ๒๕๒๖.

โสภา ขปิลมันท์. **รูปแบบครอบครัวไทยที่พึงปรารถนาในสังคมเมืองประเทศไทย**. รายงาน

การวิจัย สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย, ๒๕๓๔.

อดุลย์ ต้นประยูร. **ปัญหาสังคม**. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่บาร์มีการพิมพ์, ๒๕๒๔.

อุทัย หิรัญโต. **หลักสังคมวิทยา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๒.

## (๒) วิทยานิพนธ์

พระมหาอุทัย อุทโย. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องตำนานในพระไตรปิฎก”. **วิทยานิพนธ์**

ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราช

วิทยาลัย, ๒๕๓๕.

พระมหาปรีชาพล ตียนันท์. “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ในการใช้หลักพุทธธรรมให้

ปรักษาเพื่อแก้ปัญหาชีวิตแก่ศาสนิกชนในสังคมปัจจุบัน : ศึกษาเฉพาะกรณีพระสงฆ์ที่

อยู่ในกรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัยมหา**

วิทยายมหิดล, ๒๕๓๕.

พระมหาจรัญ วิจารณ์เมธี(นิลาพันธุ์). “การศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาเรื่องสันโดษ”.

วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

กาญจนา ชินาธิวร. “โครงสร้างและหน้าที่ครอบครัวที่มีผลต่อพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย เขตอำเภอเมืองเชียงใหม่”. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๑.

พระมหาบุญเพียร บุญญวิริโย(แก้ววงษ์น้อย). “แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.

บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

นายศุภกาญจน์ ชยาพัฒน์. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องความเป็นผู้ว่าง่ายสอนง่ายในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

นางวารภรณ์ ชัยโอภาส. “การนำหลักธรรมในสังคาลกสูตรมาใช้ให้คำปรึกษาจริยธรรมแก่พ่อแม่”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

จันทร์ชนก โยชินกุล. “ปัจจัยด้านครอบครัวที่มีผลต่อความเจ็บป่วยทางจิตของผู้ป่วยจิตเวชวัยรุ่นในโรงพยาบาลสมเด็จพระเจ้าพระยา”. วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต. คณะสังคมศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐.

จุฑานาฏ ผดุงเจริญ. “อิทธิพลของรูปแบบการสื่อสารภายในครอบครัวที่มีต่อทัศนคติในการเลือกคู่ครองและการสมรส: ศึกษาเฉพาะนักศึกษาปริญญาโท ของมหาวิทยาลัยในเขตกรุงเทพมหานคร”. วิทยานิพนธ์วารสารศาสตรมหาบัณฑิต. คณะวารสารศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑.

เทียนทิพย์ ไชยฉัตรเชาวกุล. “บทบาทของบิดาในทัศนะของบุตรวัยรุ่น”. วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต. คณะสังคมศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑.

พนม กิติวัง. “พฤติกรรมการออมของครัวเรือนในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่”. วิทยานิพนธ์เศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๑.

วารภรณ์ ดวงจันทร์. “การศึกษาความคิดเห็นของเด็กชายในสถานพินิจ และคุ้มครองเด็กกลางต่อปัญหาสามีทุบตีทำร้ายร่างกายต่อภรรยา: ศึกษาเฉพาะกรณีเด็กชายในบ้านกรูณา”.

วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต. คณะสังคมศาสตร์:

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๐.

- วรรณภา ลำเจียกเทศ. “แนวทางการพัฒนาความสัมพันธ์ในครอบครัวในทัศนะของสตรีที่สมรสแล้ว : ศึกษาเฉพาะกรณีสตรีที่มารับบริการจากศูนย์วิจัยการวางแผนครอบครัวโรงพยาบาลศิริราช”. **วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต**. คณะสังคมศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๐.
- วชิราภรณ์ ศรีเบญจกุล. “ปัจจัยของครอบครัวต่อการเสพยาบ้าในทัศนะของวัยรุ่น : ศึกษาเฉพาะกรณีโรงพยาบาลพระนั่งเกล้า จ.นนทบุรี”. **วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต**. คณะสังคมศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓.
- วีรพล ใหญ่อรุณ. “ปัจจัยที่มีผลต่อความรุนแรงในครอบครัวตำรวจ ศึกษาเฉพาะกรณีนายตำรวจชั้นประทวนที่ปฏิบัติหน้าที่ในสถานีตำรวจนครบาล”. **วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต**. คณะสังคมศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๒.
- ยศพร ปัตนกุล. “การศึกษาทัศนะในการเป็นครอบครัวอุปถัมภ์ : ศึกษาเฉพาะกรณีครอบครัวในเคหะชุมชนรังสิต หมู่ ๒ ต. รังสิต อ. ธัญบุรี จ. ปทุมธานี”. **วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต**. คณะสังคมศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐.
- ศักดิ์ชัย บุญเพ็ง. “ทัศนคติต่อแนวทางการเสริมสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัวของเจ้าหน้าที่ตำรวจกองบังคับการตำรวจนครบาล ๖”. **วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต**. คณะสังคมศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๒.
- สมพงษ์ ธนธัญญา. “แนวทางการเสริมสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัวเพื่อส่งเสริมการศึกษาของนักเรียน ศึกษาเฉพาะกรณี : โรงเรียนปทุมคงคา กรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต**. คณะสังคมศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐.

## ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ/ฉายา/นามสกุล	พระครูโพธิธรรมมานุกูล (บรรเทา ชุคจีน)
วัน/เดือน/ปีเกิด	วันพฤหัสบดีที่ ๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๒
ภูมิลำเนา	บ้านกองพระทราย ตำบลปะคำ อำเภอปะคำ จังหวัดบุรีรัมย์ รหัส ๓๑๒๒๐
การศึกษา	พุทธศาสตรบัณฑิต คณะพุทธศาสตร์ รุ่นที่ ๔๕ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา นักธรรมเอก สำนักเรียนจังหวัดบุรีรัมย์
ที่อยู่ปัจจุบัน	วัดโพธิ์ข้อย ตำบลปะคำ อำเภอปะคำ จังหวัดบุรีรัมย์ รหัส ๓๑๒๒๐
หน้าที่การงาน	รองเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ข้อย เจ้าคณะตำบลปะคำ